Analýza profesní struktury pracovních sil a struktury absolventů z pohledu sféry vzdělávání - 2010

Mgr. Gabriela Doležalová
Ing. Jiří Vojtěch

Praha 2011

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

OBSAH

1. ÚVOD 3

2. METODOLOGICKÉ VYJÁDŘENÍ VÝVOJE A VÝVOJOVÝCH TENDENCÍ ZAMĚSTNANOSTI 6

3. STAV A VÝVOJ ZAMĚSTNANOSTI V JEDNOTLIVÝCH TŘÍDÁCH ZAMĚSTNÁNÍ 10

3.1. Zemědělští, lesní a rybářští dělníci 10

3.2. Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství 15

3.3. Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři) 20

3.4. Stavební dělníci 26

3.5. Provozní a obslužní pracovníci 31

3.6. Techničtí pracovníci 37

3.7. Pracovníci na úseku řízení a správy 42

3.8. Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní 47

4. STAV A VÝVOJ ZAMĚSTNANOSTI PRACOVNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY JAKO CELKU 52

4.1. Změny v profesní struktuře zaměstnaných v ČR 52

4.2. Změny ve vzdělanostní struktuře zaměstnaných v ČR 55

5. SROVNÁNÍ STAVU A VÝVOJE ZAMĚSTNANOSTI PRACOVNÍKŮ SE STRUKTUROU ABSOLVENTŮ VSTUPUJÍCÍCH DO SFÉRY PRÁCE 59

5.1. Hodnocení struktury absolventů se strukturou zaměstnaných z hlediska tříd zaměstnání 59

5.2. Hodnocení struktury absolventů se strukturou zaměstnaných z hlediska skupin oborů vzdělání 62

6. ZÁVĚR 67

Projekt je financován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Analýza profesní struktury pracovních sil a struktury absolventů z pohledu sféry vzdělávání - 2010
Mgr. Gabriela Doležalová, Ing. Jiří Vojtěch

Vydal Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků
Korektura: oddělení pro informační a publikační činnost

1. Úvod

Historické souvislosti

Území současné České republiky bylo na počátku minulého století jednou z hospodářsky nejrozvinutějších částí Evropy. Tvořilo nejprůmyslovější část Rakousko-Uherska. Po vzniku samostatného státu v roce 1918 Česká republika svůj průmyslový základ dále rozvíjela. Po druhé světové válce došlo v důsledku společenských změn spojených s nástupem socialistického zřízení k významným změnám v hospodářství. Všechny průmyslové podniky byly zestátněny a ekonomika začala být centrálně řízena shora. Orientace našeho hospodářství se více zaměřila na rozvoj těžkého průmyslu a navazujících odvětví, která jsou náročná na suroviny a energii. V zemědělství byla provedena násilná kolektivizace. Samostatně a na svých pozemcích hospodařící rolníci byli přinuceni odevzdat všechnu půdu a výrobní prostředky do společných zemědělských družstev. Těmito zásahy se změnil přirozený vývoj struktury pracovních sil a odchýlil se od vývoje v západních zemích. Vývoj hospodářství nesměřoval ke snižování spotřeby energie a materiálové náročnosti. Nepříznivě se tento stav odrazil ve ztrátě konkurenceschopnosti, vysokém ekologickém zatížení krajiny a také v deformované struktuře pracovních sil, s přezaměstnaností v průmyslu a zemědělství a s poddimenzováním sektoru služeb.

Po pádu socialistického režimu v roce 1989 se české hospodářství ocitlo znovu na začátku. V následujících letech se muselo vyrovnat se všemi změnami, které se v rozvinutých zemích a na světovém trhu udály. Nejvýrazněji chod ekonomiky zasáhly procesy restituce a privatizace. V rámci restitucí došlo k návratu podniků a půdy dřívějším majitelům. Procesem privatizace byla postupně značná část státních podniků převedena do soukromého vlastnictví a na český trh vstoupili zahraniční investoři, kteří s sebou přinesli kapitál, nové způsoby vedení výroby, materiály a technické postupy. Zájem zahraničních investorů nadále přetrvává. Jejich hlavními prioritami jsou rostoucí ekonomika, kvalifikovaná pracovní síla, stabilní ekonomické prostředí a relativně nízká cenová hladina. V boji s konkurencí budou podniky hledat možnosti, jak udržet nebo snížit své náklady. Toho mohou dosáhnout buď poklesem výrobních nákladů, zejména mzdových, další automatizací nebo efektivnějším řízením podniku. Přitom rostoucí mzdy mohou znamenat ztrátu konkurenční výhody, část výroby se pak může přesunout do zemí s levnější pracovní silou. Česká republika by tedy měla podporovat a stimulovat zahraniční investice orientované na znalosti lidí, tzn. orientované do oblasti terciárního a kvartérního sektoru, na investice do odvětví s vyšší přidanou hodnotou.

Z pohledu teoretických přístupů velice významný mezník v oblasti trhu práce nastal v polovině devadesátých let dvacátého století prosazováním nového přístupu k lidskému kapitálu. Přístupu, který **zdůrazňuje preference využití vlastních sil a zdrojů** jako prvního a základního zdroje rozvoje. Důsledkem je soustředění pozornosti na rozvoj **lidského kapitálu** a vynakládání výrazných investic do něj. Na druhé straně je zřejmé, že úspěch každého jednotlivce má být založen na rozvoji jeho kvalifikace, tvůrčích schopnostech, talentu a iniciativě.

Při pohledu na uvedené události a navazující změny ve všech oblastech života vyplynula potřeba analýzy struktury pracovních sil. A to s předpokladem, že její vývoj nejvíce ovlivnily následující faktory: změna orientace na světovém trhu, rozvoj sektoru služeb, provedení důležitých reforem v ekonomické oblasti, změny v oblasti vzdělávání a s tím spojené zvýšení životní úrovně.

Úvodní slovo ke studii

Studie „Analýza profesní struktury pracovních sil a struktury absolventů z pohledu sféry vzdělávání“ navazuje na předešlé studie z let 2008, 2003 a 1999. Podává nové informace o vývoji profesní struktury pracovních sil, sleduje vývoj od počátku devadesátých let a srovnává ho se současným stavem. To vše na pozadí ekonomických trendů a vývoje hospodářství nejen u nás, ale i ve světě (zejména v Evropské unii).

V úvodní části publikace seznamuje s nejdůležitějšími historickými souvislostmi, hospodářskými změnami a ekonomickými trendy, které ovlivnily náš pracovní trh a vývoj profesní a vzdělanostní struktury pracovních sil. Metodologická část uvádí postupy a metody analýz použitých při výpočtech. Důležitá je třetí kapitola, která přináší poznatky a nové informace o vývoji jednotlivých profesních tříd. Objevují se zde zajímavé a v některých oblastech před několika lety ještě nepředpokládané výsledky. Shrnutí a srovnání nabízí kapitola čtvrtá. Velice důležité výsledky přináší stěžejnější kapitola 5 – Srovnání stavu a vývoje zaměstnanosti pracovníků se strukturou absolventů vstupujících do sféry práce. V její první části je hodnocena struktura pracovníků a absolventů z hlediska tříd zaměstnání (N1 až N8 viz metodologie a kap. 3). Druhá část kapitoly 5 srovnává strukturu pracovníků se strukturou absolventů podle skupin oborů vzdělání. Závěrečná, shrnující kapitola uvádí nejdůležitější výsledky a poznatky vyplývající z analýzy.

Analýza vychází ze studie „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“, která vznikla v roce 2000 v rámci širšího projektu Uplatnění absolventů škol: analýza a výhled. Autoři J. Vojtěch, J. Koucký a P. Šťastnová se ve studii podrobněji zabývali změnami na trhu práce spolu se změnami struktury profesí po roce 1989. Podle nich jsou tyto změny ovlivněny zejména dvěma faktory: Za prvé šlo o posuny související se zásadními změnami ve společnosti ve smyslu ekonomické, politické i sociální transformace a za druhé o změny vycházející z výše zmíněných modernizačních trendů, jako je rozvoj nových technologií, vliv globalizace, průnik a kombinace více profesí do jednoho povolání, nutnost celoživotního vzdělávání, snižování možností uplatnění nekvalifikované pracovní síly, vznik nových kvalifikačně náročných profesí apod.

Změny v odvětvové a kvalifikační struktuře zaměstnaných

Pro analýzu profesní struktury trhu práce je důležité se seznámit s vývojem a změnami v odvětvové, sektorové a vzdělanostní struktuře trhu práce. Změny, které se uskutečnily v průběhu posledních dvou desetiletí na **sektorové a odvětvové úrovni trhu práce** probíhaly převážně v intencích makroekonomického vývoje. Vývoj v oblasti zaměstnanosti a jeho výkyvy, ke kterým v České republice v jednotlivých odvětvích národního hospodářství za zmiňované období docházelo, měl různou intenzitu a odlišný průběh v čase. Zejména v prvním období změny počtu pracovníků v odvětvové a sektorové dimenzi trhu práce probíhaly pod tlakem zvyšování produktivity práce a zefektivnění výroby při současném snižování počtu zaměstnaných osob hlavně v primárním a sekundárním sektoru a nárůstu zaměstnanosti v sektoru služeb.

K těmto změnám docházelo se značným zpožděním proti vyspělým západoevropským zemím. Rozvoj terciárního sektoru byl u nás za socialistického režimu záměrně tlumen, naproti tomu sektor primární (a některá odvětví v sekundárním sektoru) byl až do roku 1989 uměle udržován na mnohem vyšší úrovni než ve vyspělých zemích. Výsledkem čtyřicetileté hospodářské činnosti, která byla závislá na potřebách a prioritách politiky celého východního bloku, byla **v mnoha regionech jednostranná hospodářská struktura**, deformovaná sociálně-demografická a územně-technická struktura i tristní stav životního prostředí. Procesy, které započaly rokem 1989, znamenaly **postupné narovnání tohoto deformovaného vývoje**, celkovou změnu orientace i priorit české ekonomiky a obecně i posun těžiště ekonomiky z oblasti sekundárního sektoru do sektoru terciárního a zejména kvartérního (tím se změnila i územní atraktivita). Jinými slovy to znamená zánik, úpadek či stagnaci některých ekonomických aktivit (určitá odvětví těžkého průmyslu, těžba uhlí apod.) a vznik i rozvoj řady nových aktivit v terciárním a kvartérním sektoru. Dalším výrazným mezníkem byl integrační proces ČR do EU, čímž dosáhla na finanční prostředky z dotačních programů strukturálních fondů, přitom se stala součástí většího celku a zavázala se dodržovat platné normy a nařízení.

V kvalifikační struktuře zaměstnaných osob nastaly unikátní změny. Trendem posledních patnácti let bylo neustálé zvyšování vzdělanostní úrovně pracujících osob. Požadavky a nároky zaměstnavatelů na kvalitu a dovednosti pracovníků rostou nejen zároveň s technickým vývojem, ale odrážejí i reakci na tržní prostředí, ve kterém je lidský

kapitál a jeho kvality nepostradatelnou složkou vlastnictví a bohatství jednotlivých ekonomických subjektů na trhu práce. Takto o tom „hovoří“ teorie fungování volného trhu.

V minulosti platilo, že **zkušenosti** z určitého oboru a **věrnost profesi** zaměstnavatelé cenili velmi vysoko. **V současné době** jsou zkušenosti stále vysoce hodnoceny, avšak uplatnění pracovníka na trhu práce ovlivňují stále více jiné faktory. Změna nejen pracovního místa, ale i profese není nic výjimečného, a to i několikrát během pracovní kariéry. Mezi nejvýznamnější vlastnosti a schopnosti, které mají vliv na vývoj pracovní kariéry, se tak řadí především **adaptabilita, flexibilita a schopnost i ochota se učit**. Změny v organizaci práce a stále se měnící a zdokonalující pracovní postupy, nové technologické poznatky atd. vyžadují od účastníků pracovního trhu schopnost reagovat a vyhovět měnícím se (zvyšujícím se) nárokům. Jestliže ještě před 10 či 20 lety byla hlavní předností u dělnických profesí manuální zručnost, pak v současné době významně vzrůstá důraz na ochotu se přizpůsobit, spolupracovat, sledovat nové trendy, aktivně vstupovat do komplexu výrazně širších pracovních činností, měnit činnosti či profesi současně s ochotou neustále se učit. Tyto schopnosti se stávají výrazným kladem, který na trhu práce může pracovník nabídnout.

Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 až 2010
(v % z celkového počtu zaměstnaných)

	1991	1996	1998	2000	2006	2010
Základní vzdělání a bez vzdělání	14,7%	10,9%	9,5%	8,8%	5,9%	4,9%
Střední bez maturity	46,3%	46,0%	45,7%	43,5%	41,9%	38,6%
Střední s maturitou	28,4%	32,3%	33,9%	35,8%	37,3%	39,2%
Vysokoškolské	10,6%	10,8%	10,9%	11,9%	14,9%	17,3%
Celkem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

V České republice sice dlouhodobě dochází k růstu kvalifikační úrovně obyvatel, avšak ani současné **proporce vzdělanostní struktury zaměstnaných** (zejména podíl obyvatel s terciárním vzděláním) zdaleka **neodpovídají struktuře, která je obvyklá ve vyspělých západoevropských zemích**. A to přesto, že klesá podíl zaměstnaných se základním vzděláním, příp. bez vzdělání, a narůstá také podíl obyvatel se vzděláním sekundárním a terciárním (viz tabulka). Vyrovnávání bude postupné a dlouhodobé.

Závěrem této kapitoly je potřeba zopakovat některé tendence (které ostatně vyplývají již z výše zmíněného). Totiž, že růst nároků na zaměstnance obecně povede ke snížení uplatnitelnosti nekvalifikovaných. **Obecně bude platit snaha ustupovat od úzce oborově zaměřeného (profesionalizovaného) studia a naopak připravovat studenty pro uplatnění v co možná nejširších oblastech, s tím souvisí i podpora rozvoje přenositelných (klíčových) kompetencí**. V návaznosti na požadavek na větší obecnost počátečního středoškolského vzdělávání lze předpokládat, že v navazujícím vzdělávání bude docházet k nárůstu potřeby úzce oborově zaměřeného (tzv. profesionalizovaného) a zpravidla krátkodobého, vzdělávání (pro konkrétní výrobní programy).

2. Metodologické vyjádření vývoje a vývojových tendencí zaměstnanosti

Údaje o počtech pracovníků, jejich vzdělání, zaměstnání, případně další ukazatele týkající se zaměstnanosti, vycházejí z údajů Českého statistického úřadu, který je získává prostřednictvím výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Dále byly při výpočtech využity statistiky (údaje) ze sčítání lidu, bytů a domů (SLBD) z let 2001 a 1991. Tato analytická studie do značné míry navazuje na pracovní text „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“, kde byl sledován vývoj do roku 1999, tento text byl při jednotlivých výpočtech velice významným vodítkem a podkladem.

U jednotlivých profesních skupin byly kromě **celkové zaměstnanosti** sledovány charakteristiky jako **průměrná délka vzdělání** a **vývoj vzdělanostní struktury**. Důraz je kladen na období od roku 1990, kdy došlo k zásadní změně nejen v politickém, ale též hospodářském a socioekonomickém vývoji země.

V následujícím textu není zcela důsledně používána aktuální terminologie dosaženého vzdělání podle současného školského zákona. Bylo použito podrobnější rozčlenění vycházející z kategorií dříve používané soustavy KKOV, a to především z důvodu návaznosti na předešlé studie z roku 2003 a 2008, a také z důvodu potřebnosti rozlišení rozdílů, např. mezi vzděláním v oborech odborného a všeobecného vzdělávání. Používané členění je uvedeno níže, pro úplnost je uvedena návaznost terminologie používané ve studii jak na dřívější soustavu KKOV, tak na aktuální terminologii školského zákona.

Střední vzdělání s výučním listem (kategorie. E, H) – **„vyučení“**, zkratka VYU

Umožňuje dosáhnout **středního vzdělání s výučním listem:** zahrnuje absolventy 3letých a výjimečně 2letých vzdělávacích programů v oborech kategorií H a E. Na rozdíl od oborů většinové kategorie H, jsou obory kategorie E koncipovány s nižšími nároky v oblasti všeobecného a obecně odborného vzdělání, absolventi jsou připraveni pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání. Podíl absolventů kategorie E je asi 4,3 % z celku všech absolventů oborů navazujících na základní školu. Podíl absolventů 2letých oborů je velmi malý (necelá 3 % absolventů učebních oborů).

Střední vzdělání (bez výučního listu, maturitní zkoušky), kategorie C, J – „střední odborné“, zkratka SO

Umožňuje dosáhnout **středního vzdělání:** zahrnuje absolventy vzdělávacích programů poskytujících střední vzdělání, po absolvování získávají vysvědčení o závěrečné zkoušce. Jejich podíl je velmi malý.

Střední vzdělání s maturitní zkouškou – „maturitní“, zkratka ÚSO

Střední vzdělání s MZ a odborným výcvikem – kategorie. L0

Umožňuje dosáhnout **středního vzdělání s maturitní zkouškou:** zahrnuje absolventy, vzdělávacích programů odpovídajících dřívějším studijním oborům SOU. Po absolvování získali maturitní vysvědčení, součástí jejich přípravy byl i odborný výcvik, takže jsou vlastně i vyučeni, i když výuční list nedostávají; jsou tedy připraveni pro náročné dělnické práce a mají i předpoklady pro výkon nižších řídicích funkcí.

Střední vzdělání s MZ – odborné – kategorie M

Umožňuje dosáhnout **středního vzdělání s maturitní zkouškou:** zahrnuje absolventy 4letých (dříve výjimečně i 5letých) vzdělávacích programů poskytujících střední vzdělání s maturitní zkouškou odborného charakteru. Po absolvování získají maturitní vysvědčení.

Střední vzdělání s MZ – gymnázia – kategorie K

Umožňuje dosáhnout **středního vzdělání s maturitní zkouškou:** jsou zde zahrnuti absolventi gymnaziálního vzdělávání všech délek. Absolventi gymnázií nejsou do hodnocení shody zahrnuti, naprostá většina z nich pokračuje ve studiu na vysokých a vyšších

odborných školách. Zde jsou uvedeni jen pro srovnání v přehledech o počtech a podílech absolventů.

Střední vzdělání s MZ – nástavbové studium – kateg.L5

Umožňuje ve dvouletém studiu dosáhnout **středního vzdělání s maturitní zkouškou** těm, kteří získali střední vzdělání s výučním listem v 3letých oborech. Absolventi získají maturitní vysvědčení, zároveň již vlastní výuční list, v následujících analýzách jsou však začleněni podle nejvyššího dosaženého vzdělání, tj. jako maturanti.

Vyšší odborné vzdělání – kategorie N

Poskytuje všeobecné a odborné vzdělání a praktickou přípravu pro výkon náročných činností. Podmínkou pro přijetí je ukončení středního vzdělání s maturitní zkouškou. Vyšší odborné vzdělání se ukončuje absolutoriem.

Vysokoškolské vzdělání – „vysokoškoláci“ **–** kategorie R, T, V

Systém transformován na dvoustupňový – bakalářský a navazující magisterský studijní program. Doktorský studijní program je určen absolventům magisterských studijních programů.

Zpracovávání rozsáhlých databází výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) za účelem dalšího využití přineslo několik metodologických problémů. Zásadní ***problém*** z hlediska provádění dalších analýz spočívá ve způsobu klasifikace jednotlivých povolání. Český statistický úřad ve svých výkazech výběrového šetření pracovních sil využívá systému třídění KZAM (neboli Klasifikace zaměstnání). Tato klasifikace byla zpracována na základě mezinárodní klasifikace ISCO-88, kterou prakticky celou převzala Evropská unie. KZAM tedy vychází a respektuje principy ISCO-88. Jednotlivé třídy jsou od sebe odlišeny na základě složitosti a odpovědnosti práce spolu s kvalifikačními předpoklady. Podle autorů studie „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“ však v uvedené klasifikaci existují v podrobnějším třídění „značné rozdíly v zařazení zaměstnání vlivem přílišného zdůraznění odlišení rozdílů ve složitosti práce, které navíc často vychází z již překonaných starých technologií a jim příslušných zařízení.“[1] Autoři (Vojtěch, Koucký, Šťastnová, 2000) zmiňují také další problémy související s metodikou této klasifikace. Totiž, že do různých hlavních skupin jsou zařazováni pracovníci se stejnou přípravou a při podrobnějším zkoumání, tzn. na nižších úrovních třídění, není možné dospět k uceleným (pod)třídám, které jsou obsahem a charakterem činnosti příbuzné a na které se vztahuje i příprava se stejným základem.

Vzhledem k těmto nedostatkům a dalším skutečnostem (snaha zahrnout do analýz data ze SLBD z roku 1991, která využívají starší klasifikaci zaměstnání) nepovažovali autoři zmíněné studie (ze které vychází i tato práce) za vhodné klasifikaci KZAM použít. Proto byla vytvořena nová klasifikace, která jednak dostatečně a zřetelně vymezuje jednotlivé třídy a podtřídy, jednak logicky a funkčně navazuje na členění v systému vzdělávání. Tento systém, který byl využit i v empirické části této studie, počítá s 8 třídami a 49 podtřídami. **Nově vytvořený třídník** využívá údaje ze třetí a v mnoha případech i čtvrté úrovně KZAM.

[1] „Jde např. o rozdělení dělnických zaměstnání ve třídě 7 a třídě 8, kde přetrvávání snahy odlišit obsluhu strojů (zřejmě méně kvalifikovanými pracovníky) od skupiny kvalifikovaných výrobců vede jednak k nejasnostem v zařazení a na druhé straně k neodůvodnitelným rozdílům v chápání kvalifikované výrobní činnosti. Používané členění mohlo být funkční v poválečné době, v současné průmyslové výrobě dochází jednoznačně ke splývání výrobních technologií s obsluhou strojů. Je to dáno skutečností, že obsluha strojů se stává výrazně jednodušší na jedné straně, na druhé straně kvalifikovaný výrobce (dělník) neobsluhující stroj či zařízení se stává anachronismem nebo uměleckým pracovníkem. V oblasti přípravy pracovníků bylo toto členění formálně opuštěno v osmdesátých letech a v současné době dochází k dalšímu splývání oborů připravujících pracovníky pro mnohé technologie. Oddělování obsluhy strojů od vlastní výrobní technologie např. v polygrafii, papírenství, chemii nelze považovat za funkční.“ (Vojtěch, Koucký, Šťastnová, 2000).

Jednotlivé ukazatele jsou sledovány za tyto hlavní třídy (názvy jednotlivých podtříd jsou uvedené v empirické části jednotlivých kapitol – viz dále):

N1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci;
N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin v hutnictví, energetice a vodním hospodářství;
N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři);
N4 Stavební dělníci;
N5 Provozní a obslužní pracovníci;
N6 Techničtí pracovníci;
N7 Pracovníci na úseku řízení a správy;
N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní.

Následující text je rozdělen do jednotlivých kapitol, přičemž každá kapitola je věnována jedné třídě. Třídy jsou sledovány a analyzovány až do úrovně jednotlivých podtříd (tzn. celkově tedy 49 podtříd). Každá kapitola je doplněna o „datovou přílohu“ (část), kde jsou výsledky výpočtů znázorněny v přehledných grafech a tabulkách za příslušné třídy a ve většině případů až na úrovni podtříd. Data jsou zde uvedena za roky 1991, 1994, 1999, 2006 a nejnovější údaje za rok 2010. Tabulky a grafy obsahují údaje jak v absolutních hodnotách, tak také (pro názornější porovnání jednotlivých sledovaných roků) jsou zde vyjádřeny podíly sledovaných charakteristik i jednotlivých podtříd na celku. Zajímavá je také komparace s rokem 1991, resp. procentuální vyjádření let 1994, 1999, 2006 a 2010 vzhledem ke stavu v roce 1991, který je pokládán za počátek zásadní změny ve vývoji státu, což se nepochybně odrazilo také v následném vývoji zaměstnanosti.

Pro přehlednost a snazší orientaci jsou v následujícím textu podrobně popsány jednotlivé grafy, tabulky (a jejich struktura) a také mapy, které jsou součástí jednotlivých kapitol.

Tabulky označené písmenem A (A1 až A4) vyjadřují vývoj sledovaných ukazatelů v celé příslušné třídě v České republice. Tabulky označené písmenem B (B1 až B3) se zase vztahují k jednotlivým podtřídám.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice - v příslušné třídě

A1. Vývoj počtu zaměstnaných

V této tabulce je sledován vývoj celkového počtu zaměstnaných v dané třídě v letech 1991, 1994, 1999, 2006 a 2010 (doplněno také grafickým vyjádřením), dále procentuální zastoupení této třídy na celkové zaměstnanosti a indexy let 1994, 1999, 2006 a 2010 vztažené vůči roku 1991 (řádek „vývoj od r. 1991“). Dalším ukazatelem je změna počtu zaměstnaných (nárůst/úbytek) v dané třídě oproti předchozímu sledovanému roku. Tabulka uvádí rovněž rozdíl (u výše zmíněných ukazatelů) posledního sledovaného roku (tzn. 2010) oproti roku 1991.

A2. Vzdělanostní struktura

Za výše uvedené roky je zde sledován celkový počet a podíly zaměstnaných této třídy podle dosaženého stupně vzdělání (stupně: základní, vyučení, střední odborné, vyučen s maturitou, úplné střední odborné, gymnaziální, vysokoškolské, příp. bez vzdělání – blíže viz publikace „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“). Podobně jako u tabulek A1, také zde je uveden rozdíl (a to jak v tisících, tak v procentech) roku 2010 oproti roku 1991 (poslední 2 sloupce v tabulce). Agregovaným ukazatelem vzdělanosti obyvatelstva je ***průměrná délka vzdělávání*** (průměrný počet let školního vzdělávání) pracovníků příslušné třídy, která je vypočtena na základě počtu zaměstnaných a dosaženého vzdělání. Jednotlivým stupňům vzdělání byly přiřazeny tyto váhy (průměrné délky): základní - 8 let; vyučení - 10,5 let; střední odborné - 10 let; maturitní - 12 let; vysokoškolské - 16,5 let; bez vzdělání - 7 let.

Poté následuje **grafické znázornění** vývoje počtu zaměstnanců a vývoje vzdělanostní struktury v dané třídě (použité stupně vzdělání jsou u obou grafů shodné s výše popsanými úrovněmi dosaženého vzdělání).

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy

Tato tabulka znázorňuje vývojové trendy počtu zaměstnanců v jednotlivých časových obdobích (tzn. 1991-1994, 1994-1999, 1999-2006 a 2006-2010), a to jak pro celek, tak pro jednotlivé hlavní vzdělanostní stupně (tzn. základní, vyučen, všechny kategorie s maturitou („maturitní“) a vysokoškolské). Význam grafických znaků, které znázorňují vývojové trendy, je popsán v empirické části každé kapitoly vždy pod touto tabulkou.

A4. Zaměstnanost v krajích

V tabulce jsou seřazeny kraje podle dosaženého podílu příslušné třídy na celkové zaměstnanosti v roce 2010, kraje jsou seřazeny sestupně od kraje s nejvyšším podílem po kraj s nejnižším podílem.

B. Název třídy – podrobnější členění - vývoj v příslušných podtřídách

B1. Vývoj počtu zaměstnaných

Tabulka uvádí počet a úbytek/nárůst počtu zaměstnanců vzhledem k předchozímu období na úrovni jednotlivých podtříd. Pro lepší představivost je vývoj počtu zaměstnaných znázorněn i v grafu v horní části stránky.

B2. Vývojové trendy zaměstnanosti

Zde je zachycen podíl podtříd a jejich vývoj v čase (tj. vývoj struktury dané třídy zaměstnání). V druhé části nacházíme procentuální vyjádření stavu ve sledovaných letech oproti roku 1991.

Vzdělanostní struktura zaměstnaných

Graf zachycuje stav vzdělanostní struktury zaměstnaných jednotlivých podtříd v roce 2010 (4 úrovně – základní, vyučení, maturanti a vysokoškoláci).

B3. Průměrná délka vzdělávání

Vyjadřuje dosaženou průměrnou délku vzdělávání v jednotlivých sledovaných letech a příslušných podtřídách (metodologické vyjádření – viz komentář k tabulce A2). Informace jsou doplněny o srovnání průměrné délky vzdělávání za celé sledované období 2010 -1991 (tj. nárůst nebo úbytek).

Následuje **grafické znázornění** průměrné délky vzdělávání v jednotlivých letech na úrovni podtříd.

3. Stav a vývoj zaměstnanosti v jednotlivých třídách zaměstnání

3.1. Zemědělští, lesní a rybářští dělníci

Zemědělství a lesnictví prodělalo na počátku 90. let minulého století zásadní posuny ve vývoji, které měly přímý dopad na razantní snížení zaměstnanosti dělníků v těchto odvětvích. V rámci transformace zemědělství dochází ke změnám výrobního zaměření a vlastnických poměrů. Snižuje se podíl obhospodařované zemědělské půdy zejména ve prospěch investiční výstavby komunikací, bytů i průmyslových a logistických center v zázemí velkých měst. S podporou dotací, obzvlášť v podhorských oblastech a regionech s podmínkami nevhodnými pro obhospodařování půdy (s nízkými výnosy, hůře dostupným terénem, v oblastech se zvýšenou ochranou atd.) dochází k proměnám zemědělské půdy na louky, pastviny a lesy.

Ke změně vlastnických poměrů v zemědělství i lesním hospodářství výraznou měrou přispěla restituce. Z velkých zemědělských podniků vznikla řada menších subjektů několika typů právních forem. Nedošlo však k úplnému rozdrobení zemědělské výroby na převážně rodinné farmy charakteristické pro většinu států Evropské unie. Změnou majetkoprávních vztahů narostl počet majitelů půdy, počet zemědělských a lesních dělníků ale značně poklesl ze 343 tis. v roce 1991 na 104 tis. v roce 2010. Nejvýraznější pokles nastal v prvních letech transformace zemědělství. Tento vývoj je však přirozený, protože před rokem 1990 v českém zemědělství existovala přezaměstnanost.

Přelomovým bodem pro české zemědělství byl vstup ČR do EU a přijetí Společné zemědělské politiky EU, čímž se začlenilo do systému, který je charakterizován výraznou dotační politikou, regulací agrárního trhu a tarifní i netarifní ochranou společného trhu EU.

Zemědělství dnes již neslouží pouze k výrobě potravin, ale přebírá na sebe i důležité společenské a ekologické funkce. Zemědělská činnost je nedílnou složkou venkovského prostoru, který si zaslouží péči a podporu (zemědělci jsou k těmto aktivitám vedeni i celou škálou dotačních nástrojů, ať již národních či evropských).

Zemědělství patří v české ekonomice k odvětvím s vyšším věkovým průměrem a dlouhodobě trpí úbytkem zájmu ze strany mladých lidí. I v zemědělství se však nedostává určitých typů profesí a v příštích letech se v odvětví bude měnit kvalifikační struktura. Nové trendy podpoří poptávku po pracovnících s vyšší či širší kvalifikací.

Pracovníci třídy **3.1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci** vykonávají kvalifikované činnosti převážně manuálního charakteru. Jde především o základní zemědělské práce zahrnující pěstitelské činnosti (přípravu půdy, setí, pěstování, hnojení a sklízení polních plodin, dále i pěstování zeleniny a zahradnických produktů) a činnosti chovatelské (chov zvířat pro maso, mléko, kůže, kožešiny), pěstování, údržbu a využívání lesů, chov a lov ryb, dále i skladování a prodej produktů obchodním organizacím či na trzích. Patří sem i pracovníci obsluhující zemědělské a lesní stroje a dělníci vykonávající v zemědělství pomocné a nekvalifikované práce.

Počet pracovníků ve třídě dělníků v zemědělství, lesnictví a rybářství má neustále klesající tendenci a jde o nejvýraznější pokles ze všech tříd sledovaných v této studii. Počet pracovníků klesl z 343 tis. v roce 1991 na 104,1 tis. v roce 2010. Nejvíce se snížil počet zemědělských dělníků v první polovině devadesátých let, pak klesal jejich počet mírněji.

Snížení počtu pracovníků této třídy se odrazilo i na snížení jejich podílu na celkové zaměstnanosti. V roce 1991 tvořil podíl pracovníků této třídy až 6,3 % z celku, v roce 2010 pouhých 2,2 % všech zaměstnaných. Souvisí to s probíhajícími změnami a vývojovými trendy, které v zemědělství a lesnictví nastaly. V zemědělství jako odvětví se věková struktura pracovníků zhoršuje (malý zájem ze strany mladých lidí) ve srovnání s dalšími odvětvími hospodářství. Výrazněji se to projevilo u žen, jejichž počet v zemědělství rapidně poklesl. Mladí lidé si hledají práci v jiných sektorech s vědomím toho, že práce v zemědělství je často náročná a výsledek v porovnání s jinými odvětvími finančně neatraktivní. Podpory

pro mladé zemědělce ze strukturálních fondů nemohou úplně vyrovnat příjmy, které se odvíjí od cen produkce. Negativním faktorem je i poměrně nízká prestiž uplatnění v zemědělství, která také souvisí s nízkou úrovní mezd, a tím i snížením atraktivity pro nové pracovníky.

Ani do budoucna nelze předpokládat, že se v zemědělství zvýší zaměstnanost, spíše bude i nadále docházet k mírnému poklesu.

Dělníci v zemědělství, lesnictví a rybářství mají nejnižší kvalifikační úroveň ze všech sledovaných tříd zaměstnanosti. Ve vývoji jejich vzdělanostní struktury ale také dochází k postupnému zlepšování. Ubývá pracovníků se základním vzděláním a narůstá podíl pracovníků s vyšší kvalifikací. Tyto změny jsou do značné míry doprovodným efektem podstatného snížení jejich počtu. Ubylo zejména pracovníků s nižším vzděláním, naopak počet pracovníků s vysokoškolským vzděláním narůstá.

Největší pokles zaznamenali zaměstnaní se základním vzděláním. Jejich počet se snížil o 114 tis. (ze 133 tis. v roce 1991 na 13 tis. v roce 2010). Výrazně poklesl i počet pracovníků s výučním listem - o 100 tis. (ze 162 tis. na 62 tis.). Z relativního hlediska se však jejich postavení zlepšilo. Zvýšení jejich podílu souvisí zejména s již zmiňovaným výrazným poklesem zaměstnanců se základním vzděláním. Významná změna nastala i v případě zaměstnanců s úplným středním odborným vzděláním. Podobně jako u vyučených, také zde přes absolutní pokles jejich počtu vzrostl podíl zaměstnanců s tímto vzděláním z 8 % na počátku sledovaného období na téměř 20 % v roce 2010. Nárůst počtu zaměstnanců i navýšení podílu za sledované období byl zaznamenán pouze u vysokoškoláků. Jejich počet je však i nadále nízký – 4,6 tis. v roce 2010, což jsou 4 % z celku pracovníků této třídy.

Změny v zemědělství přinášejí zvýšení produktivity práce a také zvýší nároky na kvalifikaci pracovní síly. Nové směry a technologie v zemědělství i v lesnictví vyžadují zaměstnance s vyšší úrovní vzdělání, stejně tak se širším profilem vzdělání, tj. univerzálnější a flexibilnější. Nadále zde budou zaměstnáváni nekvalifikovaní pracovníci (včetně cizinců) na sezónní práce, zejména manuálního charakteru. Obdobný vývoj se dá očekávat v případě lesnických profesí. Ty jsou stále charakteristické vysokým podílem manuální práce, což se bude v příštích letech dále měnit díky postupující mechanizaci. Kromě rostoucích požadavků na kombinaci poznatků z oblasti lesnictví se schopnostmi ovládat modernější technologické postupy se očekává také vzestup významu poznatků z oblasti ekologie.

Popsané změny ve vzdělanostní struktuře zaměstnanců se odrážejí i v růstu **průměrné délky vzdělávání**. Za sledované období vzrostla o 1 rok na úroveň 10,75 v roce 2010. Průměrná délka vzdělávání u dělníků v zemědělství se tedy zvyšuje a již není nejnižší ze všech sledovaných tříd jako v předešlých obdobích[2].

Do budoucna lze očekávat další mírný pokles počtu pracovníků této třídy jako celku. Klesat bude zejména počet dělníků se základním vzděláním a vyučených, u úplného středoškolského a gymnaziálního vzdělání se očekává spíše stagnace. U vysokoškoláků se předpokládá nárůst absolutního počtu a zejména podílu na celku.

V rámci této třídy se rozlišují 3 podtřídy. Mezi nimi jsou poměrně výrazné rozdíly ve sledovaných charakteristikách. Jedná se o tyto podtřídy:

N13 Zemědělští mechanizátoři a opraváři zemědělských strojů;
N18 Pěstitelé a chovatelé, zemědělci;
N19 Lesní a rybářští dělníci.

Ve sledovaném období 1991-2010 počet pracovníků značně poklesl ve všech podtřídách, vývoj ale nebyl stejný. Výrazný úbytek zaměstnanců byl zjištěn v podtřídě N13 **Zemědělští mechanizátoři a opraváři zemědělských strojů**. Jejich počet klesl ze 105 tis. v roce 1991 na 27 tis. v roce 2010 (což je 26% oproti roku 1991). Nejvýraznější úbytek byl zaznamenán v prvním období mezi roky 1991-1994. Tehdy se snížil jejich počet o 70 tisíc,

[2] Je druhou nejnižší, těsně za třídou N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství.

což do značné míry souvisí s transformačními procesy v zemědělství a s rozpadem mnohých zemědělských družstev. Na konci 90. let se úbytek mechaniků zastavil a stagnuje.

V podtřídě **Pěstitelé a chovatelé**, zemědělci (N18) byl absolutní úbytek počtu zaměstnanců nejvyšší. I po výrazném poklesu se stále jedná o nejčetnější podtřídu. Snížil se zde počet zaměstnanců ze 179 tis. v roce 1991 na 55 tis. v roce 2010. Zde však rapidní pokles nenastal během prvního období jako u N13, ale šlo o postupný proces. Úbytek zaměstnanců byl zaznamenán ve všech obdobích, i v posledním desetiletí, ve kterém zbylé dvě podtřídy zaznamenaly stagnaci v počtu pracovníků.

Podtřída L**esní a rybářští dělníci** (N19) si svoje postavení relativně nejvíce vylepšila. Pokles počtu zaměstnanců zde byl nejmírnější (v roce 2010 jich bylo 68 % oproti roku 1991) a podíl na celkové zaměstnanosti v zemědělství dosáhl 21 %. V celém sledovaném období tato podtřída svůj podíl postupně navyšovala (předchozí dvě podtřídy měly jiný vývoj).

U pracovníků třídy N1 můžeme pozorovat rozdíly ve vývoji a míře prodlužovaní **průměrné délky vzdělávání** pracovníků jednotlivých podtříd (viz tab. B3). V roce 1991 byl tento ukazatel nevyšší (10,18 roku) u „mechanizátorů“, v devadesátých letech ale průměrná délka jejich vzdělávání mírně poklesla, což bylo dáno odchodem kvalifikovanějších pracovníků. V dalším období přibývalo pracovníků s vyšším vzděláním, a tedy i celková délka vzdělávání podtřídy mechanizátorů se zvýšila na 10,49 roku. Nyní dosahuje délka vzdělávání nejvyšších hodnot u „pěstitelů a chovatelů“, kde za sledované dvacetileté období dynamicky narostla o jeden a půl roku - z 9,45 na 10,92 roku. U podtřídy lesních a rybářských dělníků se délka vzdělávání také postupně prodlužovala v celém sledovaném období na konečných 10,64 let.

Z regionálního pohledu podle krajů (viz tab. A4) vyplývá, že nejvyšší podíly pracovníků této skupiny z celku zaměstnaných jsou v kraji Vysočina (4,9 %), v Jihočeském (4,2 %) a Olomouckém kraji (3 %). V těchto krajích hraje zemědělství a lesnictví relativně důležitou roli zaměstnavatele i podílem na tvorbě DPH. Podle očekávání nejnižší podíl zemědělců v řadách zaměstnaných lidí má hlavní město Praha (0,5 %). Poněkud nízký podíl zemědělců je v krajích Moravskoslezském a Ústeckém, které ale nepatří mezi tradiční zemědělské oblasti, jsou spíše zaměřené na těžbu a průmysl.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Propad zaměstnanosti. Nejvíce se snížil počet pracovníků této třídy v první polovině devadesátých let, pak klesal jejich počet mírněji, v posledních letech by se dalo mluvit i o stagnaci jejich počtu. Rapidní pokles zaměstnanosti byl způsoben transformačními procesy v zemědělství a celé ekonomice - změnami ve využívání zemědělské půdy, zefektivněním výroby, zvýšením produktivity práce a s nástupem moderních technologií.

Změny ve vzdělanostní struktuře pracovních sil. Dochází pouze k pozvolnému zlepšování vzdělanostní struktury pracovníků, ubývá těch se základním vzděláním a narůstá podíl pracovníků s vyšší kvalifikací. Nejvíce narostla úroveň vzdělání u podtřídy pěstitelů a chovatelů a v současné době dosahuje nejvyšší úrovně.

Zhoršení věkové struktury pracovních sil. Příčinou je nezájem mladých pracovníků o uplatnění v zemědělství, plynoucí z nízké ceny práce v odvětví, nevyhovující pracovní doby, specifického pracovního prostředí, fyzicky náročné práce a nejasné perspektivy podnikání v odvětví.

Změny ve směřování se vstupem České republiky do EU, kdy jsme přijali Společnou zemědělskou politiku EU a začlenili se do systému, který je charakterizován výraznou dotační politikou, regulací agrárního trhu a tarifní i netarifní ochranou společného trhu EU.

Změny v přípravě na povolání. Celkové změny v zemědělském hospodářském sektoru se promítají i do přípravy na povolání pro tento sektor – např. změny ve struktuře studijních a učebních oborů škol a učilišť. Změnil se do značné míry i obsah zemědělského vzdělávání.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N13 Zemědělští mechanizátoři a opraváři zem.strojů
- N18 Pěstitelé a chovatelé, zemědělci
- N19 Lesní a rybářští dělníci

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

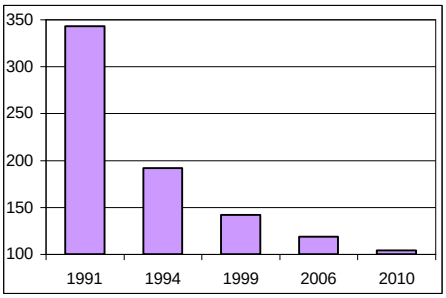

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**343,0**	**191,9**	**141,7**	**118,6**	**104,1**	-238,8
podíl z celku	6,3%	3,9%	3,0%	2,5%	2,1%	-4,2%
vývoj od r.1991	**100,0%**	56,0%	41,3%	34,6%	30,4%	-69,6%
změna počtu zam.*		-151,1	-50,2	-13,3	-14,5	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	132,7	38,7%	62,2	32,4%	33,2	23,4%	19,2	16,2%	13,4	12,8%	-119,3	-89,9%
vyučení	162,0	47,2%	91,6	47,7%	79,1	55,8%	73,0	61,6%	62,4	59,9%	-99,5	-61,5%
střední odborné	15,2	4,4%	14,4	7,5%	7,4	5,2%	1,5	1,3%	1,9	1,8%	-13,2	-87,4%
vyučen s maturitou	*		1,6	0,8%	2,0	1,4%						
úplné střední odborné	28,1	8,2%	18,4	9,6%	16,7	11,8%	20,8	17,5%	20,5	19,6%	-7,7	-27,3%
gymnáziální	2,9	0,9%	2,3	1,2%	0,8	0,6%	1,6	1,3%	1,4	1,4%	-1,5	-51,4%
vysokoškolské	2,1	0,6%	1,5	0,8%	1,1	0,8%	2,4	2,0%	4,6	4,4%	2,5	116,9%
bez vzdělání	**		0,2	0,1%	1,1	0,8%		0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	9,68		9,89		10,09		10,49		10,75		1,06	11,0%

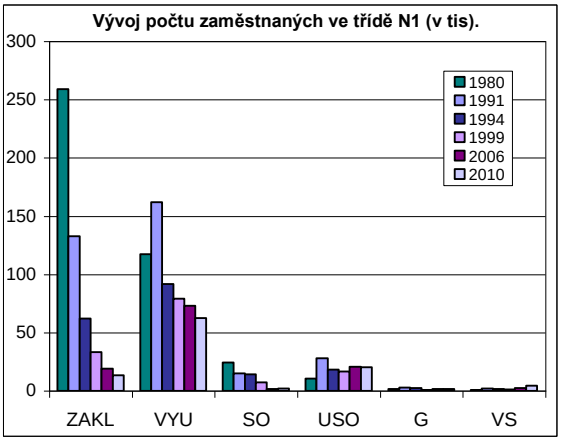

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

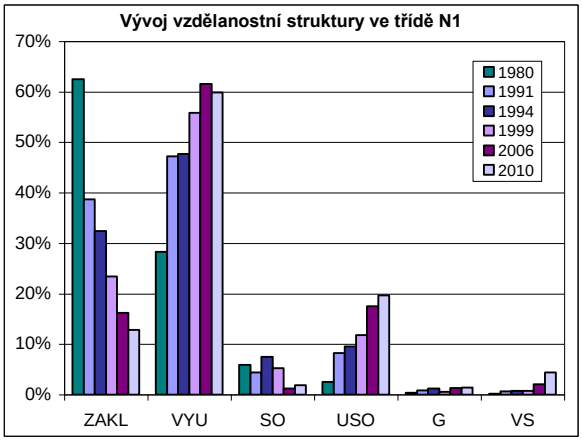

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N1:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	- -	-	-	-
Vyučen	-	-	o	o
Maturitní	-	-	+	o
Vysokoškolské	-	-	++	++
CELKEM	-	-	o	-

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N1 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

kraj Vysočina	4,87%
Jihočeský kraj	4,23%
Olomoucký kraj	3,06%
Pardubický kraj	2,92%
Plzeňský kraj	2,84%
Zlínský kraj	2,47%
Královéhradecký kraj	2,32%
Středočeský kraj	2,24%
Liberecký kraj	2,10%
Karlovarský kraj	2,01%
Jihomoravský kraj	1,91%
Ústecký kraj	1,44%
Moravskoslezský kraj	0,96%
Praha	0,52%

B. Zemědělští, lesní a rybářští dělníci - podrobnější členění

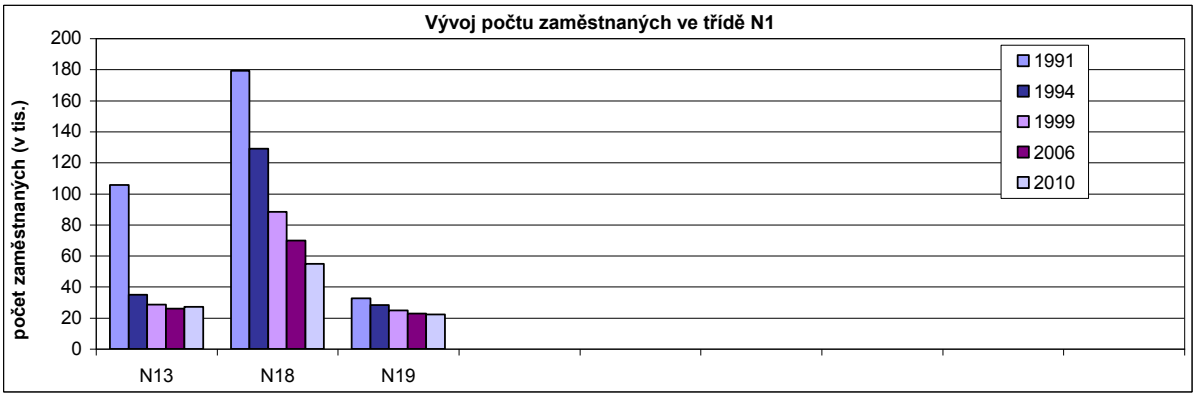

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

	počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Zemědělští mechanizátoři a opraváři zem.strojů N13	105,5	34,8	28,5	26,0	27,3	-70,7	-6,3	-2,5	1,2
Pěstitelé a chovatelé, zemědělci N18	179,2	128,9	88,3	69,8	54,7	-50,3	-40,6	-18,5	-15,1
Lesní a rybářští dělníci N19	32,5	28,2	24,9	22,7	22,2	-4,3	-3,3	-2,2	-0,5
Σ	317,2	191,9	141,7	118,6	104,1	-125,3	-50,2	-23,1	-14,4

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N13	33,3%	18,1%	20,1%	22,0%	26,2%	100%	33%	27%	25%	26%
N18	56,5%	67,2%	62,3%	58,9%	52,5%	100%	72%	49%	39%	31%
N19	10,2%	14,7%	17,6%	19,1%	21,3%	100%	87%	77%	70%	68%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	61%	45%	37%	33%

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N13	10,18	10,14	10,13	10,47	10,49	0,31
N18	9,45	9,80	10,07	10,54	10,92	1,47
N19	9,67	9,96	10,13	10,38	10,64	0,97

* rozdíl za sledované období

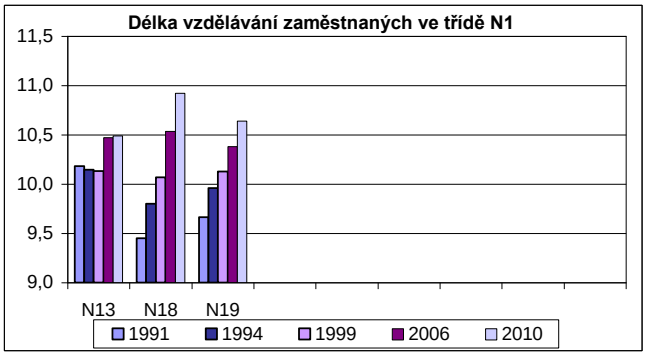

3.2. Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství

České země patřily již od druhé poloviny 19. století k hospodářsky nejvyspělejším regionům Evropy. Velký podíl na rozvoji tehdejšího prostoru České republiky měly dostatečné zdroje nerostných surovin. Významným mezníkem pro směřování naši země bylo poválečné období, a to orientací ekonomiky na Sovětský svaz, čímž se struktura ekonomiky zaměřila na těžký průmysl a na odvětví, která na těžbu nerostů navazovala.

Pro některé regiony, jako např. Ústecko či Ostravsko, se těžba nerostných surovin stala fenoménem, který zcela změnil jejich charakter a využití. Do těchto regionů byly navíc umisťovány ve vyšší míře i elektrárny, zejména uhelné. Vysoká koncentrace těžby a navazujících aktivit těžkého průmyslu do několika významných lokalit měla za následek i jejich úpadek po roce 1989 (ostravská aglomerace, severní Čechy a další). Období změny v orientaci ekonomiky a restrukturalizace byly tak pro tyto regiony hlubší a „bolestivější".

Zaměření ekonomiky na těžký průmysl znamenalo vynaložení značných materiálních a finančních investic i pracovních sil do odvětví, která navazovala na těžbu nerostů, či jinak souvisela s těžkým průmyslem. V důsledku toho pak nezbývaly prostředky na modernizaci výrobních zařízení a na restrukturalizaci technologií i sortimentu výrobků. Technická a ekonomická úroveň celku zaostávala, chyběla progresivní technologie a technika porovnatelná se zahraničím. U nás se pracovalo s vyšší palivoenergetickou náročností a s nižší produktivitou práce než ve vyspělých zemích. Vyspělý svět směřoval k úspoře zdrojů a energií, naše hospodářství setrvávalo na staré hospodářské struktuře se zaměřením na těžký průmysl.

Situace českého hornictví, hutnictví a dalších navazujících tradičních odvětví českého průmyslu v počátečním stadiu samostatné ČR nebyla lehká. V mnoha případech došlo v rámci restrukturalizace k úplnému zániku (ukončení těžby uhlí v Ostravě, zánik hutní výroby v Kladně a Chomutově), případně k útlumu činnosti v tomto odvětví[3]. Podniky řešily privatizaci a souběžně se hledaly nové trhy pro odbyt výrobků.

Na prahu 21. století vstupuje hutnictví do zcela nového tržního prostředí, kde je dominantní úloha výrobce potlačována a nahrazována spotřebitelem. Přežití v rychle se měnícím tržním prostředí bude záviset na schopnostech vytvoření těsnějších partnerství se spotřebiteli – zákazníky. Z pohledu udržitelného rozvoje záleží nejvíc na hospodářské politice a ekologických, legislativních i energetických opatřeních vlády[4].

Budoucnost v odvětví těžby uhlí je nejasná a závislá na politických rozhodnutích ohledně prolomení či zachování limitů. U těžby ostatních nerostných surovin (těžba surovin pro stavební výrobu, sklářství a chemický průmysl) je výhled příznivější. Zejména v případě stavebních hmot jsou do budoucna dostatečné zdroje a rozsah těžby tak bude záviset především na poptávce a dynamice stavebnictví.

Pracovníci třídy **3.2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství** tvoří poněkud nesourodou skupinu. Jsou zde zahrnuti pracovníci dělnických profesí hlubinné a povrchové těžby paliv, rudných a nerudných surovin, briketáren a úpraven, dělníci příslušného průzkumu a dělníci při těžbě ropy a přírodního plynu. Dále sem patří dělníci zaměstnaní v technologických procesech v hutnictví, a to jak ve výrobě kovů, tak v tváření. Další skupinu pracovníků tvoří dělníci při výrobě elektřiny, vody, koksu, plynu, tepla a při rozvodu energií, vč. dělníků při údržbě vodních toků.

V předlistopadovém období patřili členové této profesní třídy mezi preferované pracovníky, povolání horník bylo v minulém režimu velmi lukrativní. Následná restrukturalizace ekonomické základny přinesla mnoho změn a byla spojena s výrazným vzestupem nezaměstnanosti, která tuto profesní třídu postihla velice výrazně, zdá se nejvíce ze všech analyzovaných profesních tříd.

---

[3] V této souvislosti je třeba podotknout, že jde o proces zcela přirozený; některé západoevropské země v souvislosti s nahrazováním uhelných elektráren a celkově nižší spotřebou a závislostí na zmíněných neobnovitelných zdrojích „postihla" nutnost transformace tohoto odvětví o několik desetiletí dříve.

[4] http://www.hz.cz/cz/ocel-a-ocelarstvi-na-prahu-21-stoleti

Počet zaměstnaných za sledované období dramaticky poklesl, přičemž v roce 2010 dosáhl jenom 27% úrovně oproti počátku sledovaného období (pokles ze 181 tis. v roce 1991 na 49 tis.). K nejzásadnějšímu snížení počtu zaměstnaných této třídy došlo mezi lety 1991 až 1994, kdy počet zaměstnaných klesl téměř o polovinu. Úbytek zaměstnaných pokračoval i v dalším období, byl však již plynulejší, ne tak razantní.

Velké snižování počtu zaměstnaných bylo způsobeno přezaměstnaností na počátku devadesátých let a nízkou produktivitou práce ve srovnání se zahraničím. Snižování počtu pracovníků bylo na jedné straně vyvoláváno snížením odbytu a výroby (omezování výroby cestou likvidace zastaralých technologií), na straně druhé pak "vyčleňováním" nevýrobních a obslužných zařízení a provozů a přípravou výrobních jednotek na privatizaci.

V několika posledních letech se na snížení zaměstnanosti této třídy zaměstnání nepříznivě podílela hospodářská krize, která se projevila také snížením poptávky po nerostných surovinách. Po odeznění hospodářské krize by však měly být její perspektivy lepší jen pro několik profesí – např. pro ty, co najdou uplatnění na rozsáhlých dopravních a vodohospodářských stavbách, které budou pokračovat díky možnosti čerpání nemalých prostředků z fondů EU. Do budoucna se bude role horníků, jakkoli byly jejich služby v minulosti nepostradatelné, postupně snižovat. Ve světě docházejí zásoby nerostných surovin a vědci hledají obnovitelné zdroje energie. Rozšiřují se také nové technologie, které zvyšují produktivitu práce a mění technologickou úroveň práce. Změny kvalifikační a profesní struktury pracovníků budou tedy nevyhnutelné.

Za sledované období se snížil absolutní počet pracovníků této třídy, ale také se snížil jejich podíl na celkové zaměstnanosti. Na počátku devadesátých let tvořili 3,3 % celku, v roce 2010 jenom 1 %. Ovlivnění světovou ekonomickou krizí se projevilo i poklesem v posledním období 2006-2010, kdy pracovníci této třídy neudrželi tempo růstu zaměstnaných jako celku – podíl této profesní třídy na celkové zaměstnanosti i v tomto období poklesl (z 1,3 % na 1 %, absolutně o 13,5 tis. pracovníků).

Významné změny se udály i ve **vzdělanostní struktuře** pracovníků této třídy. Nastolení tržního prostředí, otevření se Evropské unii a zapojení do globalizace kladou i zvýšené požadavky na dovednosti, kvalifikaci, vzdělání i mobilitu pracovní síly. Prosazuje se trend neustálého zvyšování vzdělanostní úrovně, který je viditelný i u této profesní třídy. Pomineme-li skutečnost, že za sledované patnáctileté období poklesl počet pracovníků ve všech vzdělanostních úrovních, výrazným způsobem se změnila jejich vzdělanostní struktura, tj. podílové zastoupení pracovníků podle dosaženého vzdělání. Nyní zde pracuje jenom zlomek pracovníků se základním vzděláním ve srovnání se stavem na začátku 90tých let. Jejich počet se propadl z 55 tis. v roce 1991 na 3,5 tis. v roce 2010. Významně poklesl i počet pracovníků se středním vzděláním s výučním listem - z 98 tis. v roce 1991 na 34 tis. v roce 2010. Jejich podíl se ale vzhledem k velkému poklesu pracovníků se základním vzděláním zvýšil z 54,3 % na 70,3 % na celku třídy N2. Počet pracovníků s vysokoškolským vzděláním v 90tých letech také poklesl, pak nastal obrat a jejich počet pomalu narůstá.

Zvyšování vzdělanostní úrovně se projevuje i prodlužováním **průměrné délky vzdělávání**. Celkově délka vzdělávání vzrostla o 0,76 roku, což je dáno hlavně výrazným poklesem počtu pracovníků se základním vzděláním (kteří se vzdělávají kratší dobu) a nárůstem podílu pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním.

V rámci této třídy se rozlišují 3 podtřídy, kterými jsou:

N21 Dělníci hlubinné a povrchové těžby uhlí, rud a dalších surovin;
N22 Hutnická dělnická zaměstnání;
N29 Úpraváři, těžaři, dělníci v energetice, vodárenství a vodním hospodářství.

Co se týče vývoje zaměstnanosti v jednotlivých podtřídách, všechny zaznamenaly úbytek pracovních sil. K nejvyššímu úbytku pracovníků došlo ve sledovaném období u podtřídy **Dělníci hlubinné a povrchové těžby, rud a dalších surovin** (N21), jejich počet klesl do roku 2010 na 16% oproti roku 1991. Na začátku sledovaného období to byla nejčetnější podtřída (85 tis. zaměstnaných). Tento radikální úbytek se podepsal i na poklesu jejich podílu na celku třídy a to ze 49 % na počátku devadesátých let na 28 % v roce 2010.

Výrazný úbytek pracovníků podtřídy N21 souvisí s ekonomickými i politickými změnami po roce 1989, které znamenaly také přerušení „závislosti“ na Sovětském svazu, čímž se rozpadl trh a nastala potřeba hledat nové odběratele, čelit konkurenci a řešit rentabilitu těžby. Bylo třeba vypořádat se s restrukturalizací a s ní souvisejícím uzavřením několika dolů. To vše vedlo ke snížení produkce těžby a k poklesu počtu dělníků hlubinné a povrchové těžby.

Hutnická dělnická zaměstnání (N22) zaznamenala nejnižší úbytek, který byl rozprostřen na celá devadesátá léta. Za tu dobu klesl počet pracovníků z 36 tisíc na 21 tisíc v roce 1999. V dalším období se stabilizoval a pak znovu mírně poklesl na 18,7 tisíc v roce 2010, což je přibližně poloviční stav roku 1991. Tím, že jejich absolutní pokles za celé sledované období byl nejmírnější, výrazně narostl jejich podíl na celku třídy N2 a to z 21 % v roce 1991 na 38 % v roce 2010. Pokles počtu pracovníků v této podtřídě se na konci 90tých let stabilizoval a předpokládalo se zlepšení se znovuoživením odvětví. Ale světová ekonomická krize sehrála svou roli a počet pracovníků hutnických dělnických zaměstnanců v období mezi roky 2006-2010 poklesl o 2 tisíce.

Velice výrazný pokles počtu pracovníků zaznamenala i podtřída **N29 Úpraváři, těžaři, dělníci v energetice, vodárenství a vodním hospodářství**, a to z 52,7 tis. v roce 1991 na 16,5 tis. v roce 2010. Stejně jako u předchozí třídy N22 absolutní počet pracovníků poklesl, jejich podíl na celku třídy N2 ale narostl, a to z 30 % v roce 1991 na 34 % v roce 2010. Důvodem poklesu počtu pracovníků byl dopad restrukturalizace i výrazné zvýšení produktivity práce, což se také odráží v nižší potřebě pracovníků.

Rozdíly v nynější **průměrné délce vzdělávání** jednotlivých podtříd třídy N2 jsou téměř minimální ve srovnání s ostatními profesními třídami, kde jsou rozdíly více znatelné. Nejvyšší hodnotu průměrné délky vzdělávání svých pracovníků (10,76 let) má podtřída N21 Dělníci hlubinné a povrchové těžby. Stejnou průměrnou délku vzdělávání vykazují i Úpraváři, těžaři a dělníci v energetice, vodárenství a vodním hospodářství (N29). Jenom o něco nižší průměrnou délku vzdělávání mají Hutnická dělnická zaměstnání (N22). Vývoj za sledované období byl ale u každé podtřídy jiný (tab. B3).

Z regionálního pohledu byl podíl pracovníků této profesní třídy na celkové zaměstnanosti v roce 2010 podle předpokladů nejvyšší v Moravskoslezském kraji, kde dosahoval 3,7 % podílu na celkové zaměstnanosti kraje. Vyšší podíly byly i v krajích Ústeckém (1,3 %) a kraji Vysočina (1,1 %), tj. v regionech s přírodními zdroji pro těžbu nerostných surovin a s tradicí těžkého průmyslu. Nepřekvapuje, že nejnižší byl podíl pracovníků třídy N2 na celkové zaměstnanosti v Praze (0,1%). Jenom v jediném kraji, a to v kraji Moravskoslezském, není třída N2 nejmenší skupinou zaměstnaných (v kraji je méně pracovníků třídy N1, tj. „zemědělců“).

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě:

Pokles zaměstnanosti. Výrazný pokles počtu zaměstnaných byl způsoben přezaměstnaností na počátku devadesátých let a nízkou produktivitou práce ve srovnání se zahraničím. Snižování počtu pracovníků bylo vyvoláváno snížením odbytu a výroby (likvidace zastaralých technologií, příprava výrobních jednotek na privatizaci a orientace na nové trhy).

Nejasná budoucnost v odvětví těžby uhlí, která je závislá na politických rozhodnutích ohledně prolomení či zachování limitů. Role horníků se bude pravděpodobně snižovat. Ve světě docházejí zásoby nerostných surovin a hledají se obnovitelné zdroje energie. Rozšiřují se také nové technologie, které zvyšují produktivitu práce a mění technologickou úroveň práce. To **vyvolává nevyhnutelnou změnu kvalifikační a profesní struktury pracovníků**.

Nízká flexibilita a mobilita pracovníků. Pracovníci této profesní skupiny se jen stěží přizpůsobovali novým podmínkám. V minulosti patřili mezi preferované pracovníky s nadprůměrnými výdělky. Nyní i při vysoké míře nezaměstnanosti často nejsou ochotni přistoupit k rekvalifikaci a přijmout méně placené zaměstnání.

Regionální disproporce a výrazná koncentrace. Vysoká koncentrace těžby a navazujících aktivit těžkého průmyslu do několika lokalit souvisí s nerovnoměrným rozmístěním přírodních zdrojů. Některé regiony státu těžba nerostných surovin značně ovlivnila a stala se jejich územním fenoménem.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod. hospodářství

tato třída zahrnuje podtřídy:

N21 Dělníci hlubinné a povrchové těžby uhlí, rud a dalších surovin
N22 Hutnická dělnická zaměstnání
N29 Úpraváři, těžaři, dělníci v energ., vodárenství a vod.hosp.

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

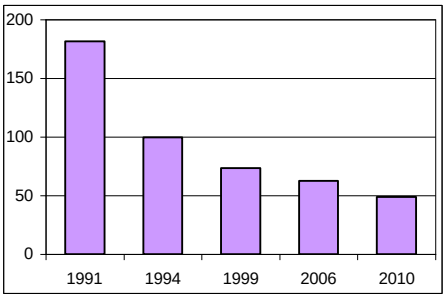

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**181,3**	**99,7**	**73,2**	**62,5**	**49,0**	-132,3
podíl z celku	3,3%	2,1%	1,6%	1,3%	1,0%	-2,3%
vývoj od r.1991	**100,0%**	55,0%	40,4%	34,5%	27,0%	-73,0%
změna počtu zam.*		-81,6	-26,5	3,2	-13,5	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	54,6	30,1%	19,7	19,8%	8,3	11,3%	6,6	10,6%	3,5	7,2%	-51,1	-93,6%
vyučení	98,4	54,3%	59,1	59,3%	50,8	69,4%	42,7	68,3%	34,4	70,3%	-64,0	-65,0%
střední odborné	3,9	2,2%	5,8	5,8%	3,9	5,3%	0,4	0,6%	0,4	0,7%	-3,6	-91,0%
vyučen s maturitou	*		2,9	2,9%	1,9	2,6%						
úplné střední odborné	19,2	10,6%	8,4	8,4%	6,7	9,2%	10,5	16,8%	9,4	19,3%	-9,7	-50,8%
gymnáziální	3,6	2,0%	2,6	2,6%	1,1	1,5%	1,5	2,4%	0,2	0,4%	-3,4	-94,0%
vysokoškolské	1,5	0,8%	0,9	0,9%	0,2	0,3%	0,8	1,3%	1,0	2,1%	-0,5	-32,6%
bez vzdělání	**		0,0	0,0%	0,3	0,4%		0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	9,97		10,21		10,39		10,60		10,74		0,76	7,7%

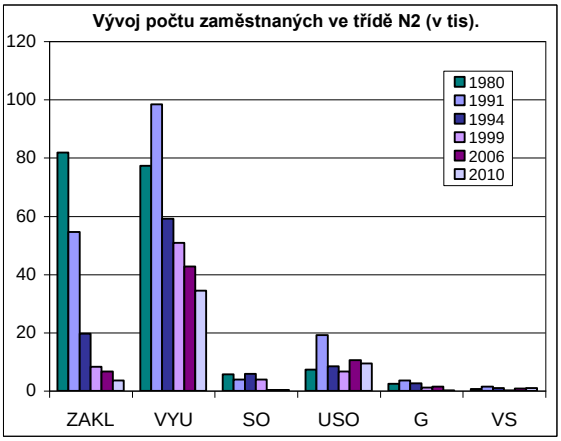

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

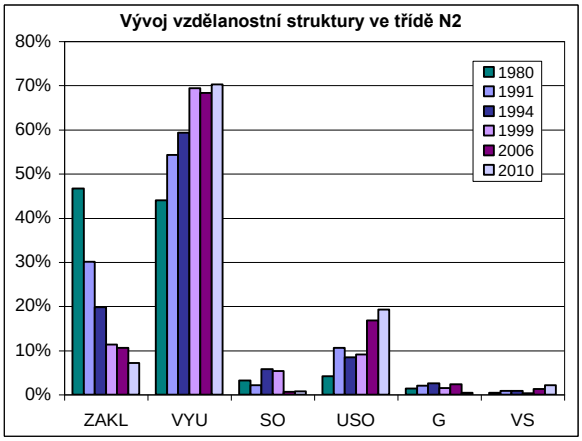

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N2:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	- -	- -	-	-
Vyučen	-	-	-	-
Maturitní	-	-	+	-
Vysokoškolské	-	- -	++	+
CELKEM	-	-	-	-

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N2 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

Moravskoslezský kraj	3,72%
Ústecký kraj	1,33%
kraj Vysočina	1,12%
Karlovarský kraj	0,94%
Liberecký kraj	0,94%
Olomoucký kraj	0,78%
Plzeňský kraj	0,74%
Středočeský kraj	0,68%
Jihočeský kraj	0,64%
Královéhradecký kraj	0,63%
Jihomoravský kraj	0,60%
Pardubický kraj	0,46%
Zlínský kraj	0,46%
Praha	0,13%

B. Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod. hospodářství - podrobnější členění

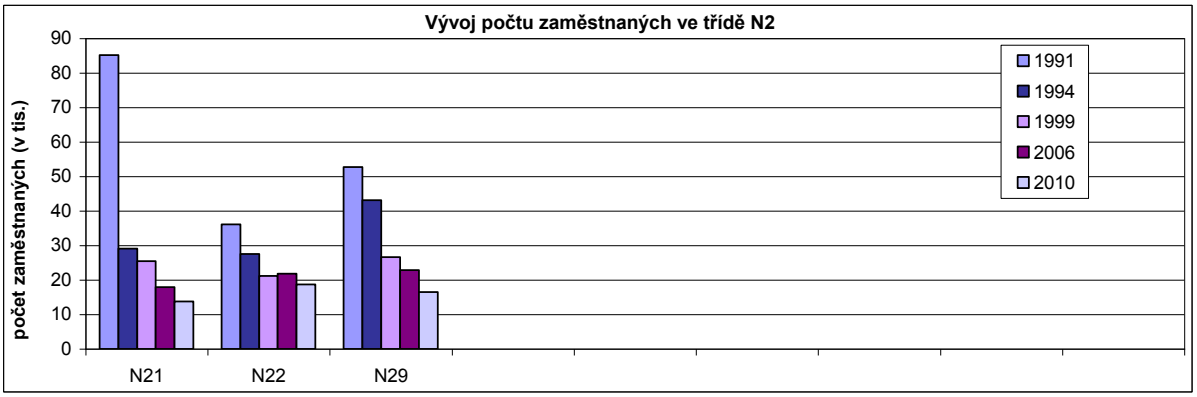

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

	počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Dělníci hlubinné a povrch. těžby uhlí, rud a d. sur. N21	85,1	29,1	25,4	17,9	13,8	-56,0	-3,7	-7,5	-4,1
Hutnická dělnická zaměstnání N22	36,1	27,5	21,2	21,8	18,7	-8,6	-6,3	0,6	-3,1
Úpraváři, těžaři, děln. v energ., vodár. a vod.hosp. N29	52,7	43,1	26,6	22,9	16,5	-9,6	-16,5	-3,7	-6,4
Σ	173,9	99,7	73,2	62,5	49,0	-74,2	-26,5	-10,7	-13,5

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N21	48,9%	29,2%	34,7%	28,6%	28,1%	100%	34%	30%	21%	16%
N22	20,7%	27,6%	29,0%	34,8%	38,2%	100%	76%	59%	60%	52%
N29	30,3%	43,2%	36,3%	36,6%	33,7%	100%	82%	50%	43%	31%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	57%	42%	36%	28%

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N21	10,10	10,38	10,50	10,73	10,76	0,66
N22	9,95	10,44	10,47	10,58	10,70	0,75
N29	9,89	9,95	10,23	10,51	10,76	0,87

* rozdíl za sledované období

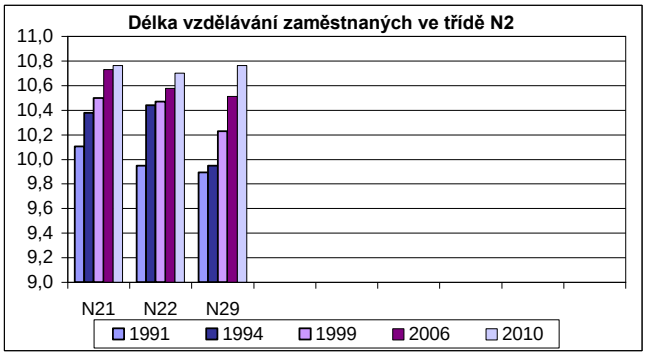

3.3. Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)

Z historického hlediska se Česká republika řadí mezi průmyslové země s vysokým podílem průmyslové výroby na tvorbě HDP i na zaměstnanosti. Průmysl má v českých zemích dlouhodobou tradici a i nadále si udržuje dominantní postavení v odvětvové struktuře zaměstnanosti. V socialistickém období se hospodářská struktura České republiky zaměřila na těžký průmysl a odvětví, která navazovala na těžbu surovin, či jinak souvisela s těžkým průmyslem. Naše hospodářství přitom nereflektovalo změny, které probíhaly ve vyspělých zemích, ve kterých byly poznatky vědy a výzkumu aplikovány do praxe. Zatímco tedy vyspělý svět směřoval k úspoře zdrojů a energie, české hospodářství stále setrvávalo ve staré hospodářské struktuře.

Postavení a vývoj jednotlivých odvětví po roce 1989 v České republice výrazně ovlivnily změny související s problémy přechodu od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu. V mnoha odvětvích nastal výrazný útlum výroby i spotřeby českých výrobků (jako příklad možno uvést kožedělný průmysl). Nejzásadnější změny vyplynuly z restrukturalizace a změny vlastnických poměrů. Značná část podniků se ocitla v konkurzu či likvidaci. Výroba, která nebyla konkurenceschopná, zanikla. Některé firmy byly restrukturalizovány, prodány a dále provozovány i s přechodem větší části zaměstnanců, strojů a zařízení. Případně vznikly při využití získaných zkušeností, znalostí a dovedností zcela nové, konkurenceschopné firmy.

Velký význam pro rozvoj zpracovatelských odvětví měly zahraniční investice. Přímé investice velkých zahraničních firem byly realizovány do projektů na „zelené louce“ nebo získáním většinového podílu v některých českých firmách a následných investic do nových technologií. Česká republika využila výhody levné kvalifikované pracovní síly. Zvyšující se tuzemské mzdy nás ale o tuto konkurenční výhodu připravují, což vede některé zahraniční investory k přesunu investic dále na východ. Pozitivní vliv na vývoj ve zpracovatelském průmyslu měly i různé podpůrné programy (např. podpora malého a středního podnikání, nebo Operační program Průmysl a podnikání[5]).

Vstup do Evropské unie znamenal pro naši ekonomiku zvýšený zájem investorů, stabilnější prostředí pro podnikání, lepší přístup na trh EU a také k prostředkům strukturálních fondů EU. I samotná Evropská unie považuje průmysl za páteř své ekonomiky.

V posledních letech zasáhla zpracovatelský průmysl více než jiná odvětví světová ekonomická krize. Také v souvislosti s trendem patrným ve vyspělých zemích, klesá zaměstnanost, naopak ale roste produkce. Rychlejší pokles zaměstnanosti než produkce svědčí o růstu produktivity práce, ale také o tom, že průmyslové podniky používají pro své činnosti formou outsourcingu řadu služeb, které si dříve zabezpečovaly samy.

Klíčovou podmínkou rozvoje konkurenceschopnosti firem (podniků) se stává především hledání způsobů, jak udržet nebo snížit své náklady, tj. zvyšování technické úrovně strojů a jejich inovace, kvalita výroby, komplexnost dodávek, rychlý a dostupný servis, solidnost firem atd. Je nutné zavádět nejnovější techniku, moderní organizaci práce a soustřeďovat se na výrobu s vyšší přidanou hodnotou. Do pozadí se dostávají odvětví náročná na energie, na pracovní sílu a naopak rozvíjí se výroba s vyšší přidanou hodnotou. V české ekonomice stále větší význam sehrávají malé a středně velké firmy, které jsou schopné pružně reagovat na spotřebitelskou poptávku.

Celkově se počet dělníků zpracovatelů za celé sledované období snížil, a to dost výrazně ze 1 387 tis. na 847 tis., což je 61 % stavu v roce 1991 (tj. začátku sledovaného období). Počet zaměstnanců se ale snižoval po celé sledované období různou intenzitou. Nejvýznamnější úbytek byl zaznamenán již v prvním, tzv. polistopadovém období (za 3 roky

[5] Operační program Průmysl a podnikání 2004—2006 (OPPP) je základní programový dokument politiky hospodářské a sociální soudržnosti (HSS) sektoru průmyslu, vytvořený v návaznosti na cíle a strategii průmyslové politiky České republiky. Operační program Průmysl a podnikání rozpracovává příslušnou část Národního rozvojového plánu (NRP) na léta 2004 až 2006, zaměřenou na oblast hospodářského rozvoje.

pokles o 380 tis. zaměstnaných), v dalším období byl pokles mírnější. V posledním období se na poklesu zaměstnanosti podepsala světová ekonomická krize, která sice již odeznívá, ale nedochází k opětovnému nárůstu zaměstnanosti. Firmy to donutilo hledat jiné cesty, jak zvýšit svou výkonnost a produktivitu. V celém sledovaném období jejich podíl pomalu klesal ze 26 % v roce 1991 na 18% v roce 2010.

Odborníci spatřují jednu z hlavních příčin ekonomických problémů a vysoké míry nezaměstnanosti pracovníků zpracovatelských odvětví v dlouhodobém zaostávání vývoje a zavádění nových technologií do výroby. Ve vyspělých zemích byl nástup nových technologií, způsobů zpracování a využívaní materiálů postupný. V našich podmínkách šlo o výrazný skok. Důsledkem byl vysoký počet propuštěných pracovníků či rušení několika podniků stejného zaměření v relativně krátkém období.

Významné změny se odehrály z pohledu **vzdělanostní struktury** pracovních sil této třídy. Dochází k poměrně výraznému úbytku pracovníků se základním vzděláním. Souvisí to hlavně s odchodem starších ročníků s nižší vzdělanostní strukturou do důchodu a s nárůstem nezaměstnanosti v devadesátých letech. Jejich podíl poklesl z 25 % v roce 1991 na 6 % v roce 2010. Počet vyučených výrazně poklesl, jejich podíl na celku ale narostl ze 61,5 % na 69 %. Výrazně posílila skupina pracovníků s úplným středním vzděláním s maturitní zkouškou. Jejich počet v prvním období výrazně poklesl, pak nastal ve vývoji obrat a od konce 90tých let jejich počet narůstá. Jejich podíl na celku se navýšil až na 21,6 % v roce 2010. Nárůst počtu zpracovatelů s úplným středním vzděláním je důsledkem obratu ve vývoji ekonomiky v naší zemi. Hlavní příčinu lze vidět v nárůstu objemu zahraničních investic proudících do České republiky a oživení některých odvětví zpracovatelského průmyslu. Část výroby se velice dobře uchytila i v nových tržních podmínkách. V některých odvětvích se projevuje nedostatek kvalifikované pracovní síly. Zvyšují se nároky na dovednosti pracovníků v souvislosti se vzrůstající náročností některých činností. Pro další rozvoj bude tedy jedním z klíčových faktorů dostatek kvalifikovaných pracovníků.

Také v tomto případě v průběhu sledovaného období došlo k navýšení **průměrné úrovně vzdělanosti**. Celkově vzrostla průměrná délka vzdělávání o 0,68 roku na současných 10,75 let.

Předvídání budoucího vývoje této skupiny zaměstnaných je silně ovlivněno i vývojem v dnešním globalizovaném světě. Znatelně se to projevilo i v posledních letech, kdy ekonomická krize zasáhla různou mírou celý svět a také všechna odvětví ekonomických činností. Skupina zpracovatelů je také značně nesourodá. Patří sem pracovníci odvětví, kterým se nyní daří velice dobře (např. chemický a gumárenský průmysl), ale také pracovníci odvětví, která i nadále řeší existenční problémy (např. textilní či kožedělný průmysl). Se zánikem mnoha podniků vzniká celá řada nových průmyslových závodů, které jsou výsledkem převážně zahraničních investic proudících do České republiky. S tím však souvisí i určité opodstatněné obavy o přesun výroby (nebo její části) dále na východ, do zemí, které jim nabídnou výhodnější podmínky – zejména levnější pracovní sílu.

Dalším způsobem, jak snížit výrobní náklady a obstát tak v konkurenci, je inovace, automatizace a efektivnější řízení podniků, což přímo souvisí se zvyšováním kvalifikačních požadavků na zaměstnance.

Podíváme-li se na tuto třídu podrobněji, zjistíme značnou variabilitu. Patří sem celkem 9 podtříd, kterými jsou:

N31 Zpracovatelé chemických, gumárenských a plastových výrob;
N32 Zpracovatelé kovů, mechanici, montéři – bez údržbářů a opravářů;
N33 Výrobci elektrotechnických výrobků, elektromontéři, elektromechanici – bez údržbářů a opravářů;
N34 Zpracovatelé silikátových výrobků (skla, keramiky, porcelánu, stavebních hmot);
N35 Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové;
N36 Zpracovatelé a výrobci textilu, konfekce;

N37 Zpracovatelé kůží a kožešin, obuvníci;
N38 Zpracovatelé a výrobci potravinářských výrobků;
N39 Opraváři a údržbáři strojní a elektro, ostatní dělníci zpracovatelé.

Zaměstnanost ve třídě „zpracovatelů“ jako celku poklesla, ale vývoj jednotlivých podtříd byl rozdílný. Relativně nejvyšší pokles zaměstnanosti byl u **zpracovatelů kůží, kožešin a obuvníků** (N37), tj. u pracovníků, kteří patřili do odvětví s dlouhodobou historií na našem území. Jejich pokles byl až na 12 % úroveň roku 1991. Nyní je jich kolem 4,5 tisíc. Přestože v období první republiky patřil obuvnický průmysl k nejvyspělejším a na konci 80tých let byl relativně významným zaměstnavatelem, v důsledku recese odvětví v 90tých letech byly nuceny tyto podniky zpravidla ukončit výrobu, což se projevilo v poklesu zaměstnanosti. Po roce 1989 nastal v kožedělném odvětví útlum výroby i spotřeby českých výrobků z mnoha důvodů, které byly spojeny s přechodem od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu. Naše obuvnictví neodolalo záplavě levnější obuvi z východu, jíž nemohlo cenově konkurovat. Firmy, kterým se podařilo na trhu obstát, restrukturovaly výrobu a vyrábějí obuv zejména v segmentech bezpečnostní a ochranné obuvi, obuv ortopedickou, zdravotní, profylaktickou a kvalitní dětskou obuv. Z hlediska budoucího vývoje lze spíše očekávat další snižování výroby obuvi a její odsun do zemí s levnější pracovní silou.

Se stejnými problémy se potýkají i zaměstnanci podtřídy **zpracovatelů a výrobců textilu, konfekce** (N 36). Pokles jejich počtu byl také dramatický, nyní je na třetinové úrovni jejich stavu v roce 1991.

Výrazně poklesl počet i podíl **opravářů a údržbářů strojní a elektro, ostatních dělníků zpracovatelů** (N39), a to na polovinu úrovně roku 1991. Ve strojírenském i elektrotechnickém odvětví proběhla po roce 1989 výrazná restrukturalizace. Změny se odehrály v technologických vybaveních podniků, zvyšuje se produktivita práce a výkonnost výrobních podniků. Dochází ke stále těsnějšímu propojování mezi strojírenstvím, elektrotechnikou a elektronikou, což souvisí se zaváděním kombinovaných strojních systémů. Výrazný vliv na rozvoj měly i zahraniční investice. To vše se promítá i do požadavků na počty pracovníků a zvyšující se nároky na jejich kvalifikaci.

Na druhé straně do této profesní třídy patří také podtřídy, u kterých počet pracovníků zůstal zhruba stejný, nebo mírně narostl. Vývoj byl ale kolísavý. Hospodářské a politické změny po roce 1989 ovlivnily všechna odvětví a profese. A každé odvětví se s nastolenými novými podmínkami vypořádalo jinak. Počet **zpracovatelů chemických, gumárenských a plastových výrob** (N31) nejdříve v devadesátých letech výrazně poklesl a následně došlo k oživení, které se projevilo nárůstem počtu pracujících až na počáteční úroveň sledovaného období. Postavení gumárenského a plastikářského průmyslu v rámci zpracovatelského průmyslu se posiluje. Jeho specifikem je, že ho domácí hospodářské reformy a výkyvy světové ekonomiky v uplynulých letech zasáhly mnohem méně než většinu ostatních odvětví.

Podtřída **Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové** (N35) ve sledovaném období měla nejnižší propad v zaměstnanosti v 90tých letech, jejich počet se pak zvyšoval, ale v posledním období znovu poklesl (ekonomická krize). Celkově je pokles jejich počtu minimální, z 97,3 tis. na 95,7 tis. v roce 2010. Vzhledem k dostatečným dodávkám surového dřeva a celkově dobrému stavu tohoto odvětví s výhledem dalšího růstu poptávky po jeho výrobcích ho lze hodnotit i v dlouhodobém časovém horizontu jako perspektivní. Polygrafickému průmyslu se dařilo dobře (rostl vývoz polygrafické produkce), ale ekonomická krize zasáhla do jeho vývoje negativně.

U podtřídy Z**pracovatelé a výrobci potravinářských výrobků** (N38) byl vývoj jejich počtu v první etapě zcela jiný než v ostatních podtřídách, ve všech ostatních podtřídách počet zaměstnanců poklesl, jenom tady zůstal stabilní a teprve od druhé poloviny 90. let postupně klesá až na současnou 79% úroveň roku 1991.

Vývoj podtříd **Zpracovatelé kovů, mechanici, montéři – bez údržbářů a opravářů** (N32) a **Výrobci elektrotechnických výrobků, elektromontéři, elektromechanici – bez údržbářů a opravářů** (N33) byl kolísavý. Počet zaměstnaných podtřídy **Zpracovatelé**

silikátových výrobků (N34) po celou dobu postupně klesal až na konečnou 59% úroveň roku 1991.

Z hlediska **vzdělanostní úrovně** se zvyšují kvalifikační požadavky na pracovníky ve všech podtřídách. V této třídě se výrazně navyšuje zejména podíl pracovníků s maturitním vzděláním a vyučených. Zvyšování vzdělanostní úrovně se projevuje i v nárůstu **průměrné délky vzdělávání**. Nejvýrazněji se zvýšila u podtříd N34 - Zpracovatelé silikátových výrobků) a N35 - Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové). Po výrazném navýšení již dosahují průměrné úrovně vzdělání celé třídy N3 (což je 10,75 let). Nejvyšší úroveň vzdělání (10,94 let) mají Opraváři a údržbáři strojní a elektro, ostatní dělníci zpracovatelé (N39) a 10,87 let mají již zmiňovaní Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové (N35) a také Výrobci elektrotechnických výrobků, elektromontéři, elektromechanici (N33). Projevuje se tlak na zvyšování nároků na odbornou způsobilost v elektrotechnických oborech.

Z regionálního pohledu byl nejvyšší podíl dělníků zpracovatelů na celkové zaměstnanosti dosažen v Libereckém kraji (24 %), v kraji Vysočina (23 %) a ve Zlínském kraji (22 %). Jde o tradiční regiony zpracovatelského průmyslu se širokou surovinovou základnou. V Libereckém kraji sehrává důležitou roli odvětví průmyslu skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot, dále strojírenství, výroba a zpracování plastů a automobilový průmysl. Kraj Vysočina patří rovněž mezi kraje se silnou tradicí průmyslové výroby. Pestré průmyslové výrobě dominuje strojírenství, dřevozpracující a kovodělný průmysl. Ve Zlínském kraji mezi nejdůležitější odvětví patří strojírenství, kovodělný, chemický a plastikářský průmysl. Nejnižší podíl ze všech krajů má Praha, kde „zpracovatelé“ tvoří ani ne 7 % na celkové zaměstnanosti.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Pokles zaměstnanosti. Počet dělníků zpracovatelů se za celé sledované období snížil průměrně o 61 %. Pokles ale nebyl tak výrazný jako u tříd popsaných v předchozích dvou kapitolách.

Diferencovaný vývoj. Vývoj počtu pracujících jednotlivých podtříd je ovlivněn vývojem v daném odvětví po roce 1989 (změny související s problémy přechodu od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu). V mnoha odvětvích nastal výrazný útlum výroby i spotřeby českých výrobků (jako příklad možno uvést kožedělný průmysl) a nepředpokládá se nárůst spotřeby či razantní znovuoživení výroby. Některá výroba však zaznamenala znovuoživení a výrazný boom (například gumárenský a plastikářský průmysl) nebo se dobře uchytila na zahraničních trzích (např. polygrafický průmysl).

Inovace a výhled do budoucna. Ke klíčovým podmínkám rozvoje konkurence-schopnosti zpracovatelských odvětví patří zejména schopnost inovovat a efektivně fungovat v postupující globalizaci světové ekonomiky. Což obnáší zejména zavádět nejnovější techniku, moderní organizaci práce, soustřeďovat se na výrobu s vyšší přidanou hodnotou a efektivní využívání energií.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N31 Zpracovatelé chemických, gumár. a plast. výrob
- N32 Zpracovatelé kovů, mechanici, montéři - bez údržbářů a opr.
- N33 Výrobci elektrot.výrobků, elektromontéří, elektromech.-bez údržbářů a opr.
- N34 Zprac. silikát. výrobků (skla, keramiky, porcelánu, stav. hmot)
- N35 Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové
- N36 Zpracovatelé a výrobci textilu, konfekce
- N37 Zpracovatelé kůží a kožešin, obuvníci
- N38 Zpracovatelé a výrobci potravinář. výrobků
- N39 Opraváři a údržbáři stroj a elektro, ostatní dělníci zpracovat.

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

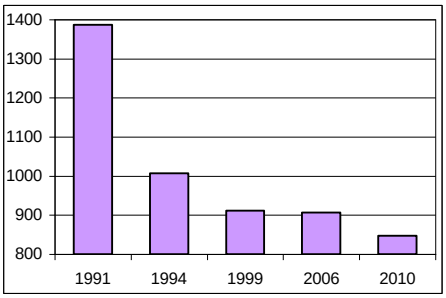

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**1387,0**	**1006,9**	**911,2**	**906,0**	**847,3**	-539,7
podíl z celku	25,6%	20,7%	19,4%	18,8%	17,4%	-8,2%
vývoj od r.1991	**100,0%**	72,6%	65,7%	65,3%	61,1%	-38,9%
změna počtu zam.*		-380,1	-95,7	21,3	-58,7	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	340,0	24,5%	137,9	13,7%	90,2	9,9%	65,0	7,2%	50,2	5,9%	-289,8	-85,2%
vyučení	853,3	61,5%	654,8	65,0%	604,7	66,4%	641,3	70,8%	586,1	69,2%	-267,3	-31,3%
střední odborné	33,2	2,4%	72,0	7,2%	62,0	6,8%	9,9	1,1%	9,1	1,1%	-24,1	-72,5%
vyučen s maturitou	*		16,9	1,7%	23,0	2,5%						
úplné střední odborné	138,4	10,0%	111,3	11,1%	114,8	12,6%	176,5	19,5%	183,3	21,6%	44,9	32,4%
gymnáziální	16,4	1,2%	9,7	1,0%	7,8	0,9%	7,9	0,9%	10,0	1,2%	-6,4	-39,2%
vysokoškolské	5,6	0,4%	4,7	0,5%	5,2	0,6%	5,4	0,6%	8,5	1,0%	2,9	50,7%
bez vzdělání	**		0,4	0,0%	3,7	0,4%		0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	10,07		10,36		10,48		10,66		10,75		0,68	6,8%

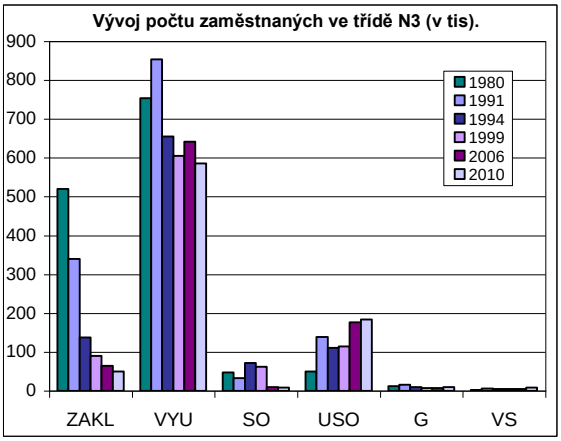

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

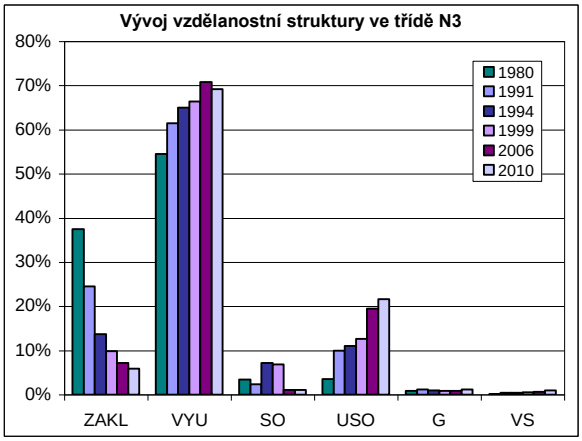

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N3:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	- -	-	-	-
Vyučen	-	o	o	o
Maturitní	-	o	+	o
Vysokoškolské	-	+	o	++
CELKEM	-	o	o	o

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N3 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

Liberecký kraj	23,59%
kraj Vysočina	22,65%
Zlínský kraj	22,05%
Karlovarský kraj	20,71%
Olomoucký kraj	20,53%
Pardubický kraj	20,12%
Plzeňský kraj	20,02%
Ústecký kraj	19,82%
Jihočeský kraj	19,56%
Královéhradecký kraj	18,14%
Moravskoslezský kraj	17,74%
Středočeský kraj	16,37%
Jihomoravský kraj	16,24%
Praha	6,64%

B. Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři) - podrobnější členění

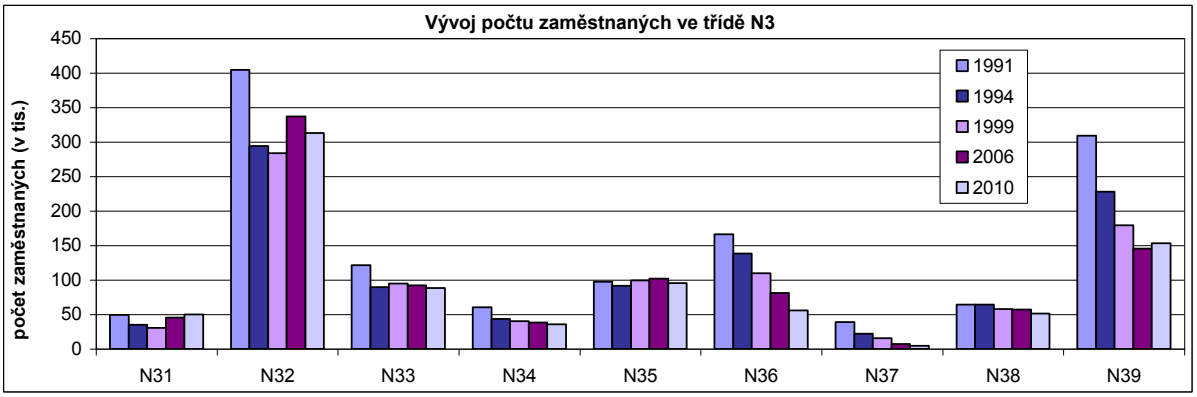

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

		počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
		1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Zpracovatelé chemických, gumár. a plast. výrob	N31	49,6	35,0	30,8	45,7	50,2	-14,6	-4,2	14,9	4,5
Zprac.kovů, mechanici,montéři-bez údržbářů a opr.	N32	404,3	294,0	283,7	336,8	313,0	-110,3	-10,3	53,1	-23,8
Výr.elektrot.výrob.,elektromon.,elektromech.-bez ú.a o.	N33	121,5	89,9	95,0	92,2	88,1	-31,6	5,1	-2,8	-4,2
Zprac.silikát.výrobků (skla,keram.,porcel., stav.hmot)	N34	60,1	43,4	40,3	38,6	35,5	-16,7	-3,1	-1,7	-3,0
Zprac. dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové	N35	97,3	91,8	99,3	101,7	95,7	-5,5	7,5	2,4	-6,0
Zpracovatelé a výrobci textilu, konfekce	N36	166,1	138,2	109,5	81,4	55,9	-27,9	-28,7	-28,1	-25,5
Zpracovatelé kůží a kožešin, obuvníci	N37	39,3	22,2	15,3	7,1	4,6	-17,1	-6,9	-8,2	-2,5
Zpracovatelé a výrobci potravinář. výrobků	N38	64,5	64,5	58,0	56,9	51,1	0,0	-6,5	-1,1	-5,8
Opraváři a údržbáři stroj a elektro,ost.dělníci zprac.	N39	308,9	227,9	179,3	145,6	153,1	-81,0	-48,6	-33,7	7,5
	Σ	1311,7	1006,9	911,2	906,0	847,2	-304,8	-95,7	-5,2	-58,8

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N31	3,8%	3,5%	3,4%	5,0%	5,9%	100%	71%	62%	92%	101%
N32	30,8%	29,2%	31,1%	37,2%	36,9%	100%	73%	70%	83%	77%
N33	9,3%	8,9%	10,4%	10,2%	10,4%	100%	74%	78%	76%	72%
N34	4,6%	4,3%	4,4%	4,3%	4,2%	100%	72%	67%	64%	59%
N35	7,4%	9,1%	10,9%	11,2%	11,3%	100%	94%	102%	104%	98%
N36	12,7%	13,7%	12,0%	9,0%	6,6%	100%	83%	66%	49%	34%
N37	3,0%	2,2%	1,7%	0,8%	0,5%	100%	57%	39%	18%	12%
N38	4,9%	6,4%	6,4%	6,3%	6,0%	100%	100%	90%	88%	79%
N39	23,6%	22,6%	19,7%	16,1%	18,1%	100%	74%	58%	47%	50%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	77%	69%	69%	65%

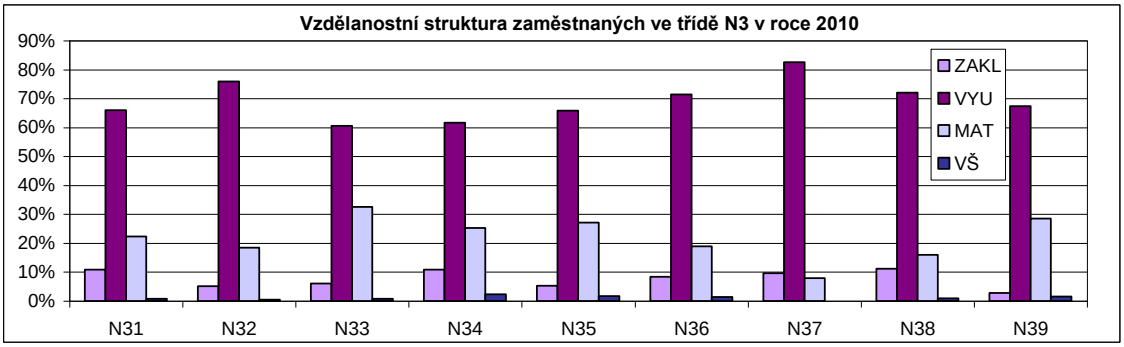

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N31	10,02	10,18	10,24	10,49	10,60	0,59
N32	10,18	10,46	10,47	10,67	10,67	0,49
N33	10,39	10,63	10,76	10,84	10,87	0,48
N34	9,67	10,00	10,33	10,49	10,74	1,07
N35	9,86	10,33	10,42	10,71	10,87	1,00
N36	9,77	10,08	10,27	10,45	10,63	0,86
N37	9,57	9,89	10,19	10,11	10,38	0,81
N38	9,77	10,03	10,24	10,39	10,51	0,74
N39	10,45	10,56	10,69	10,82	10,94	0,49

* rozdíl za sledované období

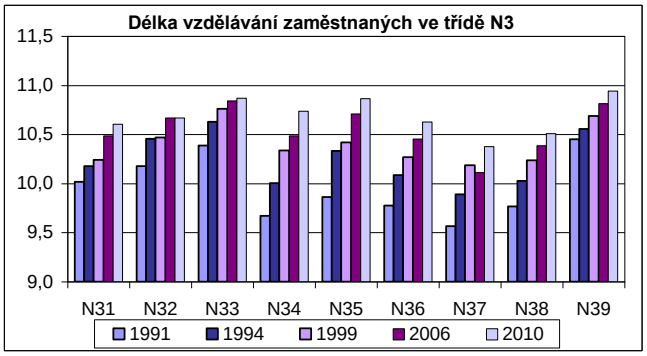

3.4. Stavební dělníci

České stavebnictví má dlouhodobou tradici, patří k hlavním odvětvím národního hospodářství a lze je považovat za jeden z pilířů národní ekonomiky. Stavebnictví je také významným zaměstnavatelem, jak přímým, tak nepřímým (vytváří další pracovní místa v navazujících výrobních odvětvích a službách). Další multiplikační efekt odvětví spočívá v tom, že ovlivňuje jak poptávku po výrobcích ostatních odvětví, tak následných služeb, spojených s údržbou stavebních děl. Stavebnictví jako odvětví je citlivé na výkyvy konjunkturálních cyklů, což se negativně projevilo i v posledních letech vlivem světové ekonomické krize.

V průběhu ekonomické transformace v 90. letech se stavebnictví poměrně rychle adaptovalo na nové tržní podmínky. Postupně se vyrovnávalo se změnou poptávky, restrukturalizací výrobní základny, s nároky na vyšší kvalitu, technologickou i architektonickou úroveň stavebních děl. Růst stavební produkce po transformaci národní ekonomiky byl považován za dobrý. Dynamika stavební produkce stoupala a i výhledově se očekávalo její trvalejší oživení.

Stavebnictví dosáhlo v letech 2006-2008 vrcholu z hlediska objemu celkové produkce a také z hlediska tempa růstu. Bylo to způsobené vysokou poptávkou soukromého (bytová výstavba, průmyslová výstavba, kancelářská a obchodní výstavba) i veřejného (dopravní stavby, vodohospodářské stavby) sektoru. V současnosti zažívá stavebnictví složité období. Podniky se potýkají s nedostatkem zakázek. Propad zakázek nastal především v pozemním stavitelství (patří sem hlavně výstavba budov) a v dopravní infrastruktuře (silniční a železniční stavby). Jedině vodohospodářské stavby (kanalizace, vodovody, čistírny odpadních vod) by se měly udržet díky rozsáhlým finančním prostředkům z evropských fondů. Podle odhadů některých odborníků zkrachuje pětina firem (postihne to především střední a malé firmy).

Stavebnictví ale i nadále zůstane jedním z nejvýznamnějších odvětví české ekonomiky. V dlouhodobém horizontu se ale změní struktura poptávky po stavebních pracích (navýší se podíl energetických staveb). Masivně se prosadí nové progresivní materiály a stavební prvky, podporované využitím moderních technologií. Dojde k zefektivnění stavební výroby a změně manažerských přístupů směrem ke konceptu „štíhlého stavebnictví“. Zvýší se míra využívání informačních technologií v oboru. Stavebnictví bude muset respektovat principy nízkoenergetického stavění. Zavádění nových technologií a přístupů si vyžádá zvýšení kvalifikace pracovníků stavebních firem (od dělníků po vrcholové manažery); vzdělávací procesy se stanou jednou z jejich významných aktivit[6].

Mezi nejsilnější stránky českého stavebnictví patří lidský potenciál. Kvalifikační strukturu pracovníků je třeba považovat za základní zdroj konkurenceschopnosti odvětví, který může zčásti kompenzovat i nižší úroveň kapitálového vybavení českých firem. Bohužel nyní trpí stavebnictví výrazným nedostatkem kvalitních řemeslníků a poklesem zájmu o učňovské obory u mladých lidí. Tento trend bude jen velmi obtížné změnit. Málo kvalifikované pomocné profese budou i nadále obsazovány především zahraničními dělníky (levná pomocná pracovní síla), avšak u pracovních míst s vyšším požadavkem na odbornost, na komunikaci s klientem a s vyšší mírou odpovědnosti budou mít čeští zaměstnanci dobré vyhlídky do budoucna. Mezi nové a nedostatkové profese budou patřit např. pracovníci s kombinovanými znalostmi (stavebnictví – elektrotechnika – automatizační technika) a orientací v nových trendech stavebního trhu (inteligentní budovy, úspory energií).

Třída **3.4 Stavební dělníci** zahrnuje dělníky hlavní stavební výroby (zedníky, betonáře, tesaře, truhláře, asfaltéry, dlaždiče, lešenáře apod.), dále dělníky zajišťující dokončovací stavební práce (pokrývače, podlaháře, izolatéry, sklenáře, instalatéry, stavební a provozní elektrikáře, malíře, lakýrníky) a ostatní stavební dělníky (osádky zemních a podobných

[6] http://www.sps.cz/RDS/_PDFDoc/Vyvoj_Stavebnictvi_2012.pdf

strojů, jeřábníky, obsluhu zdvihacích strojů, obsluhu strojů a zařízení při stavbě železničního svršku a pomocné dělníky na stavbách, údržbě silnic vč. figurantů).

Počet stavebních dělníků celkově ve sledovaném dvacetiletém období narostl ze 317 tis. na 354 tis. a zvýšil svůj podíl na celku o 1,5 p. b. na výsledných 7,3 % v roce 2010. Vývoj počtu pracovníků však měl kolísavý charakter. V prvním období mezi rokem 1991 až 1994 se počet pracujících ve stavebnictví výrazněji navýšil. Následně se jejich počet snížil, stavebnictví prožívalo období recese. V poslední etapě mezi roky 2006 až 2010 počet stavebních dělníků opět stoupl (stavebnictví v roce 2008 dosahovalo vrcholu). V další etapě se projeví nejspíše pokles jejich počtu.

Podobně jako u ostatních tříd došlo k významným změnám z hlediska **vzdělanostní struktury**. Pokud bereme v úvahu celé sledované období, tak výrazně poklesl počet pracovníků se základním vzděláním a navýšil se počet i podíl vyučených a pracovníků se středním odborným vzděláním s maturitou zkouškou. Je tedy možné mluvit o platnosti obecného trendu zvyšování vzdělanostní úrovně pracovníků. V posledním sledovaném období mezi roky 2006 až 2010 opětovně mírně narostl počet pracovníků se základním vzděláním. Stavebnictví zažívalo období rozmachu a na pomocnou nekvalifikovanou činnost zde nacházeli uplatnění i pracovníci s nižším vzděláním, trh práce trpěl nedostatkem kvalifikovaných stavebních dělníků.

Nejčetnější vzdělanostní skupinou stavebních dělníků jsou vyučení. Na konci sledovaného období tvořili 77 % (274 tis.) pracovníků třídy. Z hlediska vývoje v posledním období lze hovořit o stagnaci jejich počtu. Relativně početnou vzdělanostní skupinou byli v roce 2010 i pracovníci s úplným středním odborným vzděláním. Podílí se 15 % na celku třídy a od roku 1991 svůj počet téměř ztrojnásobili. V posledním období narostl i podíl pracovníků s vysokoškolským vzděláním.

Celková průměrná **úroveň vzdělání** narostla mezi roky 1991 a 2010 o pouhých 0,43 roku, což je ve srovnání s jinými třídami málo. Tento nárůst byl jednoznačně dán poklesem zaměstnanosti pracovníků se základním vzděláním a navýšením podílu pracovníků s úplným středním odborným vzděláním.

Profesní skupina stavebních dělníků je členěna na tyto podtřídy:

N41 Dělníci hlavní stavební výroby;
N42 Dělníci pro dokončovací stavební práce;
N49 Osádky stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic.

Nejčetnější podtřídou jsou **Dělníci hlavní stavební výroby** (N41). Jejich počet vzrostl ze 163 tis. v roce 1991 na 188 tis. v roce 2010. Vývoj jejich počtu ve sledovaném období kopíruje vývoj celé třídy, tj. nejdříve výrazný nárůst, pak pokles a v posledním období opětovný nárůst. Jejich podíl na třídě (53 %) je stejný jako na začátku sledovaného období, i když se v jeho průběhu mírně měnil. Stejně tak u dalších dvou podtříd.

Vývoj počtu **dělníků pro dokončovací stavební práce** (N42) měl také cyklický charakter s vrcholem v roce 1999. Následně došlo k poklesu, a pak k opětovnému, i když mírnějšímu, nárůstu na konečných 127 tis. v roce 2010. Jejich podíl na celku třídy je 36 %.

Obdobný vývoj počtu pracovníků byl zaznamenán u podtřídy N49 (**osádka stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic**). Jde o podtřídu s relativně malým počtem pracovníků (39 tis. v roce 2010, podíl na celku třídy 11 %) a výrazně cyklickým charakterem vývoje jejich počtu.

Z pohledu průměrné délky **vzdělávání** se jeví jednotlivé podtřídy poměrně nehomogenně. Nejvyšší měli tuto hodnotu Dělníci pro dokončovací práce (N42), v roce 2010 dosahovala 10,72 let. Poměrně dobře jsou na tom i Dělníci hlavní stavební výroby (N41) s úrovní 10,54 let ve stejném roce. Nejhůře jsou na tom pracovníci podtřídy N49 - Osádka stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic. Jejich průměrná délka vzdělávání nyní dosahuje jen 10,38 let. Nárůst úrovně vzdělání v jednotlivých podtřídách byl téměř stejný (o 0,4 roku, viz tab. B3).

Aktuální vzdělanostní strukturu stavebních dělníků jednotlivých podtříd zachycuje graf (viz níže). Odráží se tam to, co vychází i z hodnocení dosažené úrovně vzdělání měřené v letech. Nejvyšší zastoupení pracovníků se středním odborným vzděláním s maturitní zkouškou je u dělníků pro dokončovací stavební práce (N 42) a současně mají také nejnižší podíl pracovníků se základním vzděláním. Patří sem profese, které vyžadují odborné znalosti a kvalifikaci. U podtřídy pracovníků osádky stavebních strojů (N49) je relativně vysoký podíl pracovníků se základním i se středním odborným vzděláním s maturitou. Kromě kvalifikovaných pracovníků zde nacházejí zaměstnání i pracovníci bez kvalifikace - na pomocné práce zejména u silničních a železničních staveb.

Z pohledu **regionální disparity** je nutno říci, že z hlediska podílu stavebních dělníků na celkové zaměstnanosti v kraji nejsou mezi kraji tak velké regionální rozdíly jako u jiných tříd. Podíl stavebních dělníků se u většiny krajů pohybuje v rozmezí 6-9 %. Vyšší podíl jich je jen v Libereckém kraji (9,3 %). Relativně vysoký podíl stavebních dělníků pak je i v kraji Ústeckém (8,9 %) a také kraji Olomouckém (8,3 %). Naopak méně než 6% podíl stavebních dělníků na celku je v Praze (4,7 %). Jedním z možných vysvětlení je specifické postavení Prahy z pohledu struktury zaměstnanosti, a také, že ve statistikách chybí stavební dělníci, kteří zde pracují tzv. načerno.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Cyklický charakter vývoje. V souvislosti s oživením stavební výroby po roce 1989 došlo k poměrně značnému nárůstu zaměstnanosti. Následně v souvislosti se zpomalením růstu české ekonomiky i HDP počet pracovníků klesal. Propad se zastavil na konci devadesátých let, následující oživení ekonomiky vedlo k výraznému růstu stavební produkce a tedy i zaměstnanosti. Nyní do vývoje zasáhla ekonomická recese a s tím související pokles stavebních zakázek ve veřejném i soukromém sektoru.

Změny vlastnictví a know-how. V oblasti realizačních firem se většina velkých českých společností stala součástí nadnárodních koncernů, což jim poskytlo přístup k novému strojnímu vybavení, moderním technologiím, technologickým zařízením, ale i k finančním prostředkům umožňujícím podílet se na financování průběhu staveb.

Nárůst požadavků na vzdělání. Změny v odvětví vyvolaly ve všech oblastech poptávku po pracovní síle s daleko větším rozsahem znalostí, než pouze znalostí technologických. Mezi vyhledávané profese budou patřit pracovníci s kombinovanými znalostmi (stavebnictví – elektrotechnika – automatizační technika) a orientací v nových trendech stavebního trhu (inteligentní budovy, úspory energií).

Nezájem o učební obory. Stavebnictví nyní trpí výrazným nedostatkem kvalifikovaných řemeslníků a poklesem zájmu o učební obory u mladých lidí, pro které nejsou dost atraktivní.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N4 Stavební dělníci

tato třída zahrnuje podtřídy:

N41 Dělníci hlavní stavební výroby
N42 Dělníci pro dokončovací stav. práce
N49 Osádky stav.a zemních strojů, stavba silnic a železnic

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

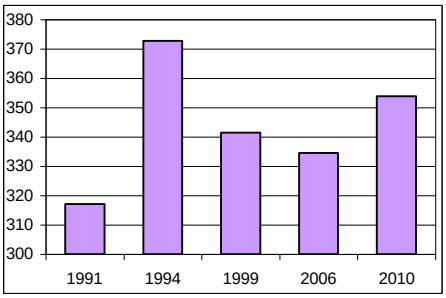

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**317,1**	**372,7**	**341,5**	**334,5**	**353,9**	36,8
podíl z celku	5,8%	7,7%	7,3%	6,9%	7,3%	1,4%
vývoj od r.1991	**100,0%**	117,5%	107,7%	105,5%	111,6%	11,6%
změna počtu zam.*		55,6	-31,2	-0,9	19,4	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	57,6	18,2%	49,1	13,2%	26,8	7,8%	22,4	6,7%	23,7	6,7%	-33,8	-58,7%
vyučení	233,5	73,6%	269,4	72,3%	259,9	76,1%	272,7	81,5%	273,6	77,3%	40,1	17,2%
střední odborné	5,0	1,6%	22,4	6,0%	22,9	6,7%	3,6	1,1%	1,5	0,4%	-3,5	-69,9%
vyučen s maturitou	*		3,9	1,0%	6,2	1,8%						
úplné střední odborné	17,5	5,5%	25,3	6,8%	22,9	6,7%	33,7	10,1%	51,6	14,6%	34,2	195,4%
gymnáziální	2,4	0,8%	2,1	0,6%	1,1	0,3%	1,3	0,4%	1,9	0,5%	-0,5	-22,1%
vysokoškolské	1,1	0,4%	0,9	0,2%	0,7	0,2%	0,8	0,2%	1,6	0,4%	0,5	40,7%
bez vzdělání	**		0,1	0,0%	1,4	0,4%		0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	10,15		10,29		10,41		10,50		10,58		0,43	4,2%

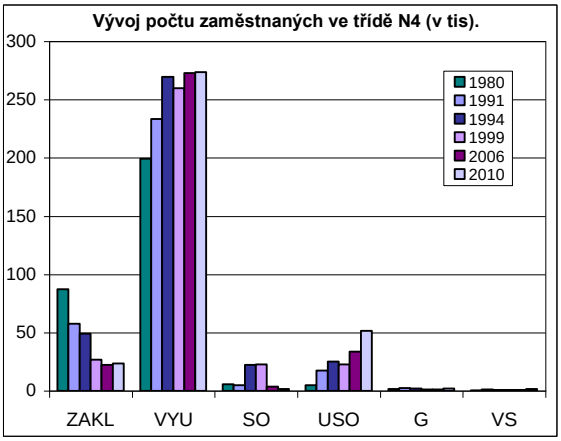

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

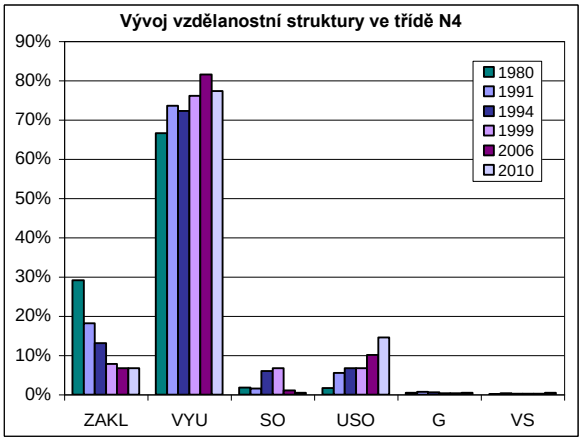

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N4:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	-	-	-	o
Vyučen	+	o	o	o
Maturitní	++	o	+	++
Vysokoškolské	-	-	+	++
CELKEM	+	o	o	o

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N4 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

Liberecký kraj	9,29%
Ustecký kraj	8,91%
Olomoucký kraj	8,29%
Pardubický kraj	7,98%
Jihočeský kraj	7,83%
Královéhradecký kraj	7,81%
kraj Vysočina	7,75%
Karlovarský kraj	7,74%
Středočeský kraj	7,72%
Plzeňský kraj	7,49%
Zlínský kraj	7,12%
Moravskoslezský kraj	6,89%
Jihomoravský kraj	6,66%
Praha	4,67%

B. Stavební dělníci - podrobnější členění

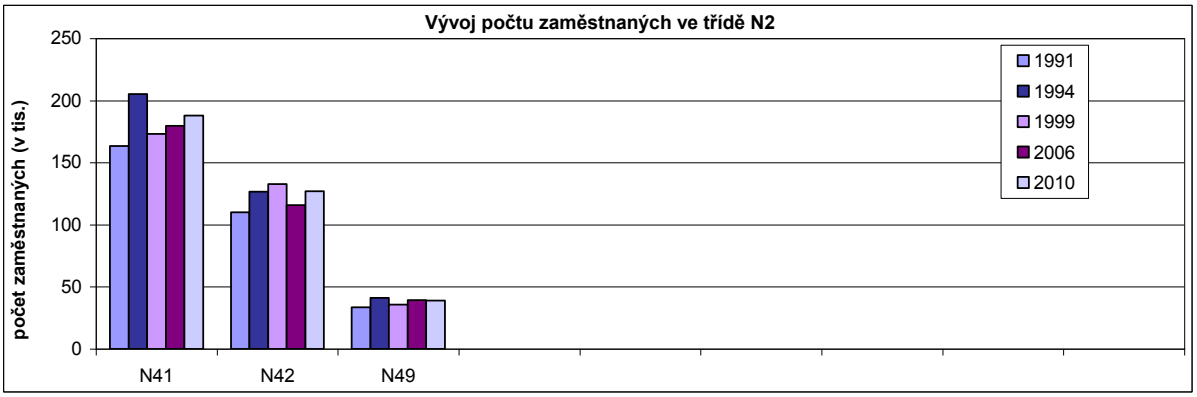

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

	počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Dělníci hlavní stavební výroby N41	163,4	205,1	173,1	179,6	188,0	41,7	-32,0	6,5	8,4
Dělníci pro dokončovací stav. práce N42	109,9	126,6	132,7	115,8	126,9	16,7	6,1	-16,9	11,1
Osádky stav.a zemn. strojů, stavba silnic a železnic N49	33,6	41,0	35,7	39,2	38,8	7,4	-5,3	3,5	-0,3
Σ	306,9	372,7	341,5	334,5	353,7	65,8	-31,2	-7,0	19,2

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N41	53,2%	55,0%	50,7%	53,7%	53,2%	100%	126%	106%	110%	115%
N42	35,8%	34,0%	38,9%	34,6%	35,9%	100%	115%	121%	105%	115%
N49	11,0%	11,0%	10,5%	11,7%	11,0%	100%	122%	106%	116%	115%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	121%	111%	109%	115%

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N41	10,12	10,28	10,43	10,46	10,54	0,42
N42	10,32	10,44	10,51	10,65	10,72	0,40
N49	9,98	9,91	9,98	10,22	10,38	0,39

* rozdíl za sledované období

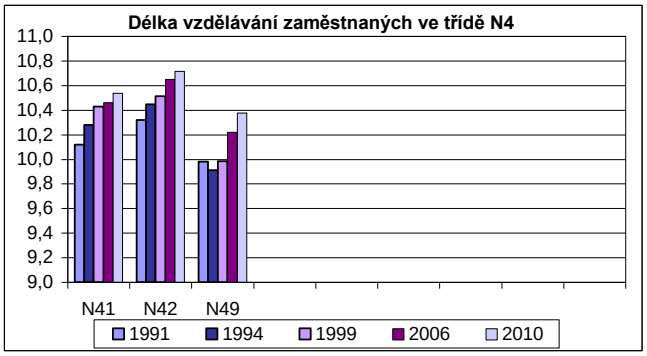

3.5. Provozní a obslužní pracovníci

Provozní a obslužní pracovníci spadají do sektoru služeb. Sektor služeb zahrnuje široké spektrum velmi heterogenních ekonomických aktivit a jeho význam pro hospodářský rozvoj země roste. Služby, které poskytují provozní a obslužní pracovníci, se vyvíjejí a v čase mění. V posledních několika desetiletích oblast těchto služeb prodělala značné změny, podobně jako ostatní lidské činnosti. Význam služeb vzrostl zejména po roce 1989, předtím byl sektor služeb zejména z kvalitativního hlediska značně poddimenzován a silně zanedbán. V obecné rovině platí, že v porovnání s ostatními sektory se právě v oblasti služeb transformační proces projevil nejrychleji a nejvýrazněji. Rozdíl v poskytovaných službách a produktech u nás v porovnání se západními státy byl značný a snahy o dosažení obdobné úrovně poskytovaných služeb byly velké.

V posledním desetiletí do všech ekonomických činností (zejména pak ve službách) významně vstoupila ICT (informační a komunikační technologie) a počítačová gramotnost se pro mnoho profesí stala nutností. Významně vzrostla role internetu jako nákupního prostředku a také jako pojítka mezi spotřebitelem, obchodníkem a výrobcem. Očekává se také ještě intenzivnější propojení mezi velkoobchodem, logistikou a výrobci – dodavatelsko-odběratelský řetězec a odvětví se navzájem propojují. Také náročnost a požadavky koncových uživatelů (zákazníků) se zvyšují a tím roste i význam propagace, reklamy a komunikace, což se adekvátně projeví i v poptávce po profesích a kvalifikacích.

Celá profesní třída provozních a obslužných pracovníků je jedna z nejčetnějších tříd vůbec, v roce 2010 zahrnovala 1,153 mil. pracovníků, čímž se podílela přibližně čtvrtinou na celkové zaměstnanosti. Je nutné podotknout, že tato profesní třída neodpovídá celému sektoru služeb (ten je rozsáhlejší). Třída provozních a obslužných pracovníků je značně nehomogenní, jednotlivé podtřídy zaměstnanců se od sebe velice odlišují, a to jak počtem pracovníků, tak zcela specifickým a vzájemně protichůdným vývojem.

Do třídy provozních a obslužných pracovníků **jsou zahrnuti** výkonní (prováděcí) pracovníci provozu a obsluhy, vykonávající činnosti nižší a střední úrovně složitosti, vyžadující maximálně úplné střední vzdělání s maturitní zkouškou. Patří sem obsluhující pracovníci v dopravě a přepravě, vč. řidičů, vlakových a lodních osádek, provozní pracovníci pošt, vč. doručovatelů, úředníci na poštách a v peněžních ústavech nejrůznějšího druhu, provozní pracovníci obchodů, pokladníci a prodavači, provozní pracovníci bytové a osobní obsluhy (kadeřníci, kosmetici, pedikéři a další, pracovníci čistíren, prádelen, uklízečky, popeláři, domovníci, školníci, vrátní apod.). Dále jsou zde zahrnuty provozní a obslužné profese v gastronomii, ubytování, cestovním ruchu, pracovníci ve skladech a další provozní a obsluhující (vazači a nosiči břemen), vč. hasičů, a nekvalifikovaných pracovníků v dopravě, skladech, telekomunikacích apod.

Ve vývoji **počtu pracovníků** této třídy měl také velký význam průlomový rok 1989. Výrazný nárůst počtu pracovníků této třídy jako celku v prvním období po revoluci se ale nekonal. Důvodem je velký pokles počtu skladových provozních pracovníků a pracovníků v dopravě, rovněž růst produktivity práce daný jak využíváním moderních technologií, tak zvýšením pracovního nasazení zaměstnanců. Naopak jejich počet postupně mírně klesal – z 1 273tis. v roce 1991 až na současných na 1 153 tis. I vzhledem k poklesu jejich počtu, podíl na celkové zaměstnanosti zůstal téměř stejný (24 %). V devadesátých letech se jejich podíl dokonce navyšoval vzhledem k rapidním úpadkům počtu pracujících zejména u dělnických profesí (viz kapitoly výše) a pak zase poklesl.

Ve srovnání s ostatními třídami došlo u provozních a obslužných pracovníků v celém sledovaném období k nejnižším výkyvům (oproti roku 1991 byl zaznamenán pouze 9,5% pokles) a lze tedy konstatovat, že transformační i post-transformační procesy se dotkly pracovníků této třídy relativně málo.

Vývoj **vzdělanostní struktury** profesní třídy provozních a obslužných pracovníků je obdobný jako u ostatních tříd. Nároky na pracovníky a jejich dovednosti se zvyšují a to se odráží i v jejich vzdělanostní struktuře. Nejvyššího podílu dosahují vyučení pracovníci

(56 %), jejichž pozice navíc ve sledovaném období posílila. Také v této třídě výrazně ubylo pracovníků se základním vzděláním (pokles z 372 tis. v roce 1991 na 120 tis. v roce 2010). Jejich úbytek byl do značné míry „nahrazen“ pracovníky s úplným středním odborným vzděláním, jejichž počet se více než zdvojnásobil (ze 146 tis. v roce 1991 na 313 tis. v roce 2010). To vše se odrazilo i v podílové struktuře třídy. Počet vysokoškoláků se také zdvojnásobil, ale vzhledem k jejich malému počtu, je jejich podíl na celku téměř zanedbatelný.

Úbytku počtu pracovníků se základním vzděláním a naopak navýšení pracovníků s úplným středním odborným vzděláním odpovídá také zvýšení průměrné délky **vzdělávání** o 0,79 roku na současných 10,8 let.

Jak již bylo uvedeno, tato třída zahrnuje velice různorodé a vzájemně heterogenní profese se specifickým vývojem. Jde o tyto podtřídy:

N51 Provozní pracovníci dopravy (vč. osádek a řidičů);
N52 Provozní pracovníci pošt, telekomunikací, peněžnictví, pojišťovnictví, elektrárenských a plynárenských služeb (ovšem ne dělníci);
N53 Pracovníci prodeje a předvádění zboží (ne údržbáři a opraváři);
N54 Pracovníci pro osobní a bytové služby a pro další služby;
N55 Provozní pracovníci stravování, ubytování, cestovního ruchu;
N56 Skladoví provozní pracovníci;
N59 Ostatní provozní a obsluhující, včetně hasičů.

Nejpočetnější podtřídou je **N51 Provozní pracovníci dopravy (vč. osádek a řidičů).** Jejich počet ve sledovaném období klesl z 330 tis. na 264 tis. (tj. na 80% úroveň oproti roku 1991). Nejvýraznější úbytek byl zaznamenán v prvním období do roku 1994. U dopravních společností dochází také ke změnám, které si vyžádají další zvyšování kvalifikační struktury části pracovníků. Nástup nových technologií řízení a sledování dopravy zvyšuje nároky na odbornost pracovníků. Předpokládá se, že doprava a logistika se stane odvětvím s výrazně větším a variabilnějším objemem činností a služeb a dopravní firmy budou rozšiřovat okruh činností pro své zákazníky (balení, administrativa, zákaznické služby). Vzroste tedy poptávka po specialistech na řídicí, informační, komunikační a odbavovací systémy[7].

Další velmi početná podtřída jsou **Pracovníci prodeje a předvádění zboží (N53),** kterých je téměř stejně jako v podtřídě N51 Pracovníci v dopravě. Jejich počet nejdříve v devadesátých letech vzrostl, pak ale také poklesl na současných 261 tis. (jejich podíl na celku je téměř 23%). V maloobchodě také dochází k výrazným změnám. Jednou z nich byla výstavba velkoformátových prodejen a obchodních center, která vytlačila část zaměstnanců z menších prodejen. V klasických prodejnách se neočekává přílišný nárůst požadavků na zaměstnance. Výrazným mezníkem v maloobchodě bylo rozšíření internetu a tím vstup internetového obchodování na trh. Trend internetového obchodování a stále silnější snaha přizpůsobovat výrobek každému jednotlivému zákazníkovi posílí závislost podniků i zaměstnanců na ICT a zvýší nároky na jejich pružnost a adaptabilitu.

Významné změny se odehrávají i u podtřídy **N52 Provozní pracovníci pošt, telekomunikací, peněžnictví, pojišťovnictví, elektrárenských a plynárenských služeb.** I když se jedná o nejméně četnou podtřídu, růst počtu pracovníků zde byl nejdynamičtější (počet pracovníků této třídy vzrostl z 52 tis. na 66 tis., tj. na 127 % úroveň roku 1991). I když poptávku po poštovních službách bude i nadále významně zvyšovat internetové obchodování, zaměstnanost v poštovních službách bude velmi pravděpodobně dále mírně klesat, což bude dlouhodobě ovlivněno zejména restrukturalizací a zvyšováním efektivity majoritního zaměstnavatele – České pošty. Co se týče profesních požadavků, i poštovní a doručovací služby budou závislejší na moderních technologiích. Jiný vývoj se očekává u skupiny pracovníků telekomunikací, protože to je odvětví, které bude i nadále velmi perspektivní a z hlediska uplatnění a mzdové úrovně velmi atraktivní. Pokles poptávky mohou zaznamenat technické profese, nutné pro výstavbu, fyzickou obsluhu a servis

[7] http://www.budoucnostprofesi.cz/cs/vyvoj-v-odvetvich/doprava.html

přenosových sítí, naopak dohledoví specialisté a odborníci na softwarovou správu a řízení budou nabývat na významu.

Obdobnou dynamiku růstu jako podtřída N52 měla i další méně četná podtřída **N59 Ostatní provozní a obsluhující, včetně hasičů** (což zahrnuje hasiče, požárníky, obsluhu povozů, nosiče břemen a přístavní dělníky)[8].

Další významnou skupinou pracovníků je podtřída **Provozních pracovníků stravování, ubytování, cestovního ruchu (N55).** Jejich počet (i podíl na celku) se za sledované období zvýšil ze 179 tis. na 199 tis., dynamičtější nárůst jejich počtu byl zaznamenán až v poslední etapě (2006-2010). Další růst zaměstnanosti v tomto odvětví je však pravděpodobně pozastaven, světová ekonomická krize dolehla i na toto odvětví. V posledních letech se projevuje trend růstu náročnosti spotřebitelů (stále častěji vyhledávají produkty a služby, které jim budou šité na míru). Narůstá také význam Internetu jako informačního a komunikačního nástroje mezi zákazníkem a poskytovatelem služeb. Nároky na ICT znalosti, ale i komunikační dovednosti zejména pracovníků cestovního ruchu rostou. Problémem zůstávají profese jako kuchař a číšník, kde se zaměstnávají často nekvalifikovaní či „přeučení“ pracovníci. Zaměstnavatelé neradi přijímají absolventy těchto oborů a další část zájemců o uplatnění odradí nižší mzdová úroveň.

Podtřída **N54 Pracovníci pro osobní a bytové služby a pro další služby** je také významná z hlediska četnosti pracovníků. Jejich počet se v prvním období do roku 1994 zvýšil, pak poklesl a pak opětovně mírně vzrůstá. Celkově se ale jejich počet za sledované období téměř nezměnil – nyní jich je 225 tis. Dlouhodobě se význam těchto služeb zvyšuje a tím jsou příznivé vyhlídky i na zaměstnanost ve většině pozic poskytujících tyto služby. V souvislosti s nárůstem bohatství a zvyšování příjmů domácností se vynakládá stále větší část prostředků na různé osobní služby a služby pro domácnost.

Nejméně početná podtřída **N56 Skladoví provozní pracovníci** (nedosahuje ani 5% podílu na třídě) zaznamenala také největší propad zaměstnanosti ze 127 tis. na 54 tis. pracovníků.

Pokud jde o **průměrnou délku vzdělávání,** došlo k nejvyššímu nárůstu u podtřídy N52 Pracovníci pošt, telekomunikací, peněžnictví, pojišťovnictví, elektrárenských a plynárenských služeb, a to o 1,32 roku, díky němuž se na konci sledovaného období také stala podtřídou s nejvyšší průměrnou délkou vzdělávání 11,6 let (viz tabulka B3) a daleko převyšuje všechny ostatní podtřídy. Na nárůst mělo vliv zejména zvyšování vzdělanostní úrovně pracovníků v peněžnictví, pojišťovnictví a také v telekomunikacích. Naopak nejmenšího zvýšení bylo dosaženo u skladových a provozních pracovníků (zároveň mají nejkratší průměrnou délku vzdělávání). V první fázi sledovaného období dokonce tato průměrná úroveň vzdělávání poklesla. Obdobně jsou na tom i tzv. „ostatní“ (N59 Ostatní provozní a obsluhující, včetně hasičů).

Podíl profesních a obslužných pracovníků na celkové zaměstnanosti je vysoký, ve většině **regionů** do 25 %. Ještě vyšších hodnot dosahuje v Karlovarském (30 %), Ústeckém (28 %) a Středočeském kraji (téměř 26 %). Naopak nejnižší podíl ve struktuře zaměstnání je u Prahy (20 %). Vysoký podíl v Karlovarském a Ústeckém kraji je zřejmě způsoben velkou nezaměstnaností a také poklesem pracovníků v těžebním průmyslu a na něj navazujících odvětvích.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Rozvoj sektoru služeb. Služby obecně zaznamenaly po roce 1989 výrazný nárůst zaměstnanosti, daný odlivem pracovníků z dříve preferovaných sektorů a zvýšenou poptávkou po službách, která je přímo úměrná rostoucím příjmům a zvyšující se spotřebě.

[8] Vývoj této podtřídy pracovníků považují autoři Vojtěch, Koucký a Šťastnová za poněkud zkreslený, neboť se zde projevil problém propojování dvou odlišných třídění (klasifikace použité při sčítání lidu a klasifikace KZAM). Problémy činí zejména třídění použité při sčítání lidu, kdy jsou k sobě přiřazeni provozní pracovníci divadel, filmu, rozhlasu a televize včetně zvukařů a provozní pracovníci houpaček a kolotočů.

Tento nárůst významu služeb i zaměstnanosti v nich se v této profesní třídě (která do služeb bezesporu náleží) neprojevil; zaměstnanci sektoru služeb jsou totiž zahrnuti také do jiných profesních tříd, které budou popsány v následujících kapitolách. Je nutné poznamenat, že podnikatelský sektor (zejména „malí“ živnostníci), který se mohutně rozvinul v oblasti služeb, zkresluje výsledky, protože ve statistikách jsou uvedeni jako vedoucí pracovníci – třída N7.

Změna struktury zaměstnanosti. Také zde došlo ve sledovaném období k výraznému úbytku počtu pracovníků se základním vzděláním a naopak k nárůstu pracovníků s maturitním vzděláním. Nástup nových technologií totiž zvyšuje nároky na úroveň znalostí (zejména ICT) a s rozvojem mezinárodní spolupráce rostou také požadavky na znalosti cizích jazyků. Zvyšují se také nároky na pružnost a adaptabilitu pracovníků.

Internet a reklama. Významně vzrostla role internetu jako nákupního prostředku a také jako pojítka mezi spotřebitelem, obchodníkem a výrobcem. Roste také náročnost, požadavky koncových uživatelů (zákazníků) se zvyšují a tím adekvátně narůstá i význam propagace, reklamy a komunikace, což se adekvátně projeví i v poptávce po profesích a kvalifikacích.

Prognóza. Vzhledem k výše zmíněným skutečnostem lze předpokládat, že poroste uplatnitelnost pracovníků s vyšším vzděláním, naopak pracovníci se základním vzděláním se budou jako provozní a obslužní pracovníci prosazovat stále obtížněji.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N5 Provozní a obslužní pracovníci

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N51 Provozní pracovníci dopravy (vč.osádek a řidičů)
- N52 Provozní prac.pošt, telekom., peněžnictví, pojišť., elektrárenských a plyn.služeb (ne dělníci)
- N53 Pracovníci prodeje a předvádění zboží (ne údržbáři a oprav.)
- N54 Prac.pro osobní a bytové služby a pro další služby
- N55 Prov. prac. stravov.,ubyt.,cest.ruchu
- N56 Skladoví provozní pracovníci
- N59 Ostatní provozní a obsluhující, vč. hasičů

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

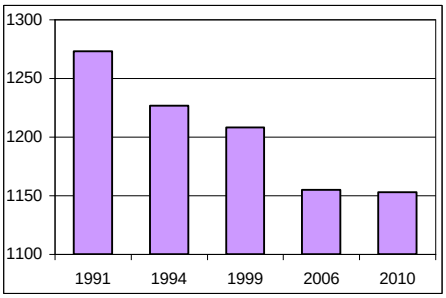

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**1273,1**	**1226,8**	**1208,0**	**1154,8**	**1152,7**	-120,4
podíl z celku	23,5%	25,2%	25,7%	23,9%	23,7%	0,2%
vývoj od r.1991	**100,0%**	96,4%	94,9%	90,7%	90,5%	-9,5%
změna počtu zam.*		-46,3	-18,8	-33,7	-2,1	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	371,9	29,2%	275,2	22,4%	190,7	15,8%	137,2	11,9%	119,9	10,4%	-252,0	-67,8%
vyučení	657,7	51,7%	631,3	51,5%	650,7	53,9%	679,8	58,9%	646,5	56,1%	-11,3	-1,7%
střední odborné	50,5	4,0%	80,6	6,6%	78,1	6,5%	17,1	1,5%	11,9	1,0%	-38,6	-76,5%
vyučen s maturitou	*		16,5	1,3%	22,6	1,9%						
úplné střední odborné	145,8	11,4%	173,5	14,1%	212,0	17,5%	268,7	23,3%	313,0	27,2%	167,2	114,7%
gymnáziální	37,0	2,9%	36,6	3,0%	34,8	2,9%	37,9	3,3%	38,6	3,3%	1,5	4,1%
vysokoškolské	10,2	0,8%	12,0	1,0%	11,3	0,9%	13,7	1,2%	22,1	1,9%	11,9	117,5%
bez vzdělání	**		0,7	0,1%	7,4	0,6%	0,2	0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	10,01		10,24		10,44		10,66		10,80		0,79	7,9%

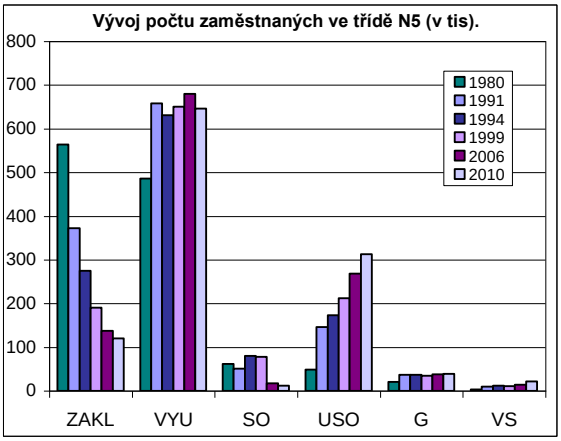

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

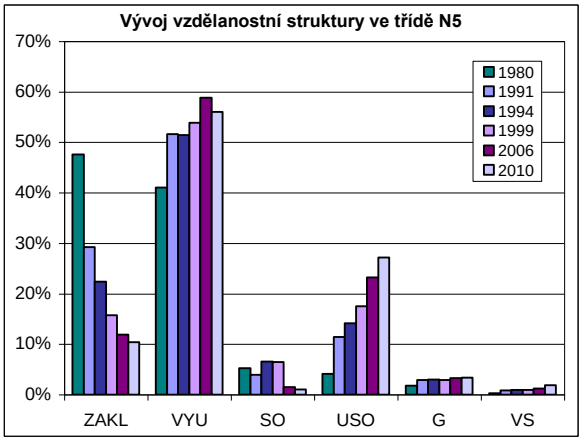

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N5:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	-	-	-	-
Vyučen	o	o	o	o
Maturitní	+	+	+	+
Vysokoškolské	+	o	+	++
CELKEM	o	o	o	o

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N5 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

Karlovarský kraj	30,37%
Ustecký kraj	27,97%
Středočeský kraj	25,58%
Olomoucký kraj	24,95%
Moravskoslezský kraj	24,04%
Jihočeský kraj	23,82%
kraj Vysočina	23,81%
Plzeňský kraj	23,71%
Pardubický kraj	23,13%
Zlínský kraj	22,77%
Jihomoravský kraj	22,33%
Královéhradecký kraj	22,32%
Liberecký kraj	20,78%
Praha	20,14%

B. Provozní a obslužní pracovníci - podrobnější členění

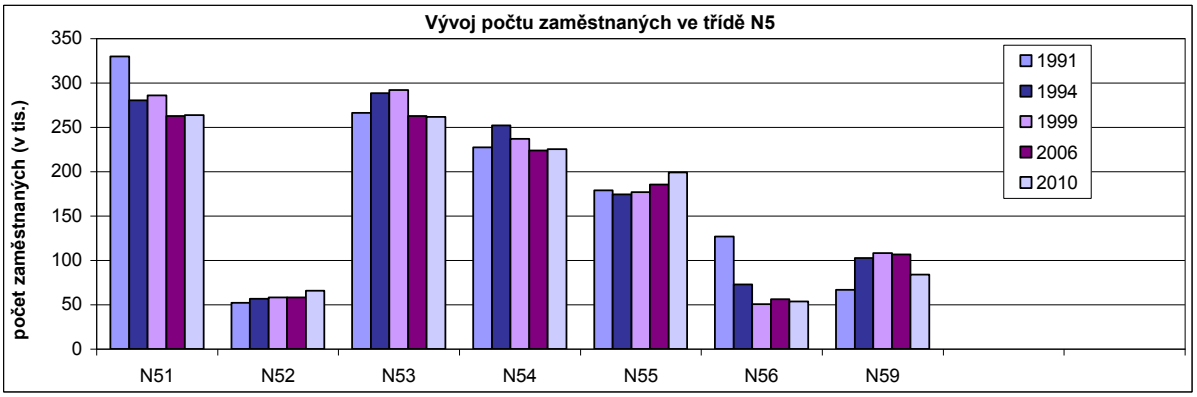

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

		počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
		1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Provozní pracovníci dopravy (vč.osádek a řidičů)	N51	329,7	280,5	286,0	262,8	263,7	-49,2	5,5	-23,2	1,0
Provoz.prac.pošt, telekom.,peněž.,pojišť.,el.. a plyn.sl.	N52	51,9	56,6	57,9	57,9	65,8	4,7	1,3	0,0	7,9
Pracovníci prodeje a předvádění zboží	N53	266,3	288,2	292,1	262,9	261,4	21,9	3,9	-29,2	-1,5
Prac.pro osobní a bytové služby a pro další služby	N54	227,4	252,1	237,1	223,5	225,2	24,7	-15,0	-13,6	1,7
Prov. prac. stravov.,ubyt.,cest.ruchu	N55	179,0	174,4	176,6	185,3	198,9	-4,6	2,2	8,7	13,6
Skladoví provozní pracovníci	N56	127,0	72,6	50,4	55,9	53,6	-54,4	-22,2	5,5	-2,3
Ostatní provozní a obsluhující, vč. hasičů	N59	66,5	102,4	107,9	106,6	84,0	35,9	5,5	-1,3	-22,6
	Σ	1247,8	1226,8	1208,0	1154,8	1152,7	-21,0	-18,8	-53,2	-2,1

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N51	26,4%	22,9%	23,7%	22,8%	22,9%	100%	85%	87%	80%	80%
N52	4,2%	4,6%	4,8%	5,0%	5,7%	100%	109%	112%	112%	127%
N53	21,3%	23,5%	24,2%	22,8%	22,7%	100%	108%	110%	99%	98%
N54	18,2%	20,5%	19,6%	19,4%	19,5%	100%	111%	104%	98%	99%
N55	14,3%	14,2%	14,6%	16,0%	17,3%	100%	97%	99%	104%	111%
N56	10,2%	5,9%	4,2%	4,8%	4,6%	100%	57%	40%	44%	42%
N59	5,3%	8,3%	8,9%	9,2%	7,3%	100%	154%	162%	160%	126%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	98%	97%	93%	92%

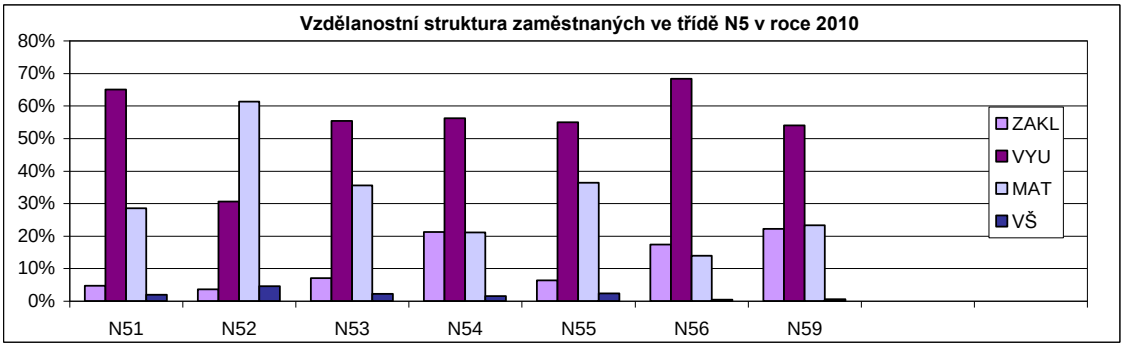

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N51	10,06	10,44	10,59	10,74	10,91	0,86
N52	10,28	11,15	11,28	11,47	11,60	1,32
N53	10,42	10,56	10,75	10,87	10,96	0,54
N54	9,48	9,77	9,98	10,29	10,36	0,89
N55	10,12	10,42	10,61	10,85	11,01	0,89
N56	9,82	9,56	9,89	10,25	10,30	0,48
N59	9,81	9,57	9,76	10,20	10,32	0,51

* rozdíl za sledované období

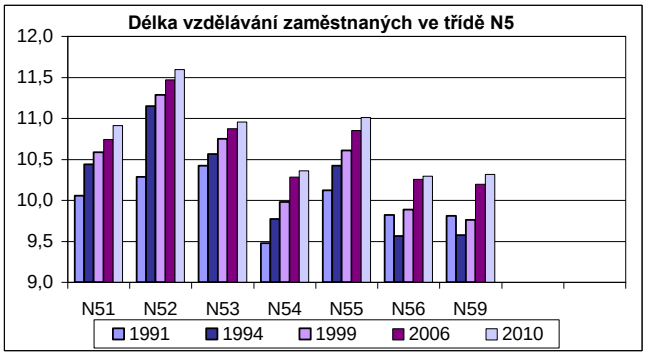

3.6. Techničtí pracovníci

Tato profesní **třída zahrnuje profese** zaměřené na technickou činnost intelektuálního charakteru. Tyto profese jsou vykonávány v oblasti výroby, těžby, stavebnictví, dopravy, zemědělství i jinde. Jsou zde vyšší nároky na úroveň vzdělání, proto je zde relativně vysoké zastoupení pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním.

Podobně jako u profesní skupiny dělníků zpracovatelů, také v tomto případě existovala před rokem 1989 velká přezaměstnanost. Příčina byla již několikrát zmíněna výše: přílišné zaměření socialistické ekonomiky na průmyslovou produkci, nedostatečné využívání nových technologií. Zvyšování produkce tak bylo řešeno zvyšováním počtu pracovníků a nikoliv zaváděním nových technologií, méně náročných na kvantitu lidských zdrojů.

Hospodářská krize v posledních letech zasáhla i průmysl a má vliv také na zaměstnanost technických pracovníků. Vyžádá si změny v požadavcích na jejich znalosti a dovednosti. Ceněny budou zejména technici s kombinovanými znalostmi, např. z oblasti strojírenství – slaboproudá elektrotechnika – ICT, nebo stavebnictví – elektrotechnika – automatizační technika.

Počet technických pracovníků po roce 1991 poměrně výrazně klesal. Zejména v první fázi, tzn. v letech 1991 až 1994, došlo k poklesu přibližně o čtvrtinu, a to z 586 tis. na 446 tis. pracovníků. Pokles následoval také v letech 1994 až 1999 o dalších 46 tis. pracovníků, ale pak již nastal obrat a počet pracovníků začal narůstat až na současných 539 tis. Obdobný vývoj měl i jejich podíl na celku (nyní 11%). Obrat v nárůstu zaměstnanosti technických pracovníků po r. 1999 souvisel také s přílivem zahraničních investic, z nichž největší zamířily např. do odvětví dopravního strojírenství (TCPA v Kolíně), dopravy a logistiky (DHL) apod.

Celkový pokles po roce 1991 byl dán zejména snížením počtu pracovníků s úplným středním vzděláním (tato skupina je totiž nejčetnější a v současné době tvoří okolo 51 % všech pracovníků této profesní třídy). Snížil se také počet pracovníků se základním vzděláním, což je ale pochopitelné, protože technické profese vyžadují spíše střední odborné vzdělání s maturitní zkouškou a odbornou kvalifikaci. Počet i podíl gymnazistů také poklesl. Naopak vyučených techniků přibylo. Výrazný je nárůst počtu vysokoškoláků, který významně vzrostl zejména v posledním období 2006-2010 na konečných 184 tis. a tvoří až 35 % celku. S narůstající složitostí procesů a nových trendů vzrůstají i požadavky na kvalifikaci a zejména u některých pozic se preferuje vysokoškolské vzdělání. Posiluje také trend poklesu všeobecně vzdělaných, což ukazuje potřebu technicky kvalifikovaných pracovníků.

V této profesní třídě jsou kladeny poměrně vysoké požadavky na technické znalosti a **vzdělanostní úroveň** pracovníků. V porovnání s předchozími profesními třídami z toho vyplývá relativně vysoký podíl vysokoškoláků i celkově vysoká průměrná úroveň vzdělání. Ta byla dokonce v roce 2010 druhá nejvyšší (za třídou N8 – viz dále) ze všech sledovaných tříd. Průměrná délka vzdělávání na konci sledovaného období dosahovala 13,38 let, což je o 2,6 roku více než průměrná délka vzdělávání třídy N3 (Dělníci zpracovatelé). Toto porovnání je vhodné vzhledem k tomu, že jde o profesní třídy, jejichž pracovníci jsou zaměstnáni ve stejných odvětvích, avšak požadavky na úrovně vzdělání jsou zde odlišné.

I přes velký počet podtříd je charakter práce technických pracovníků velice podobný. Jsou zde zahrnuti:

N61 Techničtí pracovníci v zemědělství, lesnictví, rybářství a vodním hospodářství;
N62 Technici báňští a hutní;
N63 Strojírenští technici;
N64 Elektrotechnici, elektronici a energetici;
N65 Chemičtí technici a technici při výrobě stavebních hmot;
N66 Stavební technici;
N67 Techničtí pracovníci výpočetní techniky (analytici, programátoři);
N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací;
N69 Ostatní techničtí pracovníci.

Co se týká vývoje zaměstnanosti v jednotlivých podtřídách, převážná většina z nich zaznamenala pokles počtu pracovníků. Nejvýraznější úbytek počtu je patrný u podtřídy **N62 Báňští a hutní technici.** Příčina je zřejmá – celková situace v oblasti těžby a hutním průmyslu. Pokles zaměstnanosti v těchto odvětvích se zákonitě dotknul také technických pracovníků. K nejvýraznějšímu poklesu jejich počtu došlo hned v prvním období (1991 až 1994), a to zhruba o dvě třetiny, v roce 2010 je zde jen 23 % pracovníků oproti roku 1991.

Další, z hlediska vývoje zaměstnanosti poněkud odlišná podtřída **N61 Techničtí pracovníci v zemědělství, lesnictví, rybářství a vodním hospodářství** se vyznačuje velice mírným poklesem, což ukazuje, že v zemědělském sektoru setrvávají kvalifikovaní pracovníci. Moderní trendy (rozvoj biopaliv, ekofarem, zavádění modernějších technologických postupů a automatizace odvětví) totiž podporují poptávku po pracovnících s vyšší či širší kvalifikací.

Obdobný vývoj byl zaznamenán u profesních podtříd N63 Strojírenští technici, N64 Elektrotechnici, elektronici a energetici a N65 Chemičtí technici a technici při výrobě stavebních hmot. Jejich počet v devadesátých letech klesal a pak nastal obrat (projevil se příliv zahraničních investic). Co se týče **strojírenských techniků (N63)**, tak strojírenství je tradičním odvětvím českého průmyslu, u kterého se počítá spíše s poklesem pracovníků. Konkurence na globálních trzích roste a zpomaluje se poptávka v klíčových zákaznických regionech. Zaměstnanost se bude ale snižovat zejména u pracovníků s nižší kvalifikací. Pracovníci konstrukce, technologie a designu s kombinovanými znalostmi v oblasti strojírenství – slaboproudá elektrotechnika – ICT mají dlouhodobě dobrý potenciál pro uplatnění.

Elektrotechnici, elektronici a energetici (N64) mají relativně dobré vyhlídky na uplatnění. Jejich počet sice nejdříve výrazně klesl, pak ale opětovně narostl a drží si svou úroveň na 45 tis. Zaměstnanost se snižovala zejména u energetiků, v důsledku restrukturalizace a zvyšování automatizace provozů v elektroenergetice a teplárenství. Mezi perspektivní oblasti by mělo i nadále patřit odvětví výroby elektroniky, přesto se předpokládá, že nárůst zaměstnanosti dosáhl svého vrcholu (důsledek hospodářské krize a zastavení zahraničních investic). Velký potenciál mají pracovníci v oboru mikroelektronika a automatizační technika, která se díky technologickému vývoji prosazuje stále více v celé řadě dalších odvětví průmyslu.

U pracovníků podtřídy **N65 Chemičtí technici a technici při výrobě stavebních hmot** jejich další vývoj z hlediska zaměstnanosti závisí na tom, jak se chemický průmysl a stavebnictví vypořádají s krizí, která je postihla výrazněji než jiná průmyslová odvětví. Dlouhodobé perspektivy zaměstnanosti na pozicích technologů výroby jsou ale dobré. Chemický průmysl je klíčové subdodavatelské odvětví pro množství navazujících odvětví a zaměstnanost zde tedy do značné míry odvíjí od vývoje ostatních průmyslových odvětví.

Na vzdělanostní struktuře **stavebních techniků** (N66) se výraznou měrou podílí vysokoškolsky vzdělaní pracovníci (až 43 %) a dalších 50 % jsou maturanti. Počet stavebních techniků také nejdříve výrazně poklesl, nyní již mírně přesahuje původní úroveň roku 1991. Stavebnictví je velice významné odvětví našeho hospodářství s vysokým multiplikačním efektem – pokles zaměstnanosti se projeví v dalších navazujících odvětvích. Útlum stavební výroby, pokles stavebních zakázek v soukromém a veřejném sektoru se negativně projeví i na zaměstnanosti. Dobré vyhlídky ale pořád mají pracovníci s kombinovanými znalostmi stavebnictví – elektrotechnika – automatizační technika a s orientací v nových trendech stavebního trhu (inteligentní budovy, úspory energií).

Zcela specifickým vývojem během sledovaného období prošla podtřída **N67 Techničtí pracovníci výpočetní techniky – analytici, programátoři**. Jak zobrazuje také příslušný graf v grafické části této kapitoly, po roce 1991 byl růst zaměstnanosti velice výrazný. Výraznou dynamiku růstu lze sledovat zejména v posledním období 2006-2010. Jejich počet se během sledovaného období zvýšil 2,5 x na současných téměř 122 tis (48 % z nich jsou vysokoškoláci, což je nejvyšší podíl ze třídy technických pracovníků). Příčina takového vývoje je zřejmá: rychlé změny ve vývoji informačních technologií. Celkový význam IT v ekonomice se neustále zvyšuje spolu s množstvím oblastí využití a aplikací a tento trend

bude v příštích letech pokračovat a více se rozšíří i do oblastí, které byly dosud z hlediska IT méně náročné (např. zemědělství). Díky mzdové úrovni je odvětví velmi perspektivní z hlediska volby povolání a počet zájemců o studium stále roste. Projevy hospodářské krize se ale nevyhnou ani tomuto odvětví a nastanou i změny v požadavcích na zaměstnance. Hovoří se o nutnosti „změnit techniky v analytiky a konzultanty“, tj. rozvíjet jejich dovednosti, zaměřené na identifikaci zákaznických potřeb, na spojení technologického, obchodního a marketingového uvažování

Vývoj počtu pracovníků podtřídy **N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací** měl kolísavý charakter a nyní je na téměř 70% úrovni ve srovnání s rokem 1991 (což je 36 tis. pracovníků). Ve vzdělanostní struktuře mají značnou převahu maturanti (68 %). Jak již bylo uvedeno v kap. 3.5, jednotlivá odvětví, do kterých pracovníci této podtřídy spadají, měla rozdílný vývoj a také mají jiné vyhlídky na zaměstnání. V dopravě vzroste poptávka po specialistech na řídicí, informační, komunikační a odbavovací systémy v souvislosti s rozšiřováním okruhu činností pro zákazníky. Poštovní a doručovací služby budou závislejší na moderních technologiích, což se projeví také na kvalifikačních požadavcích na pracovníky. V oblasti telekomunikací (z hlediska uplatnění a mzdové úrovně velmi atraktivní) mohou zaznamenat pokles poptávky technické profese nutné pro výstavbu, fyzickou obsluhu a servis přenosových sítí, naopak dohledoví specialisté a odborníci na softwarovou správu a řízení budou nabývat na významu.

U podtřídy **N69 Ostatní techničtí pracovníci** byl ve sledovaném období také zaznamenán nárůst počtu pracovníků, a to až na 116% úroveň roku 1991. U této podtřídy lze ale jen obtížně hodnotit a komentovat příčiny vývoje už jenom z důvodu, který vyplývá z jeho názvu „ostatní“ techničtí pracovníci (bohužel nevíme, o jaké pracovníky se jedná).

Průměrná **délka vzdělávání** je 13,38 let. Rozdíly jednotlivých podtříd dosahují přibližně 1,48 roku. Nejnižší úrovně dosahují bánští a hutní technici (12,59 roku) a jejich úroveň za sledované období poklesla (viz tab. B3). Kratší délku vzdělávání vykazují i tzv. ostatní techničtí pracovníci, chemičtí technici a také technici dopravy, pošt a telekomunikací. Jejich vývoj byl ale odlišný. Kromě chemických techniků (délka vzdělávání je stejná jako na začátku sledovaného období) se u tzv. ostatních techniků i techniků dopravy, pošt, telekomunikací průměrná délka vzdělávání prodloužila. Nejvyšší hodnotu vykazují techničtí pracovníci výpočetní techniky – 14,07 let a nárůst o 0,82 roku za sledované období. Není to vůbec překvapivé, protože v jejich vzdělanostní struktuře téměř polovinu tvoří vysokoškoláci. Relativně vysoké úrovně dosahuje i délka vzdělávání stavebních techniků a také techniků pracujících v zemědělství a lesnictví.

Nejvyšší podíl technických pracovníků na celkové zaměstnanosti je v Praze (15 %), kde jsou soustředěna ústředí mnohých firem, a také v tradičních průmyslových **regionech** (Pardubický a Jihomoravský kraj), kterým se podařilo nalákat zahraniční investory. Nejnižší podíl technických pracovníků na celkové zaměstnanosti je v Karlovarském kraji (8 %).

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě:

Vysoká přezaměstnanost a následný pokles. Orientace socialistického hospodaření zejména na průmysl vedla k vysoké přezaměstnanosti v mnoha jeho odvětvích. Následkem byl poměrně prudký pokles počtu technických pracovníků, který se uskutečnil převážně v devadesátých letech minulého století. Obrat v zaměstnanosti technických pracovníků nastal s přílivem zahraničních investic a nástupem nových technologií.

Nástup relativně nových profesí. Výrazný nárůst pracovníků byl zaznamenán u podtřídy výpočetních techniků. Nárůst jejich počtu samozřejmě souvisí s dynamickým rozvojem výpočetní techniky ve všech odvětvích ekonomických činností.

Zvyšuje se vzdělanostní úroveň, která je do značné míry způsobená nárůstem počtu pracovníků s vysokoškolským vzděláním. Z pohledu zaměstnanosti mají dobré vyhlídky pracovníci s kombinovanými znalostmi, např. stavebnictví – elektrotechnika – automatizační technika, nebo strojírenství – slaboproudá elektrotechnika – ICT a s orientací v nových trendech.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N6 Techničtí pracovníci

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N61 Techničtí pracovníci v zemědělství, lesnictví, rybářství a vodním hospodářství
- N62 Technici bánští a hutní
- N63 Strojírenští technici
- N64 Elektrotechnici, elektronici a energetici
- N65 Chemičtí technici a technici při výrobě stavebních hmot
- N66 Stavební technici
- N67 Techničtí prac. výpočetní techniky (analytici, programátoři)
- N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací
- N69 Ostatní techničtí pracovníci

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

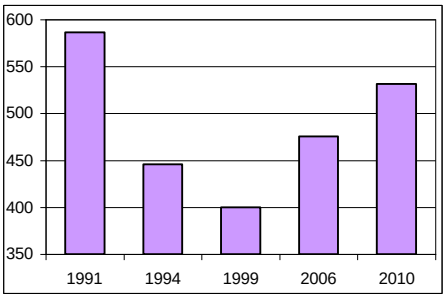

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**586,5**	**445,9**	**399,9**	**475,4**	**531,6**	-55,0
podíl z celku	10,8%	9,2%	8,5%	9,8%	10,9%	0,1%
vývoj od r.1991	**100,0%**	76,0%	68,2%	81,1%	90,6%	-9,4%
změna počtu zam.*		-140,6	-46,0	33,3	56,2	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	14,8	2,5%	7,9	1,8%	3,9	1,0%	4,1	0,9%	2,6	0,5%	-12,3	-82,8%
vyučení	44,0	7,5%	41,4	9,3%	39,8	10,0%	58,1	12,2%	55,2	10,4%	11,2	25,4%
střední odborné	22,0	3,8%	18,9	4,2%	10,6	2,7%	1,3	0,3%	0,9	0,2%	-21,1	-95,9%
vyučen s maturitou	*		9,9	2,2%	8,3	2,1%						
úplné střední odborné	330,4	56,3%	233,1	52,3%	218,5	54,6%	250,5	52,7%	272,4	51,2%	-58,0	-17,6%
gymnáziální	33,4	5,7%	19,2	4,3%	15,4	3,9%	16,4	3,4%	16,3	3,1%	-17,0	-51,1%
vysokoškolské	141,8	24,2%	115,0	25,8%	103,7	25,9%	145,0	30,5%	184,1	34,6%	42,3	29,8%
bez vzdělání	**		0,3	0,1%	0,1	0,0%		0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	12,80		12,85		12,93		13,15		13,38		0,58	4,5%

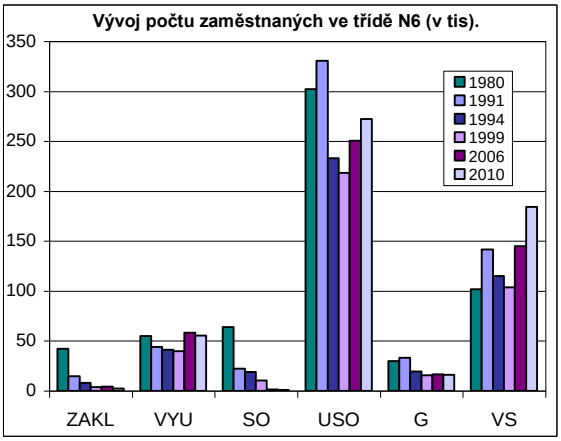

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

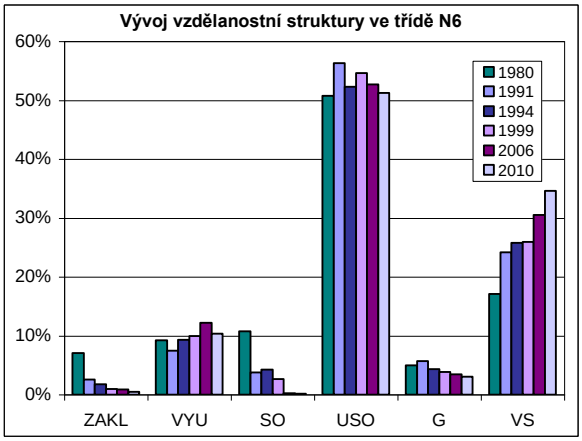

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N6:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	-	- -	o	-
Vyučen	o	o	+	o
Maturitní	-	o	+	o
Vysokoškolské	-	o	+	+
CELKEM	-	-	+	+

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N6 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

Praha	15,10%
Pardubický kraj	11,66%
Jihomoravský kraj	11,65%
Královéhradecký kraj	10,95%
Ústecký kraj	10,85%
Moravskoslezský kraj	10,68%
Středočeský kraj	10,67%
Jihočeský kraj	10,40%
Plzeňský kraj	9,31%
kraj Vysočina	9,03%
Zlínský kraj	8,88%
Olomoucký kraj	8,85%
Liberecký kraj	8,63%
Karlovarský kraj	8,09%

B. Techničtí pracovníci - podrobnější členění

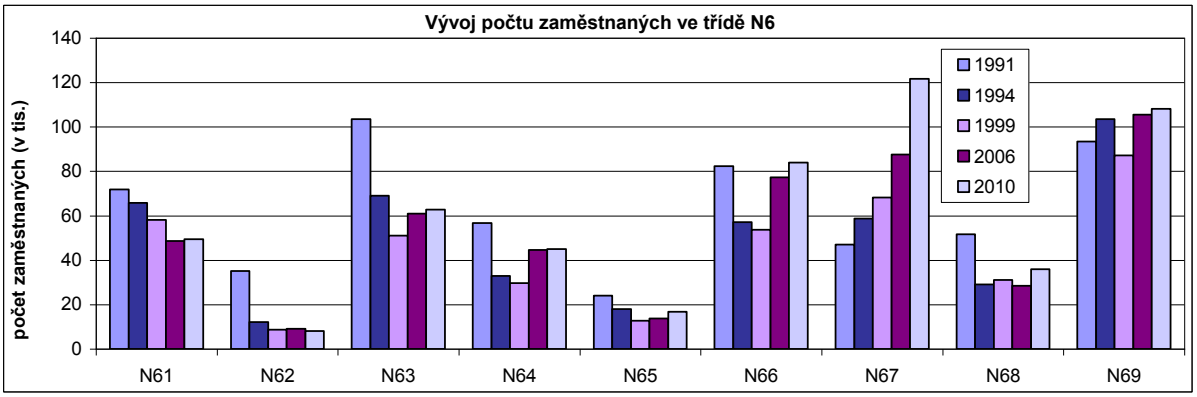

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

		počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
		1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Techn. prac. v zem., lesnictví, rybář. a vod. hosp.	N61	71,9	65,7	58,0	48,6	49,5	-6,2	-7,7	-9,4	0,9
Technici bánští a hutní	N62	35,0	12,1	8,6	9,0	8,1	-22,9	-3,5	0,4	-0,9
Strojírenští technici	N63	103,4	68,9	51,1	60,8	62,8	-34,5	-17,8	9,7	1,9
Elektrotechnici, elektronici a energetici	N64	56,8	32,9	29,6	44,5	45,0	-23,9	-3,3	14,9	0,4
Chem. technici a techn. při výrobě staveb. hmot	N65	23,9	17,9	12,7	13,7	16,8	-6,0	-5,2	1,0	3,1
Stavební technici	N66	82,3	57,1	53,6	77,2	83,9	-25,2	-3,5	23,6	6,8
Techn. prac. výp. techniky (analytici, programátoři)	N67	47,0	58,8	68,1	87,6	121,6	11,8	9,3	19,5	34,0
Technici dopravy, pošt a telekomunikací	N68	51,6	29,1	31,0	28,5	35,8	-22,5	1,9	-2,5	7,3
Ostatní techničtí pracovníci	N69	93,5	103,4	87,2	105,4	108,1	9,9	-16,2	18,2	2,7
	Σ	565,4	445,9	399,9	475,4	531,6	-119,5	-46,0	75,5	56,2

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N61	12,7%	14,7%	14,5%	10,2%	9,3%	100%	91%	81%	68%	69%
N62	6,2%	2,7%	2,2%	1,9%	1,5%	100%	35%	25%	26%	23%
N63	18,3%	15,5%	12,8%	12,8%	11,8%	100%	67%	49%	59%	61%
N64	10,0%	7,4%	7,4%	9,4%	8,5%	100%	58%	52%	78%	79%
N65	4,2%	4,0%	3,2%	2,9%	3,2%	100%	75%	53%	57%	70%
N66	14,6%	12,8%	13,4%	16,2%	15,8%	100%	69%	65%	94%	102%
N67	8,3%	13,2%	17,0%	18,4%	22,9%	100%	125%	145%	186%	259%
N68	9,1%	6,5%	7,8%	6,0%	6,7%	100%	56%	60%	55%	69%
N69	16,5%	23,2%	21,8%	22,2%	20,3%	100%	111%	93%	113%	116%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	79%	71%	84%	94%

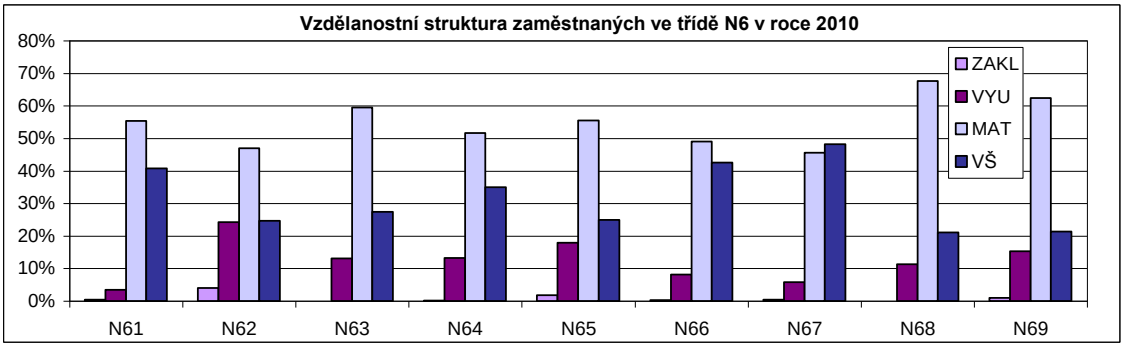

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N61	13,09	12,80	12,97	13,35	13,77	0,68
N62	13,02	12,48	12,58	12,60	12,59	-0,44
N63	12,62	12,84	12,87	12,99	13,03	0,42
N64	12,86	12,86	12,92	12,74	13,37	0,51
N65	12,79	12,48	12,63	12,80	12,75	-0,04
N66	13,27	13,51	13,53	13,80	13,78	0,50
N67	13,25	13,45	13,54	13,78	14,07	0,82
N68	12,11	12,13	11,93	12,50	12,77	0,67
N69	12,35	12,52	12,56	12,59	12,69	0,33

* rozdíl za sledované období

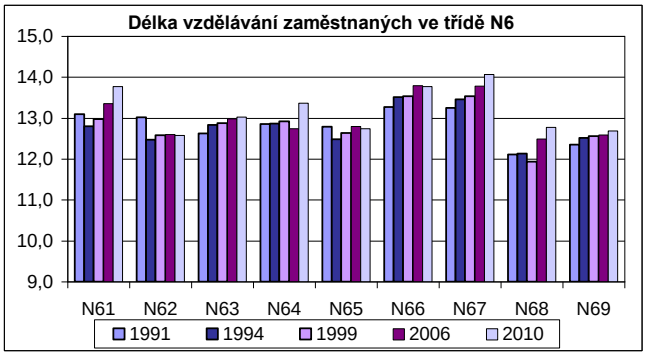

3.7. Pracovníci na úseku řízení a správy

Do této třídy **jsou začleněni pracovníci**, kteří se zabývají řízením a ekonomikou firem (ředitelé, vedoucí pracovníci). Vysoký podíl představují také pracovníci veřejné správy, pracovníci soudů a prokuratur, odborní pracovníci pojišťovnictví, finančnictví, poradenských firem, firem zabývajících se zprostředkováním obchodů s nemovitostmi, obchodní činností, odborní pracovníci v oblasti cestovního ruchu atd. Jsou zde začleněni i pracovníci ostrahy a ochrany, tedy i policisté a pracovníci tohoto aparátu i soukromých bezpečnostních služeb.

V této třídě jsou vykonávány činnosti, které vyžadují maturitní, případně vysokoškolskou úroveň vzdělání. Charakter práce se liší složitostí činností a požadavky na pracovníka s ohledem na vykonávanou funkci. V nejvyšších pozicích (funkcích) mají vykonávané činnosti charakter praktického využívání vědeckých koncepcí a teorií, v nižších pak zahrnují analýzy, používání výsledků výzkumů, znalost operativních metod aj.

Přestože tato třída patřila před rokem 1989 k nejpočetnějším, v porovnání s některými vyspělými státy byl její podíl na celkové zaměstnanosti poměrně nízký. Řídící činnosti byly v socialistickém vidění ekonomiky omezeny na sledování a plnění plánu. Finanční sektor byl silně poddimenzován (k 1. 1. 1990 působilo v České republice 5 bank, ke konci roku 1994 bylo dosaženo maximálního počtu – 58 bank). Oproti západním zemím, jejichž ekonomická struktura byla značně odlišná, zde téměř úplně chyběly firmy z tzv. progresivního terciéru, do kterého můžeme zařadit např. leasingové společnosti, investiční společnosti, realitní kanceláře, poradenské firmy, auditorské společnosti a jiné. Tyto služby se značně rozšířily až po převratu a část z nich byla podpořena trendem outsorcingu (převádění některých specializovaných činností na externí dodavatele - zejména v oblasti právních a účetních činností, daňového poradenství a poradenství v průzkumu trhu, marketingu a řízení). Tento trend do ČR rozšířili zahraniční investoři poptávající stejné služby jako v mateřských zemích.

V této souvislosti je vhodné uvést, že firmy (subjekty) z oblasti progresivního terciéru bývají zpravidla lokalizovány v regionech metropolitních (centrálních), tzn. tam, kde je rovněž vyšší koncentrace ústředí velkých firem. Mezi faktory hovořící pro lokalizaci firem z oblasti výrobních služeb v těchto regionech patří větší a diverzifikovanější ekonomika, stupeň konkurence, tržní prostředí, image regionu a některé další faktory. Periferní regiony jsou tím znevýhodněny, neboť ekonomika založená na průmyslové základně brání spontánnímu rozvoji výrobních služeb (viz níže - situace v regionech).

Jak dokládá také tabulka A1, profesní třída pracovníků na úseku řízení a správy jako jediná vykazuje opravdu rapidní **nárůst zaměstnanosti.** Nejprve ale, po roce 1989, došlo k poklesu počtu zaměstnanců (v porovnání s rokem 1980) – patrně z důvodu odchodu mnoha vedoucích a řídících pracovníků, kteří byli spojeni s bývalým režimem. Mezi roky 1991 a 2010 byl však již zaznamenán více než 68% přírůstek, přičemž tento nárůst byl realizován zejména mezi roky 1991 a 1994 a také v dalších obdobích. V posledním sledovaném období 2006-2010 jejich počet vzrostl jenom mírně na současných 1,202 tis. pracovníků. Vzhledem k těmto skutečnostem došlo také k poměrně výraznému nárůstu podílu této třídy na celkové zaměstnanosti, a to z původních 13 % v roce 1991 na 25 % v roce 2010. Zaměstnanost v dalším období ovlivní dopady ekonomické krize, která se negativně podepsala např. na vývoji v segmentu nemovitostí a realit, ve finančním sektoru (např. leasingové nebo investiční společnosti). Počet pracovníků se bude zřejmě snižovat i ve veřejném sektoru, který se reformuje se snahou o snížení rozpočtového deficitu.

Vývoj **vzdělanostní struktury** (tabulka A2) dokládá výrazný úbytek jak pracovníků se základním vzděláním (což je vzhledem ke kvalifikačním předpokladům, jež jsou vyžadovány pro tuto třídu, zcela adekvátní a oprávněné), tak se středním odborným vzděláním. Toto vzdělání bylo totiž typické pro služebně starší administrativní pracovníky. Poněkud překvapující je nárůst vyučených (z původního počtu 53 tis. na současných 145 tis.), kteří se uplatňují především jako odborní pracovníci v oblasti cestovního ruchu a ubytování, jako pracovníci policie, ochrany a ostrahy (malí živnostníci jsou zařazeni jako odborní pracovníci, spadají tedy statisticky do této profesní třídy). Výrazné je také zvýšení počtu (i podílu)

pracovníků s úplným středním odborným vzděláním. V této profesní třídě je nejvýznamnější nárůst pracovníků se vzděláním vysokoškolským. Jejich počet se za sledované období zvýšil o 200 tis. (ze 130 tis. na 329 tis.) a v roce 2010 ve vzdělanostní struktuře tvořili již 27 %. Na základě dosavadního vývoje lze usuzovat, že podíl pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním bude i do budoucna mírně narůstat.

Průměrná **délka vzdělávání** se ve sledovaném období zvýšila o 0,64 roku, a to na úroveň 13 let. K výraznému navýšení však došlo ještě před rokem 1991 (viz grafická část níže), a to zejména vlivem odchodu značného počtu pracovníků se základním a středním odborným vzděláním. Lze předpokládat, že průměrná délka vzdělávání se bude i nadále zvyšovat v souvislosti s narůstajícími požadavky na zaměstnance a na jejich kvalifikaci, znalosti a dovednosti.

Do této třídy je zahrnuto celkem 7 podtříd:

N71 Vedoucí pracovníci státních a místních orgánů, zastupitelstev;
N72 Vedoucí pracovníci podniků, organizací a organizačních jednotek;
N73 Odborní pracovníci soudů, notářství, prokuratur, advokacie a arbitráže;
N74 Ekonomičtí pracovníci;
N75 Odborní pracovníci na úseku obchodní činnosti, cestovního ruchu, ubytovacích služeb, veřejného stravování, dopravy, pošt a telekomunikací;
N76 Administrativní pracovníci;
N79 Pracovníci policie, ochrany a ostrahy.

V podtřídě **N71 Vedoucí pracovníci státních a místních orgánů, zastupitelstev** byli v roce 1991 zahrnuti "pracovníci orgánů státní a místní správy", v současné době "vyšší státní úředníci, vedoucí pracovníci politických, zájmových a společenských organizací a vedoucí pracovníci okresních a obecních úřadů", což je jasným důvodem poklesu počtu pracovníků zařazených do této třídy. Z uvedených důvodů nepovažujeme za účelné tuto podtřídu podrobněji charakterizovat.

Významné posuny v podtřídě **N72 Vedoucí pracovníci podniků, organizací a organizačních složek** naproti tomu souvisí skutečně se změnami v počtech pracovníků na korespondujících pozicích, rozdíl je však způsoben reorganizací podnikové struktury po roce 1990. Struktura státních podniků zahrnovala poměrně malý počet velkých podniků, podobně byly koncipovány i družstevní organizace. Rozpad těchto struktur a hlavně vznik velkého počtu firem, společností apod. způsobil obrovský nárůst počtu jejich vedoucích pracovníků[9]. Ten se zvýšil v období 1991-1994 ze 45 tis. na 240 tis, nárůst pokračoval i v dalším období, pak počet stagnoval a v poslední etapě 2006-2010 poklesl. Projevily se důsledky zhoršující se situace v oblasti soukromého podnikání, které vedou k zániku mnoha firem.

Velice výrazný nárůst byl zaznamenán také u **Odborných pracovníků soudů, státních notářství, prokuratur, advokacie a arbitráže (N73)**. Jejich počet stoupl zejména v první fázi sledovaného období (tzn. 1991 až 1994), v dalších obdobích byl již nárůst mírnější. Je pochopitelné, že tento růst počtu pracovníků byl dán zejména zvýšením počtu pracovníků s vysokoškolským vzděláním (ve struktuře pracovníků nyní tvoří až 93 % a odpovídá tomu i průměrná délka vzdělávání podtřídy 16,2 let).

Nejpočetnější skupinou jsou **Ekonomičtí pracovníci (N74)**, kteří v roce 2010 tvořili téměř 40 % pracovníků celé třídy a jejichž počet se v celém sledovaném období zvyšoval. V dalším období se také tady projeví vliv ekonomické krize a nárůst kvalifikačních požadavků na zaměstnance. Na trhu práce budou nejvíce ohroženi ti se středním vzděláním s maturitou, protože přibývá absolventů ekonomických oborů s vysokoškolským vzděláním, kteří mají lepší šance na uplatnění, obzvlášť pokud mají praxi. Některé sekce, např. bankovnictví a finanční služby, mají však obecně dobrou perspektivu z hlediska rozvoje a zaměstnanosti. Bohatství obyvatel a jejich disponibilní příjmy se budou zvyšovat. Oživení stavebního trhu

[9] Na druhé straně je třeba upozornit na skutečnost, že zde není zahrnut každý samostatný živnostník či malý podnikatel, ti jsou začleněni podle toho, jaká činnost u nich převládá, tj. zde jsou pouze v případě, že se nejvíce věnují právě řídicí a organizační činnosti související s vedením firmy.

(po ukončení ekonomické krize) zvýší i poptávku po hypotékách a úvěrech. Horší vyhlídky mají ekonomičtí pracovníci ve státním sektoru, kde se uplatňuje „zeštíhlování“ a snižování stavu zaměstnanců.

Výrazný nárůst zaměstnanosti nastal i v podtřídě **N75 Odborní pracovníci na úseku obchodní činnosti, cestovního ruchu, ubytovacích služeb, veřejného stravování, dopravy, pošt a telekomunikací** - z 90 tis. na 269 tis. Souvisí to zejména s rozvojem oblasti cestovního ruchu a navazujících odvětví. Nárůst zaměstnanosti ale pravděpodobně dosáhl svého vrcholu. Vliv bude mít i stoupající náročnost spotřebitelů (vyhledávají více produkty a služby, které jim jsou šité na míru), zvýší se i význam propagace, reklamy a komunikace, což se adekvátně projeví i v kvalifikačních požadavcích na zaměstnance.

Nutno dodat, že většina podtříd si po sledované období udržovala (příp. posílila) svůj podíl, výjimkou byla podtřída **Administrativní pracovníci (N76)** a již zmiňovaná podtřída N71. U administrativních pracovníků se pokles odehrál zejména mezi roky 1991 až 1994, v následujícím období byl vývoj jejich počtu kolísavý s tím, že v posledním období 2006-2010 jejich počet mírně narostl. V důsledku hospodářské krize, předpokládaným reformám ve státní zprávě (zeštíhlování) a s rozvojem elektronizace služeb jsou právě tyto administrativní profese do budoucna nejvíce ohroženy snižováním stavu. Na trhu práce je dostatek pracovníků s vhodným profilem vzdělání.

Poslední podtřída – **Pracovníci policie, ochrany a ostrahy (N79)** – měla také kolísavý charakter vývoje počtu pracovníků. Vzrostl počet pracovníků ostrahy, vznikla celá řada bezpečnostních agentur. Do budoucna se neočekává pokles pracovníků ostrahy v soukromém sektoru.

Rozmanitost pracovníků na úseku řízení a správy dokládají také značné rozdíly v **průměrné délce vzdělávání** jednotlivých podtříd. Nejvyšší úroveň (16,2 let) má podtřída N73 Odborní pracovníci soudů, notářství, prokuratur, advokacie a arbitráže, nejnižší (12 let) mají potom Administrativní pracovníci (N76). U pracovníků policie, ochrany a ostrahy (N79) došlo dokonce během sledovaného období k poměrně výraznému propadu (o 1,1 roku), což souvisí s nárůstem počtu pracovníků bezpečnostních agentur jen se základním vzděláním.

Do této profesní třídy pracovníků jsou zahrnuty především činnosti (profese) s vysokou mírou koncentrace, tj. regionální centra. Jak vyplývá z tab. A4 je podíl těchto pracovníků nejvyšší v Praze (34 %) a v Jihomoravském kraji (27 %) s výrazným regionálním centrem Brnem. Dále pak také ve Středočeském kraji (25 %) a v kraji Královéhradeckém (24 %). Naopak nejnižší podíl je v kraji Karlovarském (19 %), nízký je také v kraji Ústeckém, což jsou kraje se velkou průmyslovou základnou, silně ovlivněné těžbou uhlí a následnou restrukturalizací a nezaměstnaností. Nízký podíl pracovníků této třídy v kraji Vysočina lze vysvětlit absencí výrazného regionálního centra kraje.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě:

Nárůst zaměstnanosti. V této profesní třídě došlo k výraznému nárůstu počtu pracovníků, a to zejména v devadesátých letech minulého století v souvislosti se změnami po roce 1989. Rozvíjí se profese, které před tímto rokem byly buď potlačeny, nebo jednoduše nebyly zapotřebí. Nárůst byl hodně ovlivněn rozšířením trendu outsorcingu, tj. převáděním některých činností na externího dodavatele (v oblasti právních a účetních činností, daňového poradenství nebo poradenství v oblasti průzkumu trhu, marketingu atd.).

Kvalitativní změna. Velice příznačný je u této třídy „příliv“ kvalifikovaných odborníků, ve vzdělanostní struktuře vysokoškoláci navyšují svůj podíl. Rostou požadavky zejména na jazykové a organizační schopnosti pracovníků, na jejich schopnost komunikovat (s partnery, potenciálními klienty), také požadavky na znalosti v IT oblasti, v marketingu atd.

Značná koncentrace. Pracovníci těchto profesí prokazují vysokou míru koncentrace, tj. jejich lokalizace se orientuje na významnější centra. Mezi faktory hovořící pro lokalizaci subjektů do regionálních center patří větší a diverzifikovanější ekonomika, stupeň konkurence, tržní prostředí, image regionu a některé další faktory. Výrazná koncentrace se projevuje zejména v Praze a její postavení se v dalším období pravděpodobně ještě posílí.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N7 Pracovníci na úseku řízení a správy

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N71 Vedoucí pracovníci státních a místních orgánů, zastupitelstev
- N72 Vedoucí pracovníci podniků, organizací a organizačních jednotek
- N73 Odborní prac. soudů, státních notářství, prokur., advok.,a stát. arbitr.
- N74 Ekonomičtí pracovníci
- N75 Odborní prac. na úseku obchod. činnosti, cest. ruchu, ubyt. služeb, veř. strav., dopravy, pošt a telekomun.
- N76 Administrativní pracovníci
- N79 Pracovníci policie, ochrany a ostrahy

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

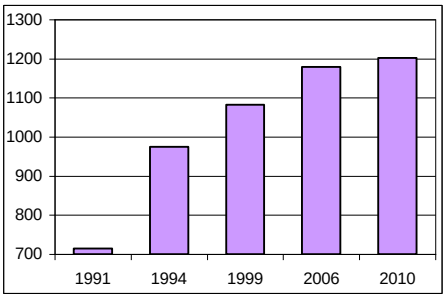

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**714,8**	**974,7**	**1081,9**	**1179,1**	**1202,5**	487,6
podíl z celku	13,2%	20,0%	23,0%	24,4%	24,7%	11,5%
vývoj od r.1991	**100,0%**	136,4%	151,4%	165,0%	168,2%	68,2%
změna počtu zam.*		259,9	107,2	99,6	23,4	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	33,2	4,6%	39,7	4,1%	24,5	2,3%	17,7	1,5%	13,1	1,1%	-20,1	-60,6%
vyučení	52,7	7,4%	133,0	13,6%	154,8	14,3%	158,5	13,4%	145,7	12,1%	93,1	176,8%
střední odborné	57,9	8,1%	62,3	6,4%	38,3	3,5%	12,7	1,1%	4,9	0,4%	-52,9	-91,5%
vyučen s maturitou	*		11,8	1,2%	16,2	1,5%						
úplné střední odborné	351,2	49,1%	463,3	47,5%	545,0	50,4%	630,5	53,5%	625,6	52,0%	274,4	78,1%
gymnáziální	89,6	12,5%	92,9	9,5%	89,4	8,3%	95,9	8,1%	83,9	7,0%	-5,7	-6,3%
vysokoškolské	130,4	18,2%	170,4	17,5%	212,8	19,7%	263,7	22,4%	329,2	27,4%	198,9	152,5%
bez vzdělání	**		1,2	0,1%	0,5	0,0%		0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	12,36		12,28		12,50		12,72		13,00		0,64	5,1%

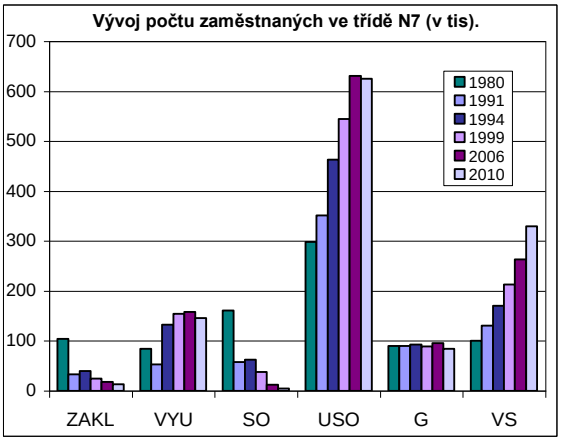

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

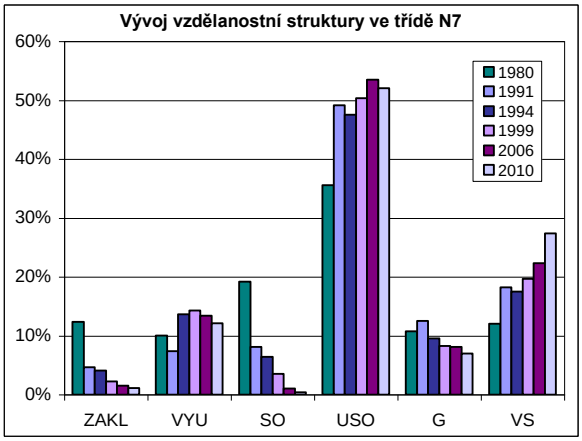

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N7:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	+	-	-	-
Vyučen	++	+	o	o
Maturitní	+	+	+	o
Vysokoškolské	+	+	+	+
CELKEM	+	+	o	o

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N7 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

Praha	34,05%
Jihomoravský kraj	27,19%
Středočeský kraj	25,86%
Královéhradecký kraj	24,04%
Plzeňský kraj	23,51%
Pardubický kraj	23,35%
Moravskoslezský kraj	22,97%
Liberecký kraj	22,57%
Zlínský kraj	22,13%
Jihočeský kraj	21,91%
Olomoucký kraj	20,71%
Ústecký kraj	20,41%
kraj Vysočina	20,25%
Karlovarský kraj	19,17%

B. Pracovníci na úseku řízení a správy - podrobnější členění

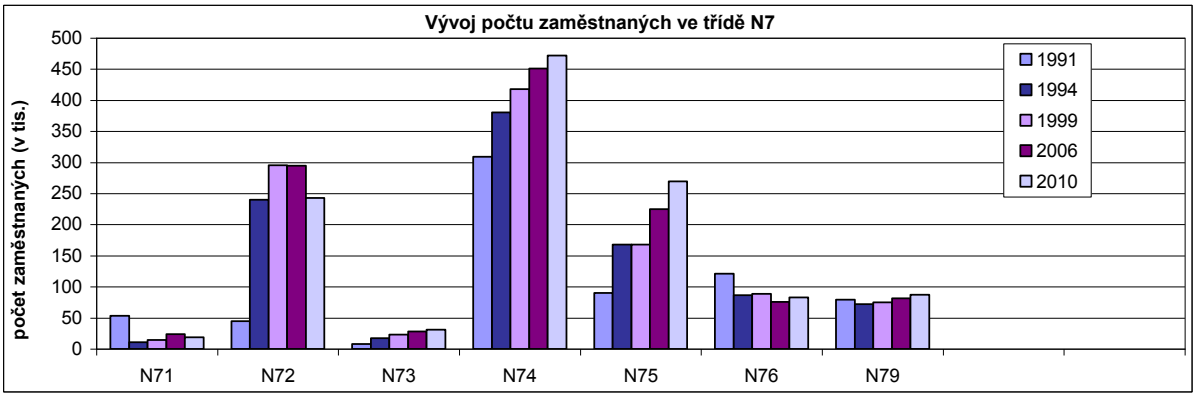

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

		počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
		1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Ved. prac. stát. a místních orgánů, zastupitelstev	N71	53,6	10,9	14,7	23,9	18,6	-42,7	3,8	9,2	-5,3
Ved. prac. podniků, organizací a organ. jednotek	N72	44,8	240,2	295,1	295,0	242,6	195,4	54,9	-0,1	-52,4
Odb.prac.soudů, stát.notář.,prokur.,advok.,stát.arbitr.	N73	7,7	17,0	22,8	27,8	31,0	9,3	5,8	5,0	3,2
Ekonomičtí pracovníci	N74	309,3	380,6	418,1	450,8	471,6	71,3	37,5	32,7	20,8
Odb. prac. na úseku obchod. čin., cest. ruchu atd.	N75	90,4	167,8	167,8	224,6	269,3	77,4	0,0	56,8	44,7
Administrativní pracovníci	N76	121,3	86,1	88,3	75,6	82,6	-35,2	2,2	-12,7	7,0
Pracovníci policie, ochrany a ostrahy	N79	79,2	72,1	75,1	81,5	86,8	-7,1	3,0	6,4	5,3
	Σ	706,2	974,7	1081,9	1179,1	1202,5	268,5	107,2	97,2	23,4

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N71	7,6%	1,1%	1,4%	2,0%	1,5%	100%	20%	27%	45%	35%
N72	6,4%	24,6%	27,3%	25,0%	20,2%	100%	536%	658%	658%	541%
N73	1,1%	1,7%	2,1%	2,4%	2,6%	100%	221%	297%	361%	403%
N74	43,8%	39,0%	38,6%	38,2%	39,2%	100%	123%	135%	146%	152%
N75	12,8%	17,2%	15,5%	19,0%	22,4%	100%	186%	186%	248%	298%
N76	17,2%	8,8%	8,2%	6,4%	6,9%	100%	71%	73%	62%	68%
N79	11,2%	7,4%	6,9%	6,9%	7,2%	100%	91%	95%	103%	110%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	138%	153%	167%	170%

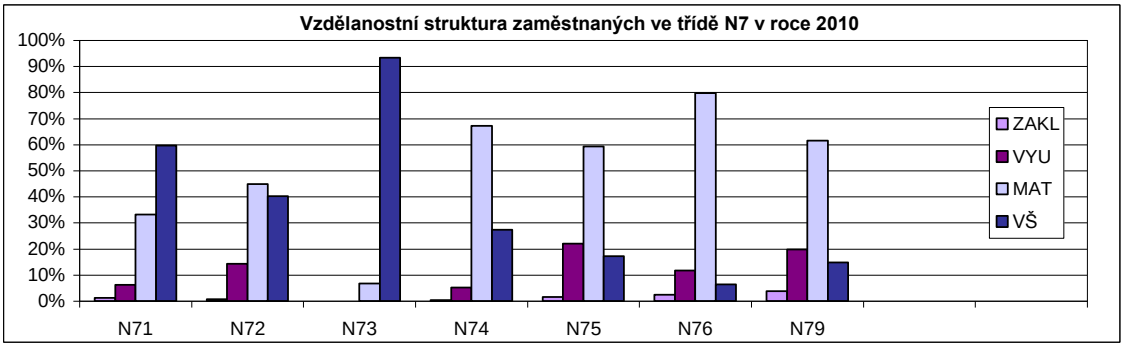

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N71	13,12	12,97	13,86	14,18	14,54	1,42
N72	14,12	13,12	13,06	13,11	13,56	-0,56
N73	15,89	15,99	16,02	16,01	16,20	0,31
N74	12,08	12,20	12,48	12,74	13,12	1,04
N75	12,09	11,64	11,86	12,18	12,37	0,28
N76	11,40	11,48	11,65	11,80	12,00	0,60
N79	13,32	11,44	11,57	12,02	12,21	-1,11

* rozdíl za sledované období

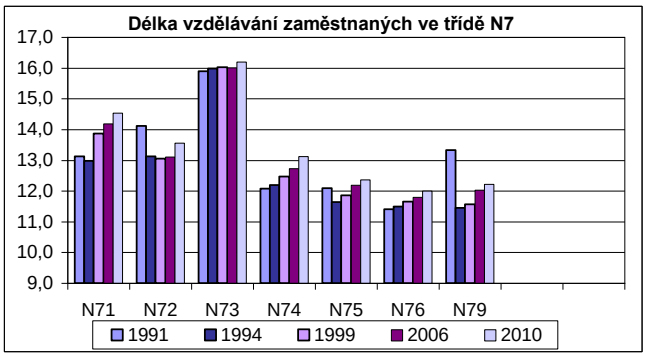

3.8. Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní

Do této třídy jsou **zahrnuti nejčastěji pracovníci**, kteří vykonávají intelektuálně a na úroveň vzdělání nejnáročnější činnosti. Patří sem např. učitelé, lékaři, umělci, pracovníci kultury atd. (viz dále). Z toho také vyplývá, že výrazný podíl zde budou tvořit pracovníci s vysokoškolským vzděláním. Vysoký je také podíl pracovníků s maturitním odborným vzděláním (zdravotní sestry, laboranti, atd.). Podíl ostatních vzdělanostních skupin je tedy zpravidla nižší než u většiny předchozích profesních tříd.

Vzhledem k deformovanému ekonomickému a hospodářskému vývoji před rokem 1989 zaměstnanost i v této pracovní třídě byla (a nutno dodat, že tomu tak je dodnes) oproti vyspělým zemím poddimenzována. Jak již bylo několikrát uvedeno, „přesun“ pracovníků ze sekundárního do terciárního a kvartérního sektoru (do kterých tato povolání spadají) byl v socialistických zemích prakticky o několik desetiletí zpožděn. Do budoucna se tedy počítá spíše s mírným nárůstem zaměstnanosti v této sekci.

Jak dokládá tabulka A1, **počet pracovníků** této profesní třídy mírně roste prakticky v celém sledovaném období. Nutno však podotknout, že zde nebylo možné zcela vycházet z údajů ze sčítání lidu roku 1991, neboť některá data neodpovídají skutečnosti, resp. výsledné hodnoty nejsou zcela srovnatelné s daty z následujících let. Projevilo se to v podrobnějším členění, kde hodnoty počtu pedagogických a zdravotnických pracovníků bez vysokoškolského vzdělání neodpovídaly přesným údajům těchto resortů. Celkový počet pracovníků této profesní třídy v průběhu jednotlivých let sledovaného období rostl. V roce 2010 zde bylo zaměstnáno o více než čtvrtinu více pracujících než v roce 1991. Na konci sledovaného období tvořila tato pracovní třída přibližně 13% podíl na celkové zaměstnanosti.

Průměrná **délka vzdělávání** je nejvyšší v porovnání s ostatními profesními třídami (13,88 let). Nejprve, v první fázi sledovaného období (1991 – 1994), došlo k poměrně výraznému propadu (o 0,67 roku), následně je nárůst vzdělanostní úrovně stabilní. Lze očekávat, že se průměrná délka vzdělávání bude i nadále zvyšovat.

Ve vzdělanostní struktuře mají nejvyšší podíl pracovníci se vzděláním vysokoškolským (46 %), v tomto má profesní třída „vědeckých“ pracovníků unikátní postavení. Jejich počet i podíl v posledním období vzrostl nejvíce. Vysokého podílu dosahují také pracovníci se středním úplným vzděláním (42 %), jejich podíl na celkové zaměstnanosti ve sledovaném období mírně poklesl (počet nepoklesl). Podíl všech ostatních vzdělanostních skupin byl velice nízký a s výjimkou vyučených měl navíc klesající tendenci.

Rovněž do budoucna nelze očekávat výraznější změny, a to ani v rámci třídy, ani u jednotlivých vzdělanostních skupin.

V podrobnějším členění této třídy zde nacházíme 8 podtříd:

N81 Pedagogičtí pracovníci;
N82 Pracovníci tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění;
N83 Ošetřovatelé, zdravotní sestry, asistenti, laboranti a technici;
N84 Lékaři, farmaceuti, hygienici a další zdravotníci s vysokoškolským vzděláním;
N85 Sportovní a tělovýchovní pracovníci;
N86 Sociální pracovníci a odborní pracovníci v zařízeních sociální péče;
N87 Pracovníci církevních a náboženských společností;
N88 Pracovníci vědy, výzkumu a vývoje.

Z hlediska početnosti jsou největšími podtřídami **Pedagogičtí pracovníci (N81)** a **Ošetřovatelé, zdrav. sestry, asistenti, laboranti a technici (N83)**, které se podílí po více než 32 % na celku. Počet pedagogických pracovníků mírně klesal (projevilo se to i na poklesu podílu na celku), až v posledním období narostl. Změny v roce 1989 však měly další vliv na počty pedagogických pracovníků, nejzávažnější bylo zrušení či omezení přípravy vyučených v pracovním prostředí (snížení počtů instruktorů) i snížení počtu žáků připravujících se v učebních oborech, které jsou náročnější na počty pracovníků. Proto ubylo

mistrů odborné výchovy (viz publikace Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu, 2000). Nyní nastává „špatné“ období pro středoškolské pedagogy, protože na střední školy přicházejí slabší demografické ročníky. Naopak školky jsou plné a zejména v příměstských aglomeracích chybí dostatečná kapacita pro umístění všech dětí. Tyto silné demografické ročníky již začínají naplňovat školní lavice na prvních stupních základních škol. Poptávka po učitelích na základních školách tedy spíše poroste. Očekává se také zachování dynamiky vývoje vzdělávání dospělých. Pedagogika je stále oblíbenější směr studia terciárního vzdělávání, přitom vyhlídky na uplatnění jsou po dokončení školy pořád horší. Absolventi těchto studijních směrů musí čím dál častěji hledat uplatnění mimo svůj obor studia a v rostoucí míře bude nutné řešit jejich rekvalifikace[10].

Počet **zdravotnických pracovníků** (zdravotníků) **podtřídy N83** v celém sledovaném období rostl, výrazně zejména v období 1999-2006. Nyní je to nejčetnější podtřída s třetinovým podílem na celku třídy N8. Z hlediska vzdělanostní struktury má 71 % z nich ukončené střední vzdělání s maturitou a dalších 18 % představují pouze vyučení. Přitom již dnes středoškolské vzdělání nepostačuje například pro zdravotní sestry. Nároky na kvalifikaci rostou a na trhu práce je nedostatek pracovníků s dostatečným vzděláním. Dobré vyhlídky na uplatnění mají osoby s terciárním vzděláním, uplatnění pracovníků se středoškolským vzděláním bude složitější.

Poměrně výrazný nárůst byl zaznamenán u **Pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88)** z 50 tis. na 79 tis. (12,5 % na celku třídy v roce 2010). Přestože lze tento fakt hodnotit kladně, situace v oblasti výzkumu a vývoje dosud v České republice není příliš povzbudivá. Navíc ukazatel dynamiky vývoje počtu pracovníků nemusí svědčit o zlepšující se situaci v tomto odvětví. O něco nižší než tato podtřída mají podíl na zaměstnanosti **Lékaři, farmaceuti, hygienici a další zdravotníci (N84)** – 9 % a také **Pracovníci tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění (N82)** – 8 %. Co se týče lékařů, ve většině oborů nebudou mít nouzi o práci. Zvyšující se podíl osob v důchodovém věku (roste věkový průměr obyvatelstva) klade nároky na růst zaměstnanosti také ve zdravotnictví. Mezi nejžádanější profese budou patřit zejména praktičtí i kliničtí lékaři, zubní specialisté, fyzioterapeuti a pracovníci z oboru psychologie[11].

Podíl ostatních podtříd, tzn. **Sportovních a tělovýchovných pracovníků (N85)**, **Sociálních pracovníků a odborných pracovníků v zařízeních sociální péče (N86)** a **Pracovníků církevních a náboženských společností (N87)**, je velice nízký.

Výrazné rozdíly existují mezi jednotlivými podtřídami podle **průměrné délky vzdělávání**, rozdíl v roce 2010 činil více než 4,6 roku (viz tabulka B3). Nejvyšší úrovně délky vzdělávání bylo dosaženo u lékařů, farmaceutů, hygieniků a dalších (N84) a to 16,44 let (je to pochopitelné vzhledem k tomu, že 99 % z nich má ukončené vysokoškolské vzdělání), pracovníků církevních a náboženských společností (N87) a pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88). Nejnižší potom u ošetřovatelů, zdravotních sester, asistentů, laborantů a techniků (N83) - „jenom“ 11,82 let.

Z regionálního pohledu - podíl pracovníků této profesní třídy je nejvyšší v hlavním městě Praze (téměř 19%), ve Zlínském kraji (14,1 %), Královéhradeckém kraji (13,8 %) a v Jihomoravském kraji (13,4 %). Naopak nejnižší podíl byl zaznamenán v kraji Ústeckém (9,27 %). Výrazně vyšší podíl pracovníků školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu v Praze je pochopitelný, koncentrují se zde spíše nevýrobní funkce, hlavní město je sídlem mnoha organizací a ústředí institucí, je nejdůležitější vzdělanostní a vědecké centrum (univerzity, vysoké školy, specializovaná pracoviště, nemocnice, ministerstva atd.) a studuje zde třetina všech vysokoškoláků Česka.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

[10] http://www.budoucnostprofesi.cz/budoucnost-profesi.html/25-vzdelavani-a-skolstvi/99-stredoskolsky-ucitel
[11] http://www.budoucnostprofesi.cz/cs/vyvoj-v-odvetvich/zdravotni-a-socialni-pece.html

Nárůst zaměstnanosti. V první polovině 90. let počet pracovníků nejdříve poklesl, pak nastal obrat a v posledním desetiletí již jejich počet výrazněji roste. Vzhledem k tomu, jak byla zaměstnanost v těchto profesích před rokem 1989 poddimenzována, by byl logický i vyšší nárůst zaměstnanosti. V dalších letech je proto možné očekávat pokračování trendu zvyšování počtu pracovníků jako celku a také zastoupení této profesní třídy na celkové zaměstnanosti.

Kvalifikační struktura pracovníků vykázala oproti ostatním profesním třídám poměrně **méně výrazné změny**. Až v posledních deseti letech se zvýšil počet pracovníků s vysokoškolským vzděláním a po prvotním propadu se zvýšila i průměrná délka vzdělávání.

Vazba mezi vzděláním a zaměstnáním. Zejména u zdravotníků platí vysoká úroveň shody dosaženého vzdělání a vykonávaného zaměstnání, tj. ti, co vystudovali na lékaře a zdravotní setry, také tyto činnosti vykonávají a nepracují v jiných oborech.

Koncentrovanost aktivit. Protože jde o profese náročné na vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, nejvyššího zastoupení je dosaženo v Praze, která je politickým, ekonomickým, kulturním a vzdělanostním centrem státu.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev.

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N81 Pedagogičtí pracovníci
- N82 Pracovníci tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění
- N83 Ošetřovatelé, zdrav.sestry, asistenti, laboranti a technici
- N84 Lékaři, farmaceuti, hygienici a další zdrav. s VŠ vzděl.
- N85 Sportovní a tělovýchovní pracovníci
- N86 Sociální prac. a odb. prac. v zařízeních sociální péče
- N87 Pracovníci církevních a náboženských společností
- N88 Pracovníci vědy, výzkumu a vývoje

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

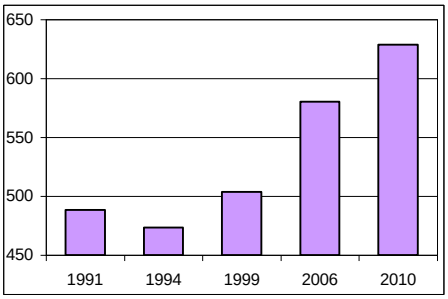

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**488,2**	**473,4**	**503,5**	**580,4**	**628,5**	140,3
podíl z celku	9,2%	9,7%	10,7%	12,0%	12,9%	3,7%
vývoj od r.1991	**100,0%**	97,0%	103,1%	118,9%	128,7%	28,7%
změna počtu zam.*		-14,8	30,1	63,4	48,1	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	14,1	2,9%	10,4	2,2%	9,8	1,9%	11,3	1,9%	12,2	1,9%	-1,9	-13,5%
vyučení	21,7	4,5%	22,9	4,8%	25,5	5,1%	45,5	7,8%	44,8	7,1%	23,1	106,0%
střední odborné	9,4	1,9%	15,6	3,3%	9,7	1,9%	3,3	0,6%	2,4	0,4%	-6,9	-74,0%
vyučen s maturitou	*		3,3	0,7%	2,4	0,5%						
úplné střední odborné	237,5	48,6%	220,7	46,6%	230,5	45,8%	259,4	44,7%	261,3	41,6%	23,8	10,0%
gymnáziální	26,1	5,3%	21,0	4,4%	21,7	4,3%	18,4	3,2%	18,5	2,9%	-7,6	-29,2%
vysokoškolské	203,0	41,6%	179,6	37,9%	203,0	40,3%	242,5	41,8%	289,2	46,0%	86,2	42,5%
bez vzdělání	**		0,1	0,0%	0,7	0,1%		0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	14,15		13,48		13,61		13,67		13,88		-0,27	-1,9%

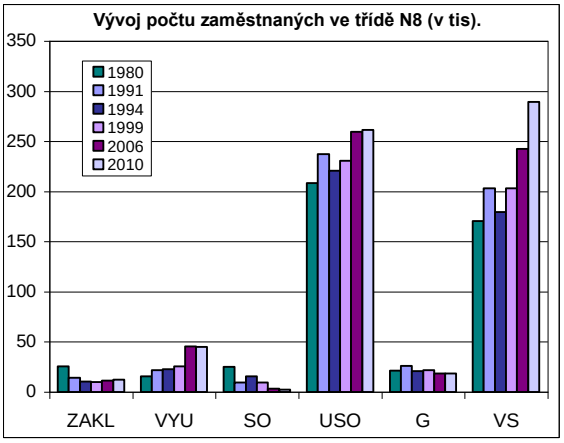

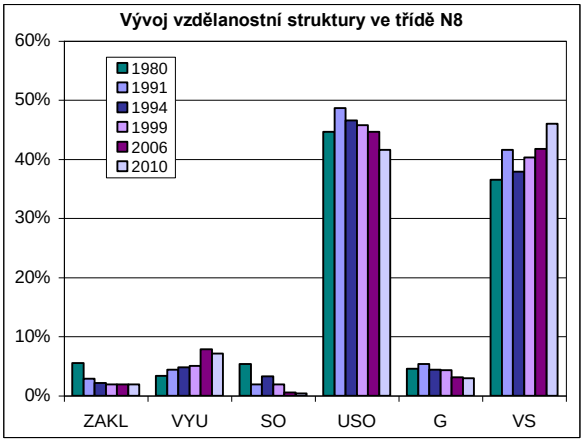

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy N8:

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	-	o	+	o
Vyučen	o	+	++	o
Maturitní	o	o	o	o
Vysokoškolské	-	+	+	+
CELKEM	-	o	+	o

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

A4. Podíl třídy N8 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2010 (v %)

Praha	18,75%
Zlínský kraj	14,12%
Královéhradecký kraj	13,78%
Jihomoravský kraj	13,42%
Moravskoslezský kraj	13,00%
Olomoucký kraj	12,82%
Plzeňský kraj	12,39%
Liberecký kraj	12,08%
Jihočeský kraj	11,60%
Karlovarský kraj	10,98%
Středočeský kraj	10,87%
kraj Vysočina	10,52%
Pardubický kraj	10,37%
Ústecký kraj	9,27%

B. Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev. - podrobnější členění

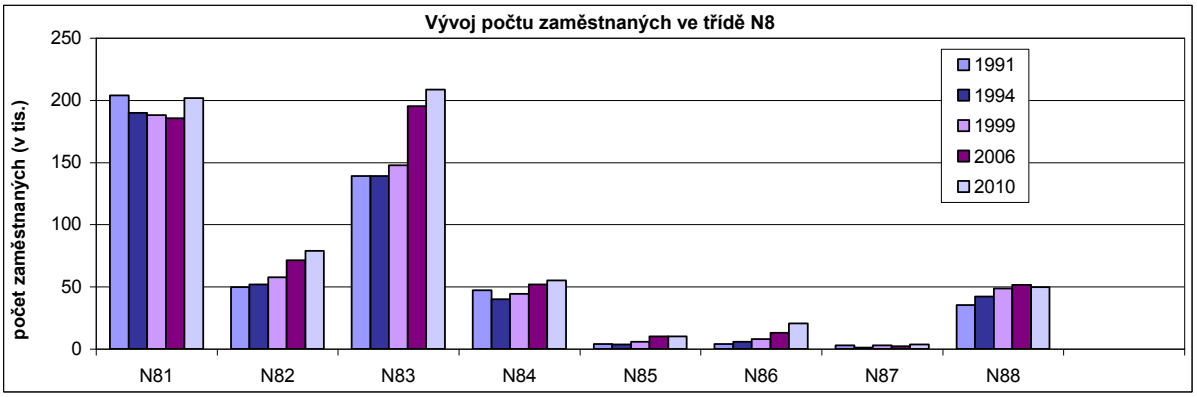

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

		počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
		1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Pedagogičtí pracovníci	N81	203,9	190,0	188,0	185,6	201,7	-13,9	-2,0	-2,4	16,1
Prac. tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění	N82	49,8	52,0	57,8	71,2	78,8	2,2	5,8	13,4	7,6
Ošetřovatelé,zdrav.sestry, asist., laboranti a technici	N83	139,0	138,9	147,8	195,1	208,6	-0,1	8,9	47,3	13,4
Lékaři,farmaceuti,hygienici a další zdrav. s VŠ vzd.	N84	47,3	39,9	44,2	51,9	55,3	-7,4	4,3	7,7	3,4
Sportovní a tělovýchovní pracovníci	N85	4,1	3,7	5,9	10,0	10,3	-0,4	2,2	4,1	0,2
Sociální prac. a odb. prac. v zařízeních soc. péče	N86	3,8	5,9	8,0	12,8	20,7	2,1	2,1	4,8	7,9
Pracovníci církevních a náboženských společností	N87	2,8	1,0	3,0	2,2	3,6	-1,8	2,0	-0,8	1,4
Pracovníci vědy, výzkumu a vývoje	N88	35,2	42,0	48,8	51,5	49,6	6,8	6,8	2,7	-1,9
	Σ	485,8	473,4	503,5	580,4	628,5	-12,4	30,1	76,9	48,1

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N81	42,0%	40,1%	37,3%	32,0%	32,1%	100%	93%	92%	91%	99%
N82	10,3%	11,0%	11,5%	12,3%	12,5%	100%	104%	116%	143%	158%
N83	28,6%	29,3%	29,4%	33,6%	33,2%	100%	100%	106%	140%	150%
N84	9,7%	8,4%	8,8%	8,9%	8,8%	100%	84%	94%	110%	117%
N85	0,8%	0,8%	1,2%	1,7%	1,6%	100%	91%	145%	246%	251%
N86	0,8%	1,2%	1,6%	2,2%	3,3%	100%	155%	210%	337%	544%
N87	0,6%	0,2%	0,6%	0,4%	0,6%	100%	36%	109%	80%	129%
N88	7,2%	8,9%	9,7%	8,9%	7,9%	100%	119%	139%	146%	141%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	97%	104%	119%	129%

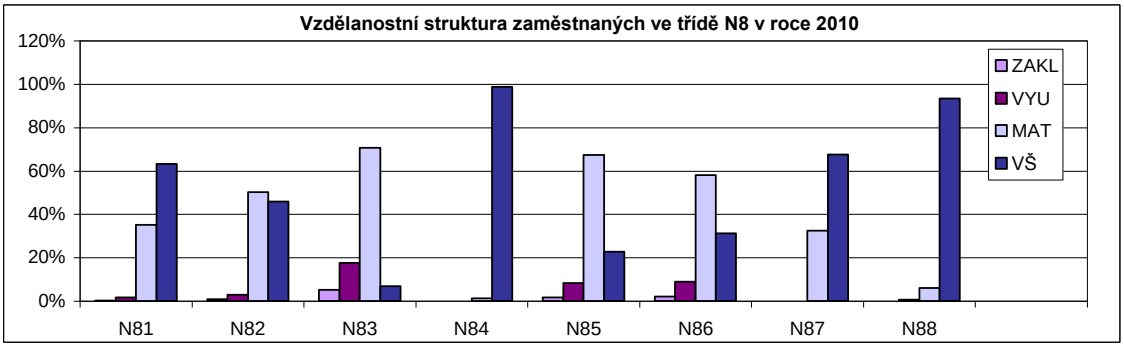

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N81	14,15	14,16	14,39	14,76	14,80	0,65
N82	13,15	12,89	13,29	13,21	13,97	0,81
N83	11,58	11,59	11,73	11,67	11,82	0,24
N84	16,38	16,40	16,17	16,40	16,44	0,07
N85	12,81	12,04	12,04	12,30	12,84	0,03
N86	11,94	12,48	12,14	12,68	13,16	1,22
N87	15,24	16,05	15,20	15,60	15,04	-0,20
N88	16,26	14,88	14,71	15,65	16,19	-0,07

* rozdíl za sledované období

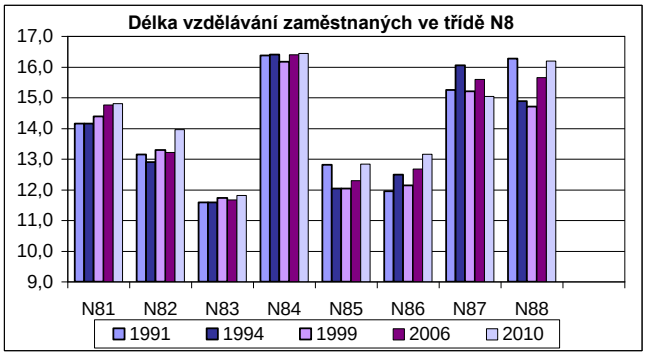

4. Stav a vývoj zaměstnanosti pracovníků České republiky jako celku

V předchozích osmi subkapitolách byl podrobně popsán stav jednotlivých profesních tříd a jejich vývojové tendence a trendy v období po roce 1989 až do současnosti. Do hodnocení byla zahrnuta ekonomicky aktivní populace, kromě příslušníků armády a **vyňati byli také nezaměstnaní**. Tento faktor se promítl do výsledných hodnot zaměstnanosti v rámci jednotlivých podtříd. Nezaměstnanost je považována za nejvýznamnější složku (a zároveň nejméně předvídatelnou), která ovlivňuje počet zaměstnaných. Počet zaměstnaných se také odvíjí od dalších parametrů, jejich počet se v závislosti na čase mění relativně pomalu. Do hry vstupuje celá řada vnějších faktorů jako demografické „parametry“, změny a trendy ve školském systému, nastavení důchodového systému.

4.1. Změny v profesní struktuře zaměstnaných v ČR

Profesní struktura zaměstnanosti úzce souvisí s oborovou strukturou zaměstnanosti a se vzdělanostní strukturou zaměstnaných. Struktuře socialistického hospodářství odpovídala i oborová a profesní struktura zaměstnaných. Česká ekonomika ale prošla od listopadu 1989 zásadními změnami. Uvolnila se pouta centrálně řízeného hospodářství a byly přijaty základní prvky tržního systému, jako jsou svoboda podnikání, soukromé vlastnictví, volný systém cen a využití volných peněžních prostředků v systému komerčního bankovnictví. Ekonomická transformace s sebou přinesla nové majetkové a vlastnické vztahy, rozdrobení vlastnické struktury, úpadek některých odvětví i zvýšenou zahraniční konkurenci.

Ekonomický růst České republiky v 90. letech byl založen na zvyšování produktivity práce, přičemž zaměstnanost v národním hospodářství dlouhodobě klesala. Ukazuje to na sílící vliv technického pokroku a rostoucí konkurenceschopnost. Druhou stranou těchto procesů je nízké využití pracovní síly a relativně vysoká nezaměstnanost.[12] Vyšší nezaměstnanost v druhé polovině devadesátých let se řešila podporou předčasných odchodů do důchodu a zvýšením účasti mladých do 25 let na postsekundárním vzdělávání.

Dlouhodobý pokles zaměstnanosti je patrný i ze zaznamenaného vývoje v tabulce níže. Nejvýraznější pokles byl v prvním období mezi roky 1990 až 1993, kdy poklesl počet zaměstnaných z necelých 5,4 mil na necelých 4,9 mil. Pak už počet zaměstnaných jenom mírně klesal. Až v posledním období mezi roky 2006 a 2010 nastal mírný nárůst počtu zaměstnaných. Je to důsledkem růstu dynamiky ekonomiky a poklesu nezaměstnanosti v letech 2006 až 2008 (v dalších letech se projevují spíše negativní důsledky ekonomické krize). Do jisté míry je to ovlivněno i příznivou demografickou situací - v produktivním věku se nacházejí silné ročníky sedmdesátých let.

Změna počtu zaměstnaných vzhledem k předchozímu období, v tis. osob

	1994	1999	2002	2006	2010	
N1	-151,1	-50,2	-9,8	-13,4	-14,4	Zemědělští, lesní a rybářští dělníci
N2	-81,6	-26,5	-13,9	3,2	-13,5	Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod. hospodářství
N3	-380,1	-95,7	-26,5	21,3	-58,7	Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)
N4	55,6	-31,2	-6,1	-0,9	19,4	Stavební dělníci
N5	-46,3	-18,8	-19,5	-33,7	-2,1	Provozní a obslužní pracovníci
N6	-140,6	-46,0	42,2	33,3	56,2	Techničtí pracovníci
N7	259,9	107,2	-2,4	99,6	23,4	Pracovníci na úseku řízení a správy
N8	-14,8	30,1	13,5	63,3	48,1	Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev.

Situace na trhu práce a dlouhodobý pokles zaměstnanosti v devadesátých letech byl v ČR způsoben už zmiňovanou restrukturalizací české ekonomiky, zejména průmyslu a nedostatečnou regionální a profesní mobilitou pracovních sil. Rigidita trhu práce je rovněž způsobována omezeným používáním smluv na dobu určitou, psychologickými a dalšími bariérami, které nás odrazují od změny lokality zaměstnání (např. finanční náklady na dojíždění, bydlení atd.).

[12] Kadeřábková, A. a kol.: Ročenka konkurenceschopnosti České republiky. CES, 2005.

Zaměstnanost v národním hospodářství se začala zvyšovat až v roce 2005. Zejména v letech 2005-2008 byly podmínky příznivé. Ekonomický růst byl rozhodujícím způsobem ovlivňován vývojem domácí a zahraniční poptávky. Hybnou silou byl pokračující pozitivní efekt restrukturalizačních procesů, zejména postupné zapojování malých a středních podniků do odbytových sítí podniků pod zahraniční kontrolou. V posledních dvou letech se ale projevují důsledky světové ekonomické krize i na zaměstnanosti.

Pro znázornění změn, které se odehrály za poslední dvě desetiletí v **profesní struktuře,** byl připraven graf (viz níže), který zachycuje vývoj počtu pracovníků příslušných osmi tříd v jednotlivých fázích sledovaného období. Dokládá, že změny v ekonomické struktuře, které v České republice nastaly, se projevují také ve změnách zaměstnanosti.

V profesní struktuře před rokem 1990 měla čtvrtinový podíl třída „zpracovatelských dělníků“ (N3). O něco nižší byl podíl profesní třídy provozních a obslužných pracovníků (N5). Podíl obou tříd sice v 90. letech poklesl (výrazněji u zpracovatelských dělníků), přesto v součtu tyto dvě profesní třídy tvořily v roce 2010 v České republice ještě 41 % pracovní síly. Nejvýraznější pokles podílu byl zaznamenán ve třídě „zemědělských dělníků“ (N1) a „dělníků při těžbě, v hutnictví a energetice“ (N2). Jejich podíly klesly do roku 2010 pod třetinovou úroveň oproti roku 1991 (N1 na 30%, N2 na 27%). Naopak velice výrazně narostl podíl pracovníků na úseku řízení a správy (N7) a to ze 13 % v roce 1991 na 25 % v roce 2010. Zvýšil se podíl také u „pracovníků školství, kultury a zdravotnictví“ (N8) a stavebních dělníků (N4), ale jenom mírně. Obecně lze říci, že se počet pracovníků zvýšil u profesí náročnějších na dosaženou kvalifikaci a stupeň vzdělání a naopak poklesl u profesí s nízkými nároky (pomocné síly a dělnické profese), zejména v odvětvích, které restrukturalizace ekonomiky zasáhla nejvýrazněji.

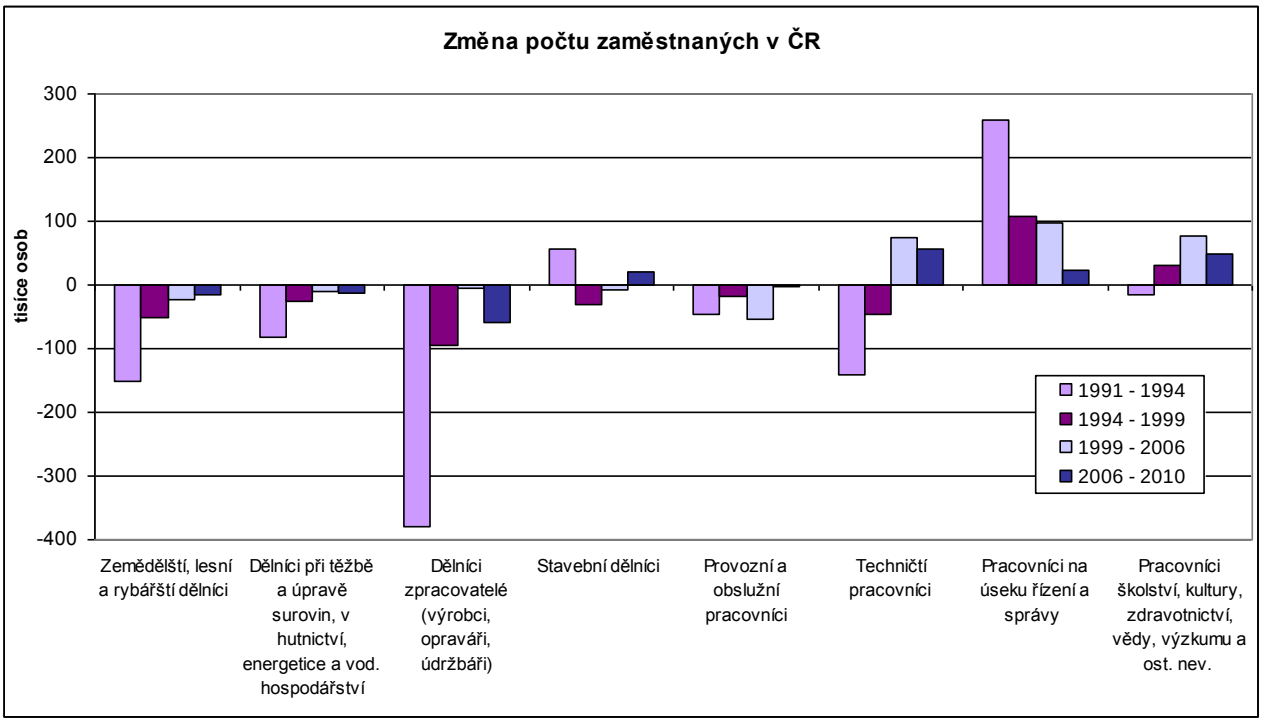

Ve třídě **Zemědělští, lesní a rybářští dělníci (N1)** výrazně poklesl počet zaměstnanců ze 343 tis. v roce 1991 na 104 tis. v roce 2010 (což je 30% úroveň oproti roku 1991). Nejvíce se snížil počet zemědělských dělníků v první polovině devadesátých let, pak klesal jejich počet mírněji. Tento vývoj je však přirozený, protože před rokem 1990 v českém zemědělství existovala vysoká přezaměstnanost. Rapidní pokles zaměstnanosti byl způsoben změnami v zemědělství – zejména ve využívání zemědělské půdy. Zefektivnila se výroba, zvýšila se produktivita práce a začaly se využívat moderní technologie. Negativním faktorem je poměrně malá prestiž uplatnění v zemědělství, která je dána z velké části nízkou úrovní mezd, a tím i snížením atraktivity pro nové pracovníky.

Nejrazantnější pokles počtu zaměstnanců ze všech sledovaných profesních tříd byl ve třídě N2 **Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství**. Počet pracovníků se zde do roku 2010 snížil na 27% úroveň roku 1991 (pokles ze 181 tis. na 49 tis.), to je nejvýraznější pokles ze všech osmi sledovaných tříd.

V poválečné historii se struktura naší ekonomiky zaměřila na těžký průmysl. Byly vynaloženy značné materiální a finanční investice do odvětví, která navazovala na těžbu nerostů, či jinak souvisela s těžkým průmyslem. Tomu se přizpůsobil i trh práce. Při budování dalších výrobních kapacit rozšiřujících objem výroby byla zanedbána modernizace původních zařízení včetně technologické inovace. V důsledku toho technická a ekonomická úroveň celku zaostávala. Restrukturalizace ekonomické základny v průběhu 90. let přinesla mnoho změn a byla spojena s výrazným vzestupem nezaměstnanosti pracovníků této třídy. Vysoká koncentrace těžby a navazujícího těžkého průmyslu do několika významných lokalit měla své negativní důsledky. Rychlý pokles těchto aktivit po roce 1989 znamenal úpadek celých těchto regionů (ostravské aglomerace, severočeské hnědouhelné pánve a dalších).

Ve třídě **N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)** počet zaměstnaných v celém sledovaném období postupně klesal (v roce 2010 až na úroveň 61 % roku 1991). Před rokem 1990 tvořili dělníci zpracovatelé nejčetnější profesní třídu s 26% podílem na celku, dnes jsou třetí se 17,4% podílem (četnější jsou N7 Pracovníci na úseku řízení a správy a N5 Provozní a obslužní pracovníci).

Postavení a vývoj jednotlivých odvětví zpracovatelského průmyslu po roce 1989 v České republice výrazně ovlivnily změny související s problémy přechodu od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu. V mnoha odvětvích nastal výrazný útlum výroby i spotřeby českých výrobků. Velký význam pro rozvoj zpracovatelských odvětví měly i mají zahraniční investice. Dělníci - zpracovatelé tvoří širokou škálu pracovníků a vývoj jejich počtu souvisí s vývojem v odvětvích. Některá odvětví zaznamenala znovuoživení a výrazný boom (například gumárenský a plastikářský průmysl, automobilový průmysl) nebo se výroba dobře uchytila na zahraničních trzích (polygrafický průmysl) a naopak - jiná odvětví zasáhl výrazný útlum výroby i spotřeby jejich výrobků (jako příklad možno uvést kožedělný průmysl).

Vývoj počtu i podílu ve třídě **N4 Stavební dělníci** měl cyklický charakter, stejně jako mívá vývoj ve stavebnictví. Nejdříve, v první polovině devadesátých let, se jejich počet výrazně zvýšil (ve většině ostatních profesních tříd naopak výrazně poklesl v souvislosti s reformami ekonomiky). Ve druhé polovině devadesátých let, kdy stavebnictví prožívalo období recese, se naopak počet zaměstnanců snížil. Mírný nárůst nastal až v posledním období 2006-2010. V prvních dvou letech tohoto období stavební produkce dosahovala vrcholu a celému oboru stavebnictví se dařilo. Následně pak ale ekonomická krize způsobila zpomalení stavební produkce a pokles počtu stavebních zakázek měl jistě vliv i na snížení poptávky po stavebních dělnících.

Stavebnictví patří k hlavním odvětvím národního hospodářství a je také významným zaměstnavatelem, jak přímým, tak nepřímým. Lidský potenciál je přitom důležitým zdrojem konkurenceschopnosti odvětví. Tato silná stránka českého stavebnictví ale oslabuje, což se projevuje ustupujícím zájmem o učební obory orientované na stavebnictví (např. zedník).

Počet zaměstnaných ve třídě **N5 Provozní a obslužní pracovníci** v celém sledovaném období mírně klesal (v roce 2010 dosahoval 91% úrovně roku 1991). I přes pokles jejich počtu, podíl na celkové zaměstnanosti zůstal téměř stejný (24 %).

Ve vývoji počtu pracovníků této třídy měl také velký význam průlomový rok 1989. Očekával se nárůst počtu zaměstnaných v této třídě, ten se ale nekonal. Důvodem je velké snižování počtu skladových provozních pracovníků a pracovníků v dopravě. Vliv má také zvyšování produktivity práce, dané jak využíváním moderních technologií, tak zvýšením pracovního nasazení zaměstnanců. Z hlediska vnitřní diferenciace je nutno říci, že vývoj jednotlivých profesí byl rozdílný. K poklesu počtu zaměstnaných v celku této třídy výrazně přispěli skladoví provozní pracovníci a provozní pracovníci dopravy.

Ve srovnání s ostatními třídami došlo u provozních a obslužných pracovníků v celém sledovaném období k nejnižším výkyvům (oproti roku 1991 byl zaznamenán pouze 9,5% pokles) a lze tedy konstatovat, že transformační i post-transformační procesy se dotkly pracovníků této třídy relativně málo.

Třída **N6 Techničtí pracovníci** zahrnuje profese zaměřené na technickou činnost intelektuálního charakteru. Jejich počet v první polovině 90. let poklesl o čtvrtinu a klesal až do konce 90. let. Pak nastal obrat ve vývoji a jejich počet postupně narůstal na 532 tis. v roce 2010 (což je 91% úroveň ve srovnání s rokem 1991).

Výrazný pokles v devadesátých letech byl důsledkem velké přezaměstnanosti, která byla způsobena zaměřením socialistické ekonomiky na průmyslovou produkci, výrobu s vysokou energetickou náročností, velký vliv mělo zanedbávání modernizace a nízká míra používaní nových technologií. Na opětovném zvýšení počtu pracovníků celé třídy měli podíl techničtí pracovníci výpočetní techniky (analytici a programátoři), jejichž počet v celém sledovaném období rostl s rozvojem výpočetní techniky.

Nejdynamičtější nárůst počtu pracovníků i podílu na zaměstnanosti proběhl ve třídě **N7 Pracovníci na úseku řízení a správy**. Počet pracovníků se zvyšoval od počátku devadesátých let nejvýrazněji ze všech sledovaných tříd, a to po celé období. Přestože tato třída patřila před rokem 1989 co do počtu pracovníků k největším, v porovnání s některými vyspělými státy byl podíl 13 % na celkové zaměstnanosti poměrně nízký (nyní 25 %).

Na razantní nárůst počtu pracovníků této třídy měl vliv i nedostatečný rozsah nabízených služeb před rokem 1989 (zejména finanční sektor byl silně poddimenzován). Rozvíjí se profese, které před tímto rokem byly buď potlačeny, nebo jednoduše nebyly zapotřebí. Narostl zejména počet vedoucích pracovníků podniků a organizací (rozpad velkých podniků a vznik velkého počtu menších firem, společností apod. způsobil obrovský nárůst počtu vedoucích pracovníků) a také počet ekonomických pracovníků. Rozvíjí se firmy nabízející služby z oblasti tzv. progresivního terciéru, do kterého můžeme zařadit např. leasingové společnosti, investiční společnosti, realitní kanceláře, poradenské firmy, auditorské společnosti a jiné. Tyto služby se značně rozšířily až po převratu a část z nich byla podpořena trendem outsorcingu (převádění některých specializovaných činností na externí dodavatele - zejména v oblasti právních a účetních činností, daňového poradenství a poradenství v oblasti průzkumu trhu, marketingu a řízení).

Počet zaměstnaných ve třídě **N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní** v první polovině 90. let také mírně poklesl, pak ale jejich počet narostl na úroveň 629 tis. v roce 2010, čímž se jejich podíl zvýšil na 13 % celku.

Vzhledem k deformovanému ekonomickému a hospodářskému vývoji před rokem 1989 zaměstnanost i v této pracovní třídě byla (a nutno dodat, že tomu tak je dodnes) oproti vyspělým zemím poddimenzována. Jak již bylo několikrát uvedeno, „přesun“ pracovníků ze sekundárního do terciárního a kvartérního sektoru (do kterých tato povolání spadají) byl v socialistických zemích prakticky o několik desetiletí zpožděn. Do budoucna se tedy počítá spíše s mírným nárůstem zaměstnanosti v této sekci.

4.2. Změny ve vzdělanostní struktuře zaměstnaných v ČR

Jedním z významných faktorů ekonomického růstu v České republice je rostoucí úroveň vzdělání obyvatelstva. Je zřejmé, že osoba s vyšším dosaženým vzděláním může dosahovat větší produktivity práce (vzhledem k možnosti podílet se na výrobě zboží či poskytování služeb s vyšší přidanou hodnotou). Dále osoby s vyšším dosaženým vzděláním mají i vyšší zaměstnanost, tj. i objem jejich práce (z hlediska odpracovaných dnů či hodin) je větší, než u osob s nižším vzděláním - i tímto způsobem lépe vzdělané osoby působí na ekonomický růst měřený hrubou přidanou hodnotou, resp. hrubým domácím produktem[13].

[13] http://kdem.vse.cz/resources/relik09/RELIK_2009.pdf

Nastolení tržního prostředí, otevření se Evropské unii a zapojení se do globalizace klade také zvýšené požadavky na dovednosti, kvalifikaci, vzdělání i mobilitu pracovní síly. V současných podmínkách nestačí pro stále větší počet zaměstnání vyučení v oboru, nutnou podmínkou se stává alespoň vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Zároveň se projevuje ústup od úzce oborově zaměřeného studia a naopak snaha připravovat žáky a studenty pro širší oblast uplatnění, včetně podpory rozvoje přenositelných dovedností. Vizí budoucnosti je poskytovat žákům a studentům co nejširší vzdělání, aby byli připraveni a schopni změnit své povolání i několikrát za život a přizpůsobovat se novým podmínkám a požadavkům trhu práce.

Potřeby trhu našly odezvu v podobě růstu zájmu o vyšší vzdělání. Většina žáků ze základních škol pokračuje ve vzdělávání na středních školách, také zájem o studium na vyšších odborných a zejména na vysokých školách výrazně vzrostl. Jedním z důvodů rostoucího zájmu o vysokoškolské studium jsou i lepší možnosti uplatnění po ukončení studia a vyšší platové ohodnocení, protože obecně platí: čím vyšší vzdělání, tím vyšší plat.

Vzdělání tedy v současnosti **hraje klíčovou roli při uplatnění na trhu práce**. Nejhorší pozici při hledaní práce mají lidé se základním vzděláním a bez vzdělání. Spolu s čerstvými absolventy a se ženami s malými dětmi patří mezi nejrizikovější skupiny ohrožené nezaměstnaností. Důležitým a kladně hodnoceným faktorem na trhu práce je schopnost využít získaného vzdělání a ochota se i nadále učit novým věcem, metodám, přístupům.

I když již dlouhodobě u nás dochází ke zvyšování kvalifikační úrovně obyvatel, ani současná proporce vzdělanostní struktury zaměstnaných neodpovídá struktuře v západoevropských zemích. Charakteristickým rysem změn je pokles podílu zaměstnaných se základním vzděláním a narůst podílu obyvatel se vzděláním sekundárním a terciárním.

Vývoj **vzdělanostní struktury zaměstnaných** je zachycen v tabulce A2 a grafu, který k tabulce přináleží. Na první pohled lze vidět prudký pokles počtu zaměstnaných se základním vzděláním, a to z 1 062 tisíc na 239 tisíc, což je 77% pokles. Snížení absolutního počtu se projevilo i na poklesu jejich podílu na celku. K poklesu počtu došlo také u vyučených (o 13 %), jejich podíl na celku nepatrně klesl na konečných 38 %. Vyučení tak s počtem 1 849 tis. v roce 2010 i nadále zůstávají nejčetnější vzdělanostní skupinou zaměstnaných. Podstatně se zvýšil počet zaměstnaných s úplným středoškolským vzděláním, a to z 1 252 tis. v roce 1991 na 1 737 tisíc v roce 2010, což je nárůst o 39 %. Vzrostl i jejich podíl na celku z 23 % na 36 %. Naopak, počet gymnazistů poklesl a nyní tvoří 3,5 % zaměstnaných (většina gymnazistů pokračuje dále v terciárním vzdělávání, a tudíž těch, kteří mají gymnaziální vzdělání jako své nejvyšší dosažené vzdělání, je relativně málo). Počet vysokoškolských absolventů se zvyšuje, což se projevilo i na nárůstu počtu i podílů vysokoškoláků (68% nárůst za sledované období).

Díky těmto změnám došlo pochopitelně i k celkovému nárůstu **průměrné délky vzdělávání**. Ta se prodloužila o 1 rok z 10,97 let v roce 1991 na 12 let v roce 2010, tedy o 9,3 %. Zajímavé je srovnání vývoje a stavu jednotlivých profesních tříd navzájem. Kromě třídy N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu všechny zaznamenaly zvýšení úrovně vzdělanosti.

Nejvyšší nárůst byl u třídy N1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci - o 1,06 roku. V roce 2010 dosahovala hodnoty 10,75 let a není již nejkratší, jak tomu bylo v předešlých obdobích. Důvodem je rapidní pokles počtu nekvalifikované pracovní síly a silnější zastoupení pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním (což jsou často soukromí zemědělci a farmáři). Stejnou průměrnou délku vzdělávání mají i další dělnické profesní třídy N2 - Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství a N3 - Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři). Na posledním místě, z hlediska délky vzdělávání, se v roce 2010 ocitla třída N4 - Stavební dělníci s délkou 10,58 let.

Pokles průměrné úrovně vzdělání nastal jenom u třídy **N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu a ost. nev.** Byl dán zejména snížením úrovně vzdělání hned v prvním období (tzn. v letech 1991 až 1994), a tak nárůst v následujících obdobích již nestačil tento pokles vyrovnat. K úbytku došlo zejména u pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88).

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice

Třídy:

- N1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci
- N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod. hospodářství
- N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)
- N4 Stavební dělníci
- N5 Provozní a obslužní pracovníci
- N6 Techničtí pracovníci
- N7 Pracovníci na úseku řízení a správy
- N8 Prac. školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev.

Nejsou zahrnuti příslušníci armády.

Vývoj celkového počtu zaměstnaných (v tis.)

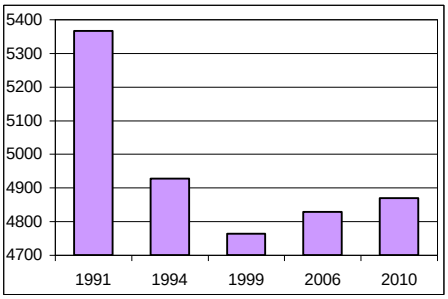

A1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis., %)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91
počet zaměstnaných	**5366,4**	**4926,8**	**4764,1**	**4828,0**	**4869,5**	-496,9
podíl z celku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	0,0%
vývoj od r.1991	**100,0%**	91,8%	88,8%	90,0%	90,7%	-9,3%
změna počtu zam.*		-439,6	-162,7	63,1	41,5	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (v tis., %)

Vzdělání	1991		1994		1999		2006		2010		2010-1991	
základní	1062,0	19,8%	615,5	12,5%	396,5	8,3%	283,5	5,9%	238,5	4,9%	-823,5	-77,5%
vyučení	2136,8	39,8%	1954,8	39,7%	1901,5	39,9%	1974,8	40,9%	1848,7	38,0%	-288,1	-13,5%
střední odborné	198,0	3,7%	301,7	6,1%	238,7	5,0%	49,8	1,0%	33,0	0,7%	-165,0	-83,3%
vyučen s maturitou	*		71,2	1,4%	86,2	1,8%						
úplné střední odborné	1252,2	23,3%	1285,5	26,1%	1399,0	29,4%	1658,0	34,3%	1737,2	35,7%	485,0	38,7%
gymnáziální	215,7	4,0%	193,4	3,9%	174,3	3,7%	182,0	3,8%	170,7	3,5%	-45,0	-20,9%
vysokoškolské	500,3	9,3%	500,9	10,2%	552,1	11,6%	679,6	14,1%	840,4	17,3%	340,1	68,0%
bez vzdělání	**		3,3	0,1%	15,9	0,3%	0,2	0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" ** započteno v "základní"											
délka vzdělávání (v letech)	10,97		11,23		11,47		11,76		12,00		1,02	9,3%

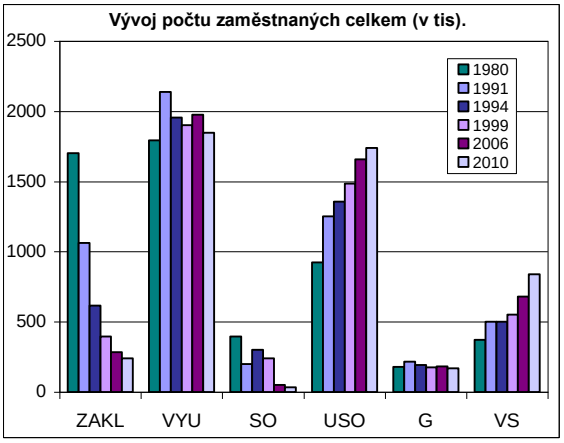

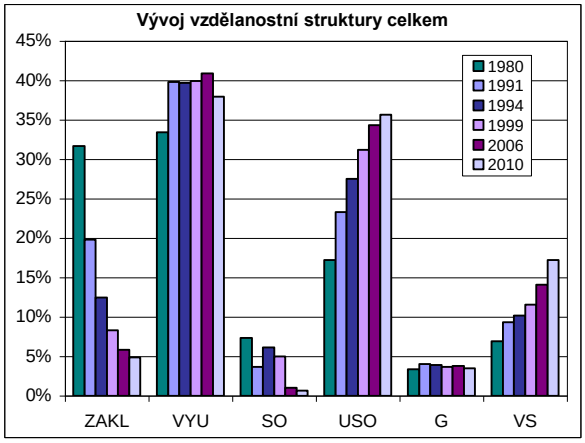

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti

Vzdělání	91-94	94-99	99-06	06-10
Základní	-	-	-	-
Vyučen	o	o	o	o
Maturitní	o	o	+	o
Vysokoškolské	o	+	+	+
CELKEM	-	o	o	o

++ výrazný nárůst (více než 50%)
\+ nárůst (více než 10% do 50%)
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
\- pokles (více než 10% do 50%)
\- - výrazný pokles (více než 50%)

B. Celkový přehled vývoje zaměstnanosti - podrobnější členění

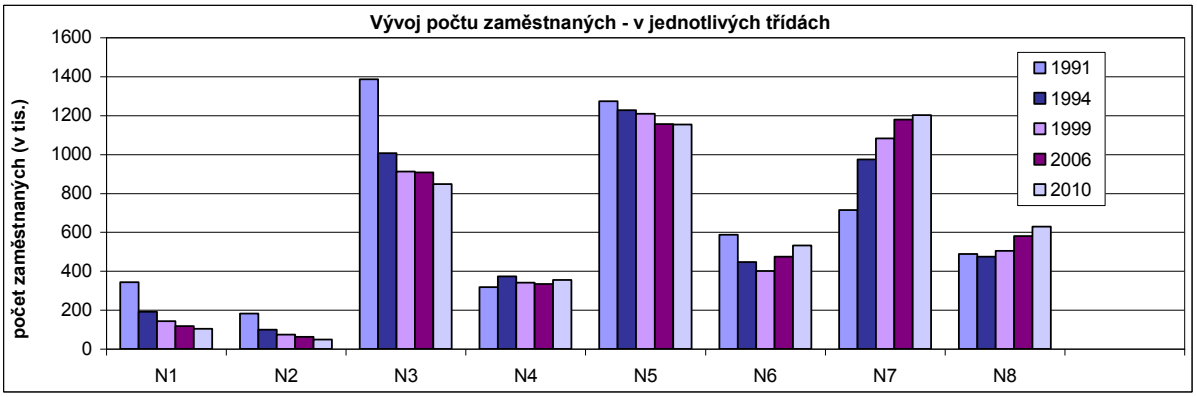

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (v tis.)

		počet zaměstnaných					změna počtu zaměstnaných*			
		1991	1994	1999	2006	2010	1994	1999	2006	2010
Zemědělští, lesní a rybářští dělníci	N1	343,0	191,9	141,7	118,6	104,1	-151,1	-50,2	-23,1	-14,4
Děl. při těžbě a úpravě sur.,v hutn.,energ. a vod.h.	N2	181,3	99,7	73,2	62,5	49,0	-81,6	-26,5	-10,7	-13,5
Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)	N3	1387,0	1006,9	911,2	906,0	847,3	-380,1	-95,7	-5,2	-58,7
Stavební dělníci	N4	317,1	372,7	341,5	334,5	353,9	55,6	-31,2	-7,0	19,4
Provozní a obslužní pracovníci	N5	1273,1	1226,8	1208,0	1154,8	1152,7	-46,3	-18,8	-53,2	-2,1
Techničtí pracovníci	N6	586,5	445,9	399,9	475,4	531,6	-140,6	-46,0	75,5	56,2
Pracovníci na úseku řízení a správy	N7	714,8	974,7	1081,9	1179,1	1202,5	259,9	107,2	97,2	23,4
Prac. školství, kultury, zdravot., V&V a ost. nev.	N8	488,2	473,4	503,5	580,4	628,5	-14,8	30,1	76,9	48,1
	Σ	5290,9	4792,0	4660,9	4811,2	4869,5	-498,9	-131,1	150,3	58,3

* vzhledem k předchozímu období

B2. Vývoj podílu zaměstnaných (v %)

	podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2010				
	1991	1994	1999	2006	2010	1991	1994	1999	2006	2010
N1	6,5%	4,0%	3,0%	2,5%	2,1%	100%	56%	41%	35%	30%
N2	3,4%	2,1%	1,6%	1,3%	1,0%	100%	55%	40%	34%	27%
N3	26,2%	21,0%	19,5%	18,8%	17,4%	100%	73%	66%	65%	61%
N4	6,0%	7,8%	7,3%	7,0%	7,3%	100%	118%	108%	106%	112%
N5	24,1%	25,6%	25,9%	24,0%	23,7%	100%	96%	95%	91%	91%
N6	11,1%	9,3%	8,6%	9,9%	10,9%	100%	76%	68%	81%	91%
N7	13,5%	20,3%	23,2%	24,5%	24,7%	100%	136%	151%	165%	168%
N8	9,2%	9,9%	10,8%	12,1%	12,9%	100%	97%	103%	119%	129%
Σ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	91%	88%	91%	92%

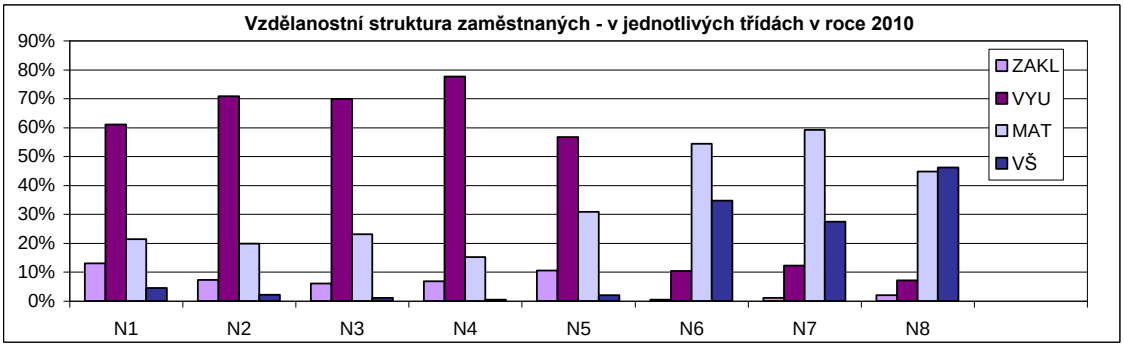

B3. Délka vzdělávání (v letech)

	1991	1994	1999	2006	2010	10-91*
N1	9,68	9,89	10,09	10,49	10,75	1,06
N2	9,97	10,21	10,39	10,60	10,74	0,76
N3	10,07	10,36	10,48	10,66	10,75	0,68
N4	10,15	10,29	10,41	10,50	10,58	0,43
N5	10,01	10,24	10,44	10,66	10,80	0,79
N6	12,80	12,86	12,94	13,15	13,38	0,58
N7	12,36	12,28	12,50	12,72	13,00	0,64
N8	14,23	13,48	13,61	13,67	13,88	-0,35

* rozdíl za sledované období

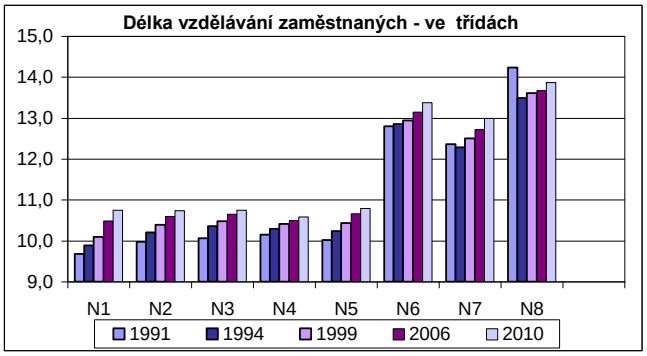

5. Srovnání stavu a vývoje zaměstnanosti pracovníků se strukturou absolventů vstupujících do sféry práce

Spolu s měnící se strukturou zaměstnanosti podle jednotlivých sektorů či profesních tříd dochází ke změnám také v oblasti vzdělanostní a oborové struktury absolventů. Zatímco před rokem 1989 byly počty absolventů určovány centrálními orgány, od roku 1990 dochází k uvolnění tohoto direktivního rozdělování počtů žáků do jednotlivých stupňů či dokonce oborů vzdělání a výsledný počet je dán do jisté míry svobodným rozhodováním žáků a jejich rodičů (pochopitelně s ohledem na kapacitní možnosti vzdělávacích zařízení, intelektové předpoklady žáků apod.).

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, uvědomování si potřeby vzdělání vede často ke „kolizím“ v oblasti vzdělávacího systému ve smyslu nabídky a poptávky. Zatímco počet žáků v terciární úrovni vzdělávání byl zejména v minulých letech limitován kapacitními možnostmi vysokých škol, v některých středoškolských zařízeních zase naopak došlo (a stále dochází) k výraznému poklesu počtu žáků, důvodem jsou demografické faktory či nezájem žáků o některé obory vzdělání.

Zejména ve druhé polovině 90. let a první polovině následujícího desetiletí, kdy nezaměstnanost byla značnou překážkou pro uplatnění absolventů na trhu práce, docházelo k paradoxním jevům. Relativní nedostatek pracovníků v některých strojírenských oborech byl příčinou kritiky zaměstnavatelů vůči školské sféře. Vytýkali jí, že v těchto oborech nezajišťuje dostatečný počet absolventů a poukazovali přitom na snižující se počty žáků. Oprávněnost svého postoje navíc podpořili argumentem, že nedostatek pracovníků se projevuje i v období vysoké nezaměstnanosti a přechodu velkého počtu lidí do jiných profesí, což je situace, která by jim měla pracovní síly zajistit. Komplikaci představovaly i názory pracovníků úřadů práce, kteří posuzovali nezaměstnanost absolventů z hlediska absolutních počtů nezaměstnaných. Závažnost tohoto problému se prohloubila i v následujícím období, kdy míra nezaměstnanosti vytrvale klesala.

Postupné snižování počtu žáků (pokles demografické křivky) nastupujících do středních škol na jedné straně a zvyšování dostupnosti vzdělávací nabídky v maturitních oborech, oborech vyššího odborného a vysokoškolského vzdělávání na straně druhé přináší i změny ve složení absolventů vstupujících na trh práce. Vzhledem k zájmu žáků i jejich rodičů o dosažení vyšších úrovní vzdělání dochází k poklesu přijímaných do oborů vzdělání s výučním listem a následně k úbytku vyučených pracovníků.

V následujících dvou kapitolách se proto pokusíme o komparaci struktury současného stavu zaměstnanosti jednotlivých profesních tříd a struktury zaměstnaných absolventů. Z dat, která uvádějí následující tabulky, si lze udělat poměrně názorný obrázek o potřebě či naopak nadbytečnosti pracovníků v jednotlivých profesních třídách či skupinách oborů.

5.1. Hodnocení struktury absolventů se strukturou zaměstnaných z hlediska tříd zaměstnání

Toto hodnocení vychází z rozložení absolventů, kteří v roce 1999, 2002, 2006 a 2010 ukončili vzdělání. V případě vyučených však, vzhledem k zavedení povinné 9. třídy na základních školách, jsou namísto roku 1999 započteni absolventi z roku 1998. K jednotlivým profesním třídám jsou přiřazeny skupiny oborů, jejichž absolventi by v daných třídách měli nacházet uplatnění. Ve výsledných údajích jsou započteni také absolventi gymnázií a lyceí, jimž nelze přiřadit žádnou skupinu oborů a kteří téměř všichni pokračují v dalším vzdělávání na vyšších či vysokých školách. Ti jsou s určitou mírou nepřesnosti započítáni jako absolventi vysokých škol (byli přiřazeni do profesních tříd N6, N7 a N8 – pochopitelně spolu s většinou absolventů oborů úplného středního odborného vzdělání).

		Počet pracovníků (v tis.)					Počet absolventů			
		1994	1999	2002	2006	2010	1999	2002	2006	2010
N1	Zemědělští, lesní a rybářští dělníci	192	142	132	119	104	3 622	3 386	2 861	2 243
N2	Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod.hos.	100	73	59	62	49	156	106	65	79
N3	Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)	1 007	911	885	906	847	29 247	23 718	20 872	15 204
N4	Stavební dělníci	373	342	335	335	354	6 927	3 783	3 236	2 319
N5	Provozní a obslužní pracovníci	1 227	1 208	1 189	1 155	1153	22 187	21 311	19 366	16 182
N6	Techničtí pracovníci	446	400	442	475	532	23 108	23 932	28 801	27 562
N7	Pracovníci na úseku řízení a správy	975	1 082	1 079	1 179	1202	30 728	19 914	19 877	18 212
N8	Pracovníci školství, kultury, zdrav., vědy, výzkumu a ost. nev.	473	504	517	580	628	17 982	14 286	17 786	17 936

		Podíl pracovníků					Podíl absolventů			
		1994	1999	2002	2006	2010	1999	2002	2006	2010
N1	Zemědělští, lesní a rybářští dělníci	4,0%	3,0%	2,8%	2,5%	2,1%	2,7%	3,1%	2,5%	2,2%
N2	Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod.hos.	2,1%	1,6%	1,3%	1,3%	1,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
N3	Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)	21,0%	19,5%	19,1%	18,8%	17,4%	21,8%	21,5%	18,5%	15,2%
N4	Stavební dělníci	7,8%	7,3%	7,2%	7,0%	7,3%	5,2%	3,4%	2,9%	2,3%
N5	Provozní a obslužní pracovníci	25,6%	25,9%	25,6%	24,0%	23,7%	16,6%	19,3%	17,2%	16,2%
N6	Techničtí pracovníci	9,3%	8,6%	9,5%	9,9%	10,9%	17,3%	21,7%	25,5%	27,6%
N7	Pracovníci na úseku řízení a správy	20,3%	23,2%	23,3%	24,5%	24,7%	22,9%	18,0%	17,6%	18,3%
N8	Pracovníci školství, kultury, zdrav., vědy, výzkumu a ost. nev.	9,9%	10,8%	11,1%	12,1%	12,9%	13,4%	12,9%	15,8%	18,0%

		Vývojové trendy počtu						
		pracovníků				absolventů		
		94-99	99-02	02-06	06-10	99-02	02-06	06-10
N1	Zemědělští, lesní a rybářští dělníci	-	-	-	-	+	-	-
N2	Dělníci při těžbě a úpravě surovin, hutn.,energ.,vod.hos.	-	-	o	-	o	o	+
N3	Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)	-	-	-	-	-	-	-
N4	Stavební dělníci	-	-	-	+	-	-	-
N5	Provozní a obslužní pracovníci	+	-	-	o	+	-	-
N6	Techničtí pracovníci	-	+	+	+	+	+	-
N7	Pracovníci na úseku řízení a správy	+	+	+	o	-	-	-
N8	Pracovníci školství, kultury, zdrav., VaV a ost. nev.	+	+	+	+	-	+	+

Pozn.: ++ výrazný nárůst, **+** nárůst, **o** stagnace, - pokles, -- výrazný pokles

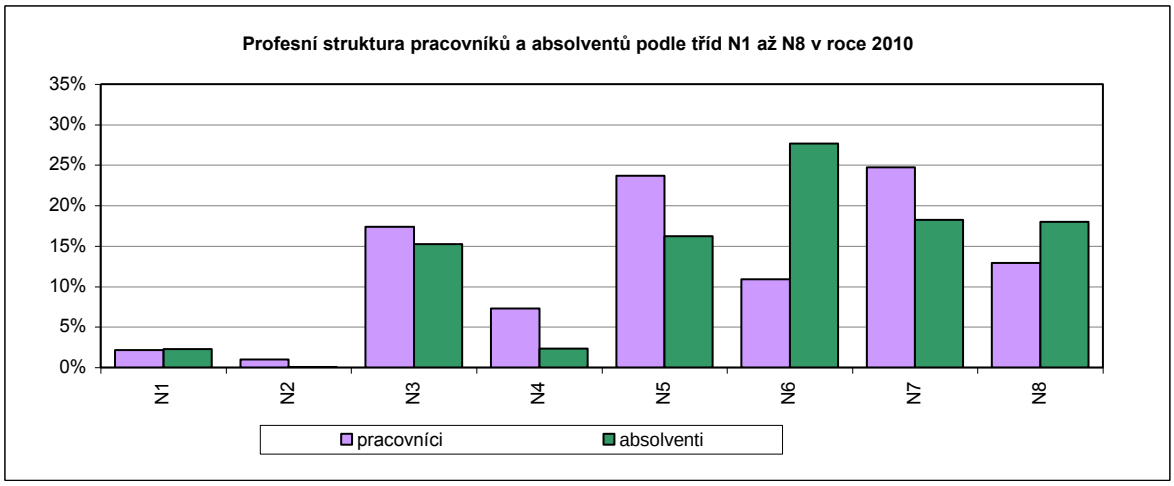

Výsledné tabulky znázorňují vývoj počtu a podílu pracovníků v jednotlivých profesních třídách v letech 1994, 1999, 2002, 2006 a 2010 (viz kapitola 4), vývoj počtu a podílu absolventů škol a vývoj trendů obou skupin mezi jednotlivými roky. Pro lepší znázornění stavu v roce 2010 je uveden graf v dolní části.

Co tedy z grafické části vyplývá? V této souvislosti bude zajímavé srovnání také těch informací a závěrů, které byly uvedeny v předchozích kapitolách. Zejména zde však půjde o komparaci struktury zaměstnanosti v rámci jednotlivých profesních tříd absolventů a všech pracovníků.

N1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci

Podíl absolventů se ve sledovaném období vyvíjel obdobně jako podíl pracovníků. Nejdříve se pohyboval okolo 3 %, v roce 2006 se u obou těchto skupin snížil shodně na 2,5 % a pak ještě poklesl. Přestože je tento podíl (např. oproti ostatním profesním třídám) relativně nízký, z tabulky je patrné, že vývojové trendy jsou u obou skupin shodné. Jak podíl pracovníků, tak podíl absolventů klesl (což odpovídá celkovým trendům ve struktuře hospodářství, resp. zaměstnanosti).

N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství

Počet dělníků této profesní třídy klesá a projevuje se to i snížením jejich podílu na celkové zaměstnanosti (z 2,1 % v roce 1994 na 1 % v roce 2010). Počet absolventů také klesal, jenom v posledním období (2006-2010 mírně narostl). Jejich podíl je ovšem minimální, a to 0,1 %. Vzhledem k dlouhodobým trendům v tomto profesním odvětví lze stav i vývoj počtu absolventů hodnotit jako přirozený.

N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)

Z porovnání obou skupin obyvatel (pracovníci a absolventi) vyplývá, že jak podíl pracovníků na celkové zaměstnanosti, tak podíl absolventů zaznamenal v uvedených letech úbytek. V posledním období mezi roky 2006-2010 více poklesl podíl absolventů, než podíl pracovníků. Počet absolventů více méně v průměru odpovídá potřebám na trhu práce. Potřeba pracovníků i produkce absolventů je však nerovnoměrná z hlediska jednotlivých profesí – to souvisí i se soustředěním zahraničních investic do některých oblastí průmyslu.

N4 Stavební dělníci

V tomto případě byl podíl absolventů ve všech letech poměrně výrazně nižší, než kolik by bylo potřeba (podíl absolventů byl v roce 2010 na třetinové úrovni vzhledem k podílu této profesní třídy na celkové zaměstnanosti). Je zřejmý nezájem o tuto profesi, navíc se zde uplatňují zahraniční dělníci, kteří díky nižším mzdovým nárokům vytlačují domácí pracovní síly. Na druhou stranu je však známo, že poměrně značný podíl absolventů stavebních oborů vykonává odlišné profese. Další příčinou relativně vysokého převisu podílu pracovníků nad absolventy je skutečnost, že ve stavebnictví se často uplatňuje nekvalifikovaná pracovní síla (tzn. se základním vzděláním – ta totiž není zachycena ve výsledných počtech absolventů).

N5 Provozní a obslužní pracovníci

Rozdíl mezi podílem absolventů a pracovníků byl nejvýraznější v roce 1999 (9,4 p. b.). V dalším období mezi lety 1999 a 2002 se sice zmenšil, pak ale začal opětovně narůstat (rozdíl v posledním sledovaném období činil 7,4 p. b.). Vzhledem ke struktuře zaměstnanosti pracovníků je poptávka po absolventech vyšší, než současná nabídka. Z kapitoly 3.5 věnované této profesní třídě, vyplývá zejména potřeba pracovníků s maturitním, případně vysokoškolským vzděláním.

N6 Techničtí pracovníci

Také v tomto případě je rozdíl jednotlivých podílů značný. Zde však je situace opačná – totiž absolventů příslušných oborů je příliš mnoho v porovnání se strukturou zaměstnanosti, resp. v porovnání s tím, kolik by jich bylo za dané situace na trhu práce zapotřebí (v roce 2010 byl podíl pracovníků na celkové zaměstnanosti 10,9 % a podíl absolventů 27,6 %).

V tomto případě však jde také o metodickou nesrovnalost, neboť značná část technických pracovníků, zastávajících vedoucí funkce, je započítána do profesní třídy N7 (pracovníci na úseku řízení a správy). Dále je skutečností, že určitý podíl absolventů technických oborů s maturitou pracuje na dělnických pozicích. Jak již bylo uvedeno v příslušné kapitole 3.6, dlouhodobě dobrý potenciál pro uplatnění mají absolventi s kombinovanými znalostmi v oblasti strojírenství-elektrotechnika-ICT. Dobré vyhlídky mají i nadále absolventi z oblasti výpočetní techniky. Celkový význam IT v ekonomice se neustále zvyšuje spolu s množstvím oblastí využití a aplikací a tento trend bude v příštích letech pokračovat a více se rozšíří i do oblastí, které byly dosud z hlediska IT méně náročné.

N7 Pracovníci na úseku řízení a správy

Vzhledem k podílu pracovníků byl v roce 2010 (stejně jako v předchozích obdobích) zaznamenán nedostatek absolventů oborů souvisejících s profesní třídou N7 (oproti vyrovnanosti v roce 1999). Vývojové tendence obou skupin obyvatel jsou značně protichůdné – zatímco podíl této profesní třídy narůstá, podíl absolventů naopak klesá.

N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní

Podíl pracovníků v celém sledovaném období mírně roste. Podíl absolventů v prvním období poklesl, pak nastal obrat a podíl se navyšoval. I v posledním období 2006-2010 narostl o 2,2 p. b. Dochází ale k přebytku absolventů, v roce 2010 byl přebytek již o 5 p. b. U této profesní třídy je obtížné odhadovat trendy do budoucna, navíc velká část je součástí státní sféry, na kterou jsou vyvíjené tlaky na snižování stavu. Na druhou stranu je však potřeba konstatovat, že se jedná převážně o kvartérní sektor, a proto by nebylo dobré snižovat počty budoucích absolventů.

5.2. Hodnocení struktury absolventů se strukturou zaměstnaných z hlediska skupin oborů vzdělání

Tato kapitola obsahuje srovnání struktury zaměstnaných a struktury absolventů. Rozdíl oproti předchozí kapitole však spočívá v tom, že struktura zaměstnaných (respektive jednotlivé profesní podtřídy) je zde stanovena podle skupin odpovídajících oborům vzdělání. Výsledné hodnoty počtu pracovníků tedy uvádějí, kolik jich pracuje v profesích, jež odpovídají uvedeným skupinám oborů vzdělání (nemusí být v těchto oborech vzděláni). Některé podtřídy bylo nutné přiřadit do několika oborů (např. N51 Provozní pracovníci dopravy, vč. osádek a řidičů, N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací, N39 Opraváři a údržbáři strojírenští a elektro, ostatní dělníci zpracovatelé – např. polovina z nich byla přiřazena do skupiny strojírenských oborů a druhá půlka do elektrotechnických oborů apod.). Některé další nebylo možné přiřadit k žádné skupině oborů vzdělání. Nezačlenění pracovníci tvořili v roce 2010 12,6 % z celkového počtu (ve srovnání s 15 % v roce 1999).

Tabulka podobně jako v předcházející kapitole ukazuje počty a podíly pracovníků a absolventů, kteří (jak již bylo řečeno) jsou rozděleni podle skupin oborů vzdělání. Doplňující tabulka níže uvádí vývojové trendy mezi jednotlivými roky. Z hodnot vyplývá potřeba nebo naopak nadbytečnost absolventů na trhu práce v profesi odpovídající příslušnému oboru vzdělání. Graf uvádí stav v roce 2010 – srovnání struktury pracovníků (v tis.) a struktury absolventů.

Skupina oborů	Počet pracovníků (v tis.)					Počet absolventů			
	1994	1999	2002	2006	2010	1999	2002	2006	2010
Hornictví,hutnictví	111,8	81,8	68,4	71,5	57,1	713	221	134	123
Strojírenství	689,0	583,5	511,2	562,3	544,6	13394	12183	12565	11083
Elektrotechnika	220,9	355,5	351,3	353,9	393,2	11045	11675	11888	8711
Technická chemie	78,4	71,1	92,1	97,9	102,5	1935	1256	981	582
Potravinářství	64,5	58,0	60,5	56,9	51,1	2835	2714	2648	1745
Textil, oděvnictví	138,2	109,5	103,4	81,4	55,9	4747	2506	1953	730
Kožedělná výroba	22,2	15,3	11,3	7,1	4,6	335	115	91	59
Zpracování dřeva, polygrafie	91,8	99,3	104,9	101,7	95,7	5690	4770	4214	2748
Stavebnictví	456,4	429,2	389,6	411,7	437,7	10205	7201	6768	4931
Doprava a spoje	113,8	119,0	93,1	92,7	102,9	1294	1051	1356	1183
Zemědělství a lesnictví, veter.	274,5	219,4	193,2	167,1	153,6	7013	6106	5675	4606
Zdravotnictví	178,8	192,0	191,9	247,0	263,8	6082	5708	5555	4201
Ekonomika a adm., podnikání	689,8	730,2	733,0	809,9	1066,0	26741	20853	19989	16747
Gastronomie,hotelnictví	174,4	176,6	193,6	185,3	198,9	11382	12774	12860	10860
Obchod	288,2	292,1	282,6	262,9	261,4	7457	6203	4993	3229
Právo, veřejnospr.činnosti	17,0	22,8	27,4	27,8	31,0	2499	2228	2435	2095
Osobní a provozní služby	252,1	237,1	236,7	223,5	225,2	3297	3463	3612	3544
Učitelství a sociální péče	208,4	209,9	211,7	198,4	222,4	5148	2546	2885	2648

Skupina oborů	Podíl pracovníků					Podíl absolventů			
	1994	1999	2002	2006	2010	1999	2002	2006	2010
Hornictví,hutnictví	2,3%	1,8%	1,5%	1,6%	1,2%	0,6%	0,2%	0,1%	0,1%
Strojírenství	14,4%	12,5%	11,0%	12,6%	11,1%	10,6%	9,7%	9,6%	9,7%
Elektrotechnika	4,6%	7,6%	7,6%	7,9%	8,0%	8,8%	9,3%	9,0%	7,6%
Technická chemie	1,6%	1,5%	2,0%	2,2%	2,1%	1,5%	1,0%	0,7%	0,5%
Potravinářství	1,3%	1,2%	1,3%	1,3%	1,0%	2,2%	2,2%	2,0%	1,5%
Textil, oděvnictví	2,9%	2,3%	2,2%	1,8%	1,1%	3,8%	2,0%	1,5%	0,6%
Kožedělná výroba	0,5%	0,3%	0,2%	0,2%	0,1%	0,3%	0,1%	0,1%	0,1%
Zpracování dřeva, polygrafie	1,9%	2,1%	2,3%	2,3%	2,0%	4,5%	3,8%	3,2%	2,4%
Stavebnictví	9,5%	9,2%	8,4%	9,2%	9,0%	8,1%	5,7%	5,2%	4,3%
Doprava a spoje	2,4%	2,6%	2,0%	2,1%	2,1%	1,0%	0,8%	1,0%	1,0%
Zemědělství a lesnictví, veter.	5,7%	4,7%	4,2%	3,7%	3,1%	5,6%	4,9%	4,3%	4,0%
Zdravotnictví	3,7%	4,1%	4,1%	5,5%	5,4%	4,8%	4,6%	4,2%	3,7%
Ekonomika a adm., podnikání	14,4%	15,7%	15,8%	18,1%	21,8%	21,2%	16,6%	15,2%	14,7%
Gastronomie,hotelnictví	3,6%	3,8%	4,2%	4,1%	4,1%	9,0%	10,2%	9,8%	9,5%
Obchod	6,0%	6,3%	6,1%	5,9%	5,4%	5,9%	4,9%	3,8%	2,8%
Právo, veřejnospr.činnosti	0,4%	0,5%	0,6%	0,6%	0,6%	2,0%	1,8%	1,9%	1,8%
Osobní a provozní služby	5,3%	5,1%	5,1%	5,0%	4,6%	2,6%	2,8%	2,7%	3,1%
Učitelství a sociální péče	4,3%	4,5%	4,6%	4,4%	4,6%	4,1%	2,0%	2,2%	2,3%

Skupina oborů	Vývojové trendy počtu						
	pracovníků				absolventů		
	94-99	99-02	02-06	06-10	99-02	02-06	06-10
Hornictví,hutnictví	-	-	o	-	--	-	-
Strojírenství	-	-	+	o	-	o	-
Elektrotechnika	++	o	o	+	+	o	-
Technická chemie	-	+	+	o	-	-	--
Potravinářství	-	+	-	-	o	o	-
Textil, oděvnictví	-	-	-	-	-	-	--
Kožedělná výroba	-	-	-	-	--	-	--
Zpracování dřeva, polygrafie	+	+	o	-	-	-	-
Stavebnictví	-	-	+	+	-	-	-
Doprava a spoje	+	-	o	+	-	+	-
Zemědělství a lesnictví, veter.	-	-	-	-	-	-	-
Zdravotnictví	+	o	+	+	-	o	-
Ekonomika a adm., podnikání	+	-	+	+	-	o	-
Gastronomie,hotelnictví	+	+	o	+	+	o	-
Obchod	+	-	-	o	-	-	--
Právo, veřejnospr.činnosti	+	+	o	+	-	+	-
Osobní a provozní služby	-	o	-	-	+	o	o
Učitelství a sociální péče	+	+	-	+	--	+	-

Pozn.: ++ výrazný nárůst, + nárůst, o stagnace, - pokles, -- výrazný pokles

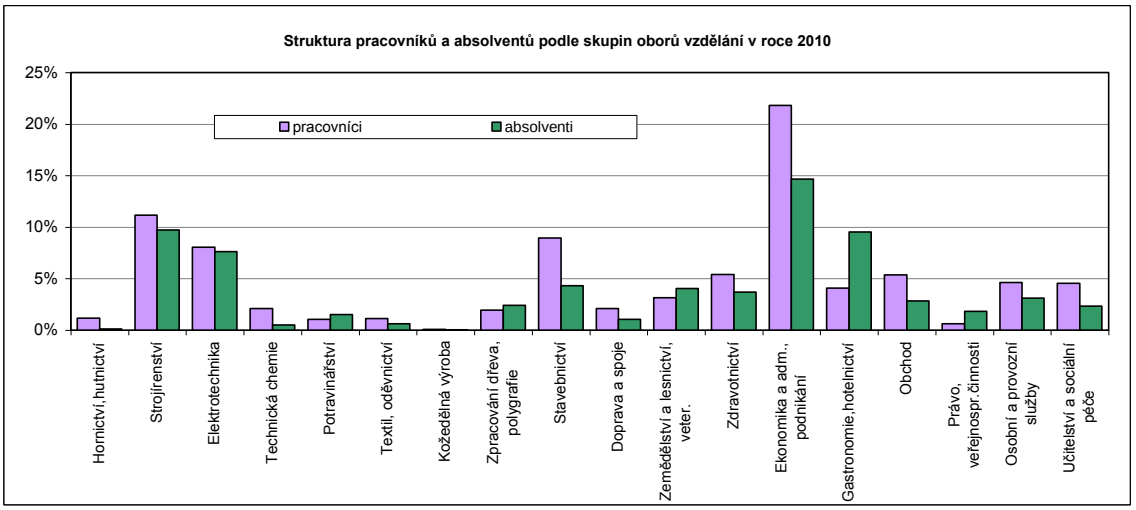

21 Hutnictví, hornictví

Podíl absolventů hornických a hutnických oborů je výrazně nižší než podíl zaměstnaných pracovníků v příslušných profesích. Počet absolventů i jejich podíl na celku navíc výrazně v celém sledovaném období poklesl. Díky tomu také je u této skupiny oborů podprůměrná míra nezaměstnanosti. Přestože tato situace odpovídá dlouhodobým trendům i potřebám v této profesi, v současnosti je pociťován nedostatek příslušně kvalifikovaných absolventů. Také proto dochází v těchto odvětvích často k uplatnění zahraničních pracovníků (viz např. zaměstnávání slovenských a polských pracovníků v podnicích ostravské aglomerace).

23 Strojírenství

Zaměstnanost i počet (podíl) absolventů do roku 2002 klesal, v následujícím období se trend mírně obrátil. Počet i podíl pracovníků v příslušných profesích vzrostl, a pak znovu poklesl. Vývoj absolventů byl z hlediska počtu stejný, nárůst a pak pokles, z hlediska podílu jsme zaznamenali stagnaci. Tento stav patrně souvisí s přílivem zahraničních investic do tohoto odvětví a pak projev krize, který zasáhl u strojírenství. Nezaměstnanost absolventů středního vzdělání je zde také podprůměrná. Šance na získání uplatnění se ale dlouhodobě mírně zhoršují. Souvisí to s recesí zpracovatelského průmyslu, i když kvalifikované profese mají v porovnání s montážními dělníky podstatně lepší vyhlídky. Zejména u pracovníků s kombinovaným elektrotechnickým a strojírenským vzděláním by dlouhodobě neměl hrozit problém s uplatněním. Zvyšování kvalifikace tímto směrem je v této profesní skupině zárukou dlouhodobé perspektivy.

26 Elektrotechnika

Podíl pracovníků této skupiny oborů je mírně vyšší než jaký je podíl absolventů, celkově lze ale hodnotit jejich poměr za docela vyrovnaný ve srovnání s dalšími skupinami oborů. Počet i podíl pracovníků vzrostl zejména v období 1994-1999, pak stagnoval a opětovně se zvýšil až v posledním období 2006-2010, u absolventů se naopak v posledním období počet i podíl snížil na konečných 7,6 %. Část oborů z oblasti elektrotechniky, zejména s kombinovanými znalostmi elektrotechnika-strojírenství-IT, mají velmi dobré vyhlídky na uplatnění. Velice perspektivní jsou zaměstnání v oborech optické, zdravotnické a automatizační techniky, která se díky technologickému vývoji prosazuje stále více v celé řadě dalších odvětví průmyslu. Poptávka však poroste zejména po absolventech terciárního stupně vzdělání a částečně po pracovnících se středním odborným vzděláním s maturitní zkouškou.

28 Technická chemie

Počet pracovníků roste (vzhledem k malému počtu se to moc neprojevuje na vývoji podílu na celku), naopak počet absolventů prudce poklesl na 30% úroveň roku 1999. Nezaměstnanost absolventů těchto oborů je mírně nadprůměrná, což podporuje trend snižování počtu absolventů. Lepší vyhlídky na uplatnění mají absolventi s vyšším vzděláním a také s praxí, protože požadavky na pracovníky těchto oborů se zvyšují v souvislosti s technologicky náročnější a specializovanou výrobou.

29 Potravinářství

Podíl absolventů potravinářských oborů vzdělání překračuje podíl pracovníků. Z hlediska vývoje se u obou skupin dá konstatovat pokles, zejména u absolventů v posledním období 2006-2010. Očekává se spíše další odliv zájemců z řad studentů o uplatnění v odvětvích, která jsou vnímána jako méně perspektivní.

31 Textil, oděvnictví

Podíl pracovníků i absolventů v celém období výrazně klesal. Ještě v roce 1999 podíl absolventů výrazně převyšoval podíl tohoto odvětví na celkové zaměstnanosti, a tím se také mnozí absolventi stávali nadbytečnými. Vzhledem k výraznému snížení počtu absolventů těchto oborů, zejména v posledním období, již tato teze neplatí. Textilní a oděvný průmysl prochází dlouhodobě složitým obdobím a neustále bojuje se silným tlakem dovozu levnějšího

zboží. Dobrý potenciál má v oblasti nanotechnologických aplikací, a právě to vyvolává potřebu pracovníků s vyšším vzděláním, kteří budou schopni lépe kombinovat odborné kompetence z oblasti textilií se znalostmi v oblasti technologie a také moderního strojního vybavení. Vhodné jsou u nich také znalosti potřeb zákazníků, trendů na trhu, logistiky a marketingu.

32 Kožedělná výroba

Podíl jak pracovníků, tak také absolventů je velice nízký. Podíl absolventů nyní odpovídá (alespoň z pohledu hodnot uvedených v tabulce) struktuře zaměstnanosti. Vzhledem k trvajícímu propadu kožedělné výroby v České republice a nahrazování této produkce dovozem ze zahraničí nelze očekávat výraznější poptávku po domácích pracovních silách. Možnosti uplatnění absolventů na trhu práce nejsou příznivé, jejich nezaměstnanost je vysoce nadprůměrná.

33, 34 Zpracování dřeva, polygrafie

Podíl absolventů byl mnohem vyšší než podíl pracovníků příslušných profesí, tedy počet absolventů těchto oborů vysoce překračoval potřeby trhu práce, ale již dochází k narovnání. Spojení těchto dvou skupin (zpracování dřeva a polygrafie) je však nesourodé. Zatímco polygrafů je relativní nedostatek, u zpracovatelů dřeva platí opak. Polygrafie se dynamicky vyvíjí, zvyšuje se technologická náročnost a závislost odvětví na IT službách, s tím souvisí i zvyšující se požadavky na kvalifikovanou pracovní sílu.

36 Stavebnictví

V tomto případě je patrný neustále zvyšující se „deficit“ absolventů oborů náležejících do stavebnictví. Zejména v období 2002 až 2010 se zvýšil relativní nedostatek absolventů, neboť vývojové trendy obou skupin byly zcela protichůdné. Stavebnictví jako takové zažívalo dobré období (vysoká poptávka ze strany soukromého i veřejného sektoru). Počet absolventů se ale prudce snižuje - důvodem je všeobecný pokles zájmu o učební obory (např. zedník) kvůli nižším mzdám a celkové neatraktivitě těchto povolání pro mladé lidi. Ve stavebnictví pracuje hodně cizinců, kteří jsou obsazováni zejména na málo kvalifikované pomocné profese. Stavební profese a řemesla obecně mají ale dlouhodobě dobrou perspektivu na uplatnění a na trhu práce je nouze o kvalifikované řemeslníky.

37 Doprava a spoje

V této skupině se zdánlivě projevuje nedostatek absolventů. Je to však do značné míry dáno tím, že v našem školství nejsou připravováni řidiči automobilové dopravy. Naopak v oblasti železniční dopravy, která tvoří podstatnou část absolventů oborů této skupiny, je relativní „nadbytek“.

41, 43 Zemědělství a lesnictví, veterinářství

Podíl absolventů byl ve všech sledovaných letech vyšší než podíl zaměstnaných pracovníků. Jak již bylo uvedeno, jde o oblast, u které je i do budoucna potřeba počítat spíše se snižováním podílu na celkové zaměstnanosti. Očekává se další posun k automatizaci odvětví. S rozvojem biopaliv, ekologického zemědělství a s rozvojem modernějších technologických postupů se bude také měnit kvalifikační struktura pracovníků. Celkově je ale zemědělství vnímáno jako odvětví s relativně nižší perspektivou uplatnění.

51, 53 Zdravotnictví

Přestože podíl pracovníků rostl a podíl absolventů se snížil, ještě v roce 2002 byl patrný „převis“ absolventů v porovnání s podílem zaměstnaných pracovníků. Nyní je situace opačná, neboť zatímco počet i podíl absolventů pokračoval v klesající tendenci, celkový počet pracovníků značně narostl a lze tedy konstatovat relativní nedostatek absolventů příslušného oborového zaměření. Pro zdravotní sestry je úplné středoškolské vzdělání nedostatečné a svoje profesní vzdělání si musí doplnit, což se projevuje i ve zmiňovaném poklesu počtu absolventů zdravotnických oborů se středním vzděláním. Jejich perspektiva na uplatnění je dobrá. Problém se předpokládá u nižšího a pomocného personálu, kde často jedinou možností pro zaměstnavatele zůstanou zahraniční pracovníci.

62, 63, 64 Ekonomika a administrativa, Podnikání v oborech, odvětví

V důsledku vývoje ve sledovaném období došlo ke značnému poklesu podílu absolventů příslušných oborů, kterých je v komparaci k podílu zaměstnaných pracovníků relativní nedostatek. Tento rozdíl se ještě prohloubil, zejména v posledním období, ve kterém, jak ukazuje tabulka, významně vzrostl počet pracujících v této oborové skupině i jejich podíl na celkové zaměstnanosti.

Lze předpokládat, že počet pracovníků narostl nejvíce v oblasti ekonomiky. V naší ekonomické struktuře se rozvíjely firmy v oblasti tzv. progresivního terciéru (leasingové společnosti, investiční společnosti, realitní kanceláře, poradenské firmy, auditorské společnosti a jiné), které ve struktuře chyběly. Zaměstnanost nyní ovlivňuje ekonomická krize. Nejvíce ohroženou skupinou jsou administrativní pracovníci (a absolventi těchto oborů) v souvislosti s reformami ve státní správě a s rozvojem elektronizace služeb.

65 Gastronomie, hotelnictví

U této skupiny oborů existuje jeden z nejvyšších rozdílů mezi podílem absolventů a podílem pracovníků. Podíl absolventů je totiž více než dvojnásobně vyšší oproti podílu zaměstnaných. Cestovní ruch patří k nejdynamičtěji se rozvíjejícím odvětvím v ČR po roce 1989. Tento rozvoj je však v posledních letech „brzděn“ celosvětovou recesí tohoto odvětví, proto se změnilo také postavení absolventů této skupiny oborů na trhu práce (v současnosti je míra nezaměstnanosti absolventů nadprůměrná). V této skupině se více než jinde projevuje i uplatnění absolventů v „šedé“ ekonomice a jejich odchody za prací do zahraničí.

66 Obchod

Počet i podíl pracovníků na celkové zaměstnanosti v posledních deseti letech mírně klesá, ve srovnání s absolventy, kde je pokles markantnější. Podíl absolventů (2,8 %) je nyní jenom poloviční ve srovnání s podílem pracovníků na celkové zaměstnanosti (5,4 %). Zaměstnatelnost absolventů je vzhledem k dosavadnímu rozvoji velkoformátových prodejen a obchodních center relativně dobrá. Na trhu se ale projevuje rozmach internetového obchodování ztrátou zájmu Čechů o málo kvalifikované profese v maloobchodu (na pozici pokladních často pracují cizinci, nebo brigádníci).

68 Právo, veřejnosprávní činnosti

Vysoký relativní „přebytek“ absolventů nad pracovníky je dán rozvojem středoškolských oborů zaměřených na veřejnosprávní činnosti (ty však dosud nejsou „vyjádřeny“ v zaměstnaneckých podtřídách), odrazem přebytku středoškolsky vzdělaných absolventů je jejich poměrně značná míra nezaměstnanosti. Naproti tomu absolventi s vysokoškolským vzděláním takové problémy s nalezením uplatnění zdaleka nemají.

69 Osobní a provozní služby

Data uvedená v tabulce ukazují na nedostatek absolventů pro profese vyplývající z přiřazených kmenových oborů vzdělání. Je to však zčásti způsobeno tím, že pro některé profese neexistuje adekvátní obor vzdělání (školník, uklízeč a některé další). Po odečtení těchto pracovníků totiž docházíme ke zcela jiné hodnotě a vztah mezi podílem absolventů a podílem zaměstnaných pracovníků (jedná se převážně o kadeřníky, kosmetičky) je mnohem vyrovnanější.

75 Učitelství a sociální péče

Počet pracovníků za sledované období vzrostl, vývoj byl ale kolísavý, což souvisí s vývojem počtu žáků. Počet i podíl absolventů naopak celkově výrazně poklesl, přičemž pokles se uskutečnil v prvním období mezi roky 1999-2002. Podle výsledného srovnání (viz graf) lze konstatovat, že počet absolventů je nedostatečný. Podle odhadů by mohlo výhledově dojít k nárůstu zaměstnanosti v oblasti sociální péče.

6. Závěr

V polovině posledního desetiletí se Česká republika řadila k nejrychleji rostoucím evropským ekonomikám. Tento pozitivní trend se nutně musel projevit také na trhu práce. Pravidelně klesala nezaměstnanost, a to jak v rámci jednotlivých vzdělanostních skupin obyvatel, tak z pohledu jednotlivých profesí a také z hlediska regionálního. Pro uchazeče o zaměstnání již nebylo získání pracovního místa tak nedostupné, a to ani v takových regionech, jako severozápadní Čechy, či severovýchodní Morava a Slezsko, tzn. v oblastech, kde se míra nezaměstnanosti na konci 90. let blížila dvacetiprocentní úrovni nebo ji přesahovala. Rychlý růst byl ovlivněn rostoucí ekonomikou na pozadí zahraniční poptávky, která byla uspokojována především podniky pod zahraniční kontrolou. Jeho nositelem byl zejména elektronický a automobilový průmysl vč. navazujících odvětví gumárenského a plastikářského průmyslu.

Současným hospodářským vývojem hýbe ekonomická krize, která se nejdříve odrazila v bankovním sektoru. Banky operující na českém trhu jsou součástí mezinárodních kapitálových skupin, které jsou bezpochyby americkou krizí zasaženy. Postupně se důsledky krize přenáší i do dalších odvětví ekonomiky a také do průmyslu. Projevuje se to také vyšší mírou nezaměstnanosti, zejména absolventů.

Stejné závěry potvrzuje také tato publikace. Při pohledu na celé sledované období, tj. mezi roky 1991 až 2010, se v 5 profesních třídách snížil počet zaměstnanců a ve 3 třídách naopak zvýšil - jde o pracovníky na úseku řízení a správy (N7), pracovníky školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu (N8) a stavební dělníky (N4). Ze všech profesních skupin byl **nejrazantnější pokles počtu zaměstnanců** zaznamenán u **třídy N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví a energetice třídy N1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci**. Počet pracovníků zde do roku 2010 klesl pod třetinovou úroveň oproti roku 1991. **Nejdynamičtější nárůst počtu i podílu** naopak zaznamenala **třída N7 Pracovníci na úseku řízení a správy**. Jejich počet narůstal od počátku devadesátých let, a to nejvýrazněji ze všech sledovaných tříd a také po celé období.

Nejčetnější skupinou ve vzdělanostní struktuře pracujících zůstávají (i přes pokles počtu po roce 1990) vyučení. Prudce se snížil počet a podíl zaměstnaných se základním vzděláním, přitom vysoce vzrostl počet zaměstnaných s úplným středoškolským vzděláním. Naopak, počet gymnazistů poklesl a nyní tvoří 3,5 % zaměstnaných. Důvodem je ale fakt, že téměř všichni gymnazisté pokračují dále v terciárním vzdělávání a tudíž těch, kteří mají gymnaziální vzdělání jako své nejvyšší dosažené vzdělání, je relativně málo. Počet vysokoškolských absolventů se zvyšuje, což se projevilo i na zvýšení počtu i podílu vysokoškoláků. Díky těmto změnám došlo i k **celkovému nárůstu průměrné délky vzdělávání**. Ta se celkově zvýšila o 1 rok z 10,97 v roce 1991 na 12 let v roce 2010 (což je nárůst o 9,3 %). **Nejvyšší nárůst byl u třídy N1 Zemědělští, lesní a rybářští dělníci** - o 1,06 roku. Na posledním místě, z hlediska délky vzdělávání, se v roce 2010 ocitla třída stavebních dělníků (N4) s délkou 10,58 let. **Pokles** nastal jen u třídy **N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní** - o 0,35 roku. Všechny ostatní třídy zaznamenaly nárůst průměrné délky vzdělávání.

Spolu s měnící se strukturou zaměstnanosti podle profesních tříd či sektorů, dochází ke změnám také v oblasti vzdělanostní a oborové struktury absolventů. Postupné snižování počtu žáků (pokles demografické křivky) nastupujících do středních škol na jedné straně a zvyšování dostupnosti vzdělávací nabídky v maturitních oborech, oborech vyššího odborného a vysokoškolského vzdělávání na straně druhé s sebou přináší změny ve skladbě absolventů přicházejících na trh práce.

Vzdělání v současnosti hraje klíčovou roli při uplatnění na trhu práce. Nejsložitější pozici při hledání práce mají lidé se základním vzděláním a bez vzdělání. Vzhledem k zájmu žáků i jejich rodičů o dosažení vyšších úrovní vzdělání dochází k poklesu přijímaných do oborů vzdělání s výučním listem a následně k úbytku vyučených pracovníků. Zejména o některé učební obory (zedníci, zámečníci, skláři nebo kominíci) se zájem výrazně snížil a v budoucnu

bude problém dělníky těchto profesí najít. Žáci se v současnosti orientují na obory jako automechanik nebo na obory z oblasti elektrotechniky a výpočetní techniky ukončené maturitní zkouškou. Výrazně narůstá počet vysokoškoláků, následně i počet vysokoškolsky vzdělaných absolventů a zaměstnaných. V následujícím období může u nás dojít k tzv. převzdělanosti, tj. k většímu podílu pracovníků s vyšší vzdělanostní úrovní, než odpovídá potřebám trhu práce. Očekává se ale další přesun pracovníků do kvartérního sektoru, tzn. sektoru s nejvyšší přidanou hodnotou. Ve všech profesích se zvyšují kvalifikační požadavky na pracovníky v souvislosti s rozvojem nových technologií, postupů, s nárůstem využívaní IC technologií a efektivnějším využívaní zdrojů. Budoucnost české ekonomiky závisí na vyspělejších oborech a odvětvích, které jsou založeny na vysoké kvalitě profesních sil.

Srovnání struktury pracovníků se strukturou absolventů z hlediska profesních tříd poukazuje na nedostatek absolventů na pozice provozních a obslužných pracovníků, kteří spadají do sektoru služeb. Služby obecně zaznamenaly po roce 1989 výrazný nárůst zaměstnanosti, daný odlivem pracovníků z dříve preferovaných sektorů a zvýšenou poptávkou po službách, která je přímo úměrná s rostoucími příjmy a zvyšující se spotřebou. U třídy technických pracovníků je situace opačná. Absolventů je příliš mnoho v porovnání se strukturou zaměstnanosti, resp. v porovnání s tím, kolik by jich bylo za dané situace na trhu práce zapotřebí (zde je ale jistá metodologická nesrovnanost).

Z hlediska skupin oborů vzdělání se u oboru Gastronomie, hotelnictví projevuje výrazný nadbytek absolventů ve srovnání s tím, jaký podíl pracovníků příslušných oborů je v současnosti zaměstnáno. Projevuje se to i v nadprůměrné míře nezaměstnanosti absolventů těchto oborů. Část z nich se pravděpodobně uplatňuje v „šedé“ ekonomice. Obrácená situace je u skupin oborů Stavebnictví, Ekonomika, administrativa a Podnikání v oborech, odvětví. Zde podle srovnání podílů pracovníků s absolventy vystupuje výrazný nedostatek absolventů těchto skupin oborů vzdělání. Stavební profese a řemesla mají obecně dlouhodobě dobrou perspektivu a na trhu práce je nedostatek kvalifikovaných řemeslníků. Na prudkém snížení počtu absolventů má svůj podíl všeobecný pokles zájmu o učební obory, protože pro mladé lidi nejsou řemeslná povolání atraktivní.

evropský sociální fond v ČR EVROPSKÁ UNIE MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

VIP kariera

Vzdělávání – Informace – Poradenství

Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA)

Národní ústav pro vzdělávání provozuje internetový informační systému ISA, který pomáhá zejména:

- **žákům základních škol při volbě oboru vzdělání a výběru střední školy,**
- **žákům středních škol při rozhodování o pokračování ve vzdělávání a při přechodu na trh práce,**
- **výchovným-kariérovým poradcům a učitelům při poskytování kariérového poradenství a výuce témat Úvodu do světa práce,**
- **managementu škol při úpravách vlastní vzdělávací nabídky a tvorbě školních vzdělávacích programů.**

Systém je přístupný na www.infoabsolvent.cz.

Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA) propojuje informace o školách a oborech vzdělání s poznatky o uplatnění absolventů škol na trhu práce a o potřebách zaměstnavatelů. Poskytuje rovněž informace o problémech se studiem a předčasných odchodech ze školy.

O vznik systému ISA se postaral Národní ústav odborného vzdělávání v rámci systémového projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy **Vzdělávání – Informace - Poradenství (VIP Kariéra)**, který je financován z Evropského sociálního fondu a ze státního rozpočtu ČR.

ISA nabízí podrobná data o školách a oborech v jejich vzdělávací nabídce, obsahuje i multimediálního průvodce volbou povolání.

ISA obsahuje informace založené na analýzách, které usnadňují orientaci v situaci na trhu práce jak žákům a zejména budoucím absolventům středních a vyšších škol, tak i managementu a pedagogům škol.

Informace poskytované systémem ISA vycházejí z podrobných analýz, které se připravují v Národním ústavu pro vzdělávání v rámci projektu VIP Kariéra. Především jde o každoročně prováděné **rozbory nezaměstnanosti absolventů škol**, z nichž je možné zjistit obory, jejichž absolventi mají v současnosti výraznější problémy s uplatněním na trhu práce, i to, jak se v tomto směru situace vyvíjí. ISA využívá i poznatků, vyplývajících ze **šetření mezi pracovníky úřadů práce**. Na základě jejich zkušeností je totiž možné identifikovat konkrétní problémy absolventů škol při hledání práce či problematické i perspektivní obory vzdělání.

Pro účely nového informačního systému jsou zjišťovány i **názory zaměstnavatelů, pracovníků personálních agentur a provádí se analýza inzerce**. Tato šetření přinášejí představu o tom, jaké jsou vlastně potřeby zaměstnavatelů, jaké jsou jejich kvalifikační požadavky a jaké dovednosti by absolventi měli mít, pokud se chtějí v praxi dobře uplatnit.

Další analýzy, které jsou zde využity, se věnují **přechodu absolventů ze střední školy** do praxe či do terciárního vzdělávání. Lze z nich poznat, jak jsou absolventi připraveni pro vstup na trh práce a výkon své profese, což představuje zpětnou vazbu i pro vzdělávací nabídku a vzdělávací programy středních a vyšších odborných škol.